

HEADLINES
RADIO SHOW
 TACKLING FASCINATING MODERN
 CONTROVERSIES FROM
 A HALACHIC PERSPECTIVE
with
DOVID LICHTENSTEIN

Women: should they learn? If yes, what should they learn?

Show# 213 | March 23rd 2019

בעהש"ת

קול ששון   קול שמונה
קול התן   קול כ"ב

הגנו מתכבדים להזמין את כבודכם
לבוא להשתתף בשמחת כלולת בנינו היקר
הבנור התן המוסלג
שלום ראובן נ"י
עם ב"ג הכלה המתולה והמתוללת
שרה ת"א

סתתקיים ברצות ה' בשעה טובה ומוצלחת
ביום כ"ג פרשת חיי שרה י"ח חשוון תש"ח
בשעה שבע וחצי לפת ערב בדיוק
במלון בראדפורד — סנטראל
673 ברויבי ניו יורק

ראייה ביום סתתתכם נש"ל לכס כגנולכם המון

הודי התן   שריה הכלה
שרה פיינשטיין   אברהם י. קסין
דודית שימא   דודית ארטא דבורה

כ"ב

קול ששון וקול שמונה   קול התן וקול כ"ב

אודיע כי נזנע ביה זמן נשואי נכדתי
RABINKA BELLA HILBERT
התולה שרת
התולה שרת

התן
התן

עם הבנור התן המוסלג
שלום ראובן נ"י

קול ששון וקול שמונה   קול התן וקול כ"ב

בן בני התע סיה טה שלישי אברהם קארק קארטיסין חנוכה תל"ו
איר בשעה טובה ומצלחת ביום ה' פרשת שופטים ה' אלה
תפוז לפיק בעיר פריסטיק יצ"ל לכן אבקש מקרבני ואנשי
שלושתי לקח הכל בשמחתו תן השית בשמחת אנאזאכם
לחשוב כגנולכם בתוך נת.

פיגא בילא דהברשטאם

גשת התע ז"ל בפרסטיק יצ"ל
בת התק שישעמוא יצ"ל וצלה

מתכבד אני להזמין את מעכ"ת לקחת חבל בשמחתנו לכלולת בתי
 מרת משה דלוי נ"י
 עם כל חתן הנעלה
 פתק פתק
 אדר שני תרפ"ז בשעה 2
 בוילנא, ברחוב סובאץ 4 מעון 7.
 בכבוד רב
 רשא קארעריץ
 אלמנת הגאון רש"י זצ"ל אבריק קאסאויז.

מתכבד אני להזמין את מעכ"ת לקחת חבל בשמחתנו לכלולת בתי
 מרת משה דלוי נ"י
 עם כל חתן הנעלה
 הרב מר יעקב ישראל במהורח"ף קאנעווסקי נ"י
 שתהי בעויה למו"ט ביום ועש"ק ו' אדר שני תרפ"ז בשעה 2
 בוילנא, ברחוב סובאץ 4 מעון 7.
 בכבוד רב
 רשא קארעריץ
 אלמנת הגאון רש"י זצ"ל אבריק קאסאויז.

רש"י אסתר פרק א פסוק א

הוא אחשורוש - הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יג עמוד ב

ואת מאמר מרדכי אסתר עשה, אמר רבי ירמיה: שהיתה מראה דם נדה לחכמים. כאשר היתה באמנה אתו - אמר רבה בר לימא (משמיה דרב): שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי.

שא"צ להתענות ביום חתונתה, כי כך היה דן כל אדם בזה"ז כחולה שאב"ס, שא"צ להתענות בשאר תעניות [ואפי" בט' באב, כדעת המחבר (תקנ"ד ס"ו) והאבני נזר (חאו"ח סי' תכ"ט), ודלא כדעת הט"ז (שמה סק"ד), (כן שמעתי)] חוץ מביוה"כ. וענתה הכלה (שהיתה מאוד כפופה למסורות בית אביה שהיה גאון מפורסם) להשליח שכאן בפרו"ק, ב"ה שיש לנו מורי הוראה, וא"צ להוראות מרבנים שמחוץ לעיר, ודעת אביה היתה שתתענה. וכן נהג רבנו להתענות בכל התעניות, ואפילו ביאה"צ.

רבנו הראה פעם לתלמידיו שבהזמנות אשר שלחו המחותנים לבוא ולהשתתף בשמחת חתונתם של הגרמ"ס ואשתו (הורי רבנו) לא היה חתום מלמטה הרב חיים סאלאווייציק ורעיתו, והרב אליהו פיינשטיין ורעיתו, אלא אף השמות הפרטיים של הנשים היו כתובים שם להדיא, חיים הלוי וליפשא סאלאווייציק, וכו'. [ועיין בס' מרביצי תורה ומוסר ח"ג, עמ' קסו, שנדפס שמה נוסח ההזמנה לחתונת הגרי"ז, ז"ל, וג"כ נדפס כנ"ל].

בברכות הנישואין: הגי' שמחה זעליג, ז"ל, היה מדקדק לומר אשר יצר את האדם בצלמו, ובצלם דמות תבניתו התקין לו ממנו בנין עדי עד [ולא כנהוג – בצלם דמות תבניתו (ככופל מ"ש מתחילה – אשר יצר את האדם בצלמו) והתקין (בוא"ו) לו ממנו בנין עדי עד]. (ועיי בפירוש עיון תפילה שבסדור אוצר התפילות, שלא מצא נוסח זה בשום סידור קדמון שבעולם.) [כן שמענו מבנו הרמ"א ריגר, ז"ל. ומנהגו היה, שכשכיבדוהו לפעמים התלמידים בישיבה להשתתף בברכות נישואין של חתונתם, היה מבקש מהם שיכבדוהו בברכת אשר יצר, בכדי שיוכל לדקדק לברך כנוסח אביו הגאון, ז"ל].

פעם אירע שכיבדו כמה רבנים לחלק ביניהם כל ברכות הנישואין שתחת החופה, ועפ"י טעות בירך האחד ברכת אשר יצר קודם שברכו ברכת יוצר האדם, והורה רבנו, שסדר הברכות אינו מעכב, ושהרב הבא אחריו יברך ברכת יוצר האדם. [ועיי מזה באגרות משה אה"ע ח"ד סי' פ"ח שהחמיר בזה שלא לומר שוב את ברכת יוצר האדם.] ואחר החופה

Riddle of the week

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יב עמוד ב- דף יג עמוד א

רבא אמר: כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא: ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני, מה עשה לי יהודי - דלא קטליה דוד לשמעאי, דאיתיליד מיניה מרדכי, דמיקני ביה המן.

Selected audio from our listeners

Comments on the Show

Comments on the Dvar Torah 1 *click here*

Comments on the Dvar Torah 2 *click here*

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Comments on the show 11 *click here*

Comments on the show 12 *click here*

Comments on the show 13 *click here*

Comments on the show 14 *click here*

Comments on the show 15 *click here*

Comments on the show 16 *click here*

Comments on the show 17 *click here*

Comments on the show 18 *click here*

Answers to the questions

Answers to the questions 1 *click here*

Comments on Previous Shows

Show 209- down syndrome in Halacha & Hashkafa

Comment 1 *click here*

Selected emails from our listeners

Answers to the Question

Maharal *click here*

Nesivos *click here*

Chasam Sofer *click here*

Rav Dessler *click here*

Comments on the Show

Shalom Headlines,

I want to thank you for the program on women's learning. As a working mother on maternity leave who has always loved to learn but recently felt a bit disconnected, I found your program validating and inspiring, enough in fact to push me to start a chavrusa with another friend on maternity leave as well and reconnect with the textual learning that I enjoy as we learn the Hagadah.

I also wanted to offer a bit of constructive feedback. I've noticed that you often use the word "girls" to refer to young women, often who are married and mothers of children. It would be more appropriate and respectful to call them "young women", though I'm sure you meant nothing else when describing them.

Yasher koach on discussing important issues honestly.

Dear Reb Dovid,

The invitations that you posted were interesting but all (except for the Szanzer Einikel) seem to come from the Litvishe community. Is that the community that you see dropping off the women's names from the invitation?

I don't get that many invitations, but in my experience , it is the Chassidishe community

that has this Hanhagah. The one invitation from that community was from a widow. Can you please post invitations from Rebbe's themselves (who were living when their children got married). Also, it would interesting to see wedding invitations from the Kanievsky, Eliyashiv, etc. families from today to see if they themselves follow their ancestors's Hanhagah. If they do not, can you interview someone who can ask Rav Chaim Shlita etc. why the family has changed their Hanhagah?

Would you agree that if the families themselves no longer follow their ancestors 's hanhagah then it really can no longer be used as a Rayeh to your viewpoint?

Kol Tuv

Martin Nerl

Should Women Learn Gemara?

It is interesting that this particular question was chosen right after your podcast. Perhaps, it was to show Rav Miller ZT"L Shita on this topic. (See link below).

<https://us17.campaign-archive.com/?e=bfed8eefb4&u=9c3f2f103d7121f7ccd2081ae&id=bd354bdd93>

The guest you had on who has a Shiur in her house once a week for a few hours doesn't seem to fit the category of a Kollel. Does she herself call it that? The comparison to Sarah Schneirer that she made doesn't seem similar. Sarah Schneirer asked her Shaila to Gedolei Yisroel while your guest says her father (who may be a Chashuve Rov or Poseik but we weren't told his name) told her it was Mutar.

In regard to women's first names, it seems that everyone refers to the founder of the Bais Yaakov movement as Sarah Schneirer. I don't recall hearing a speaker or reading any article that refers to her as Miss Schneirer. It would interesting if you can find and post any Ksavim from Chassidishe or Litvishe Gedolim that refer to her and if they use her 1st name.

Kol Tuv

Martin Nerl

Hi,

First I just wanted to thank you so much for your podcast! I especially enjoy listening to Miriam Kosman!

I was wondering if you can put speed options on your podcast (2x speed...)

Thanks,

Leba Sklar

Dear Rabbi Lichtenstein

I enjoy your show and listen to it regularly. This week you interviewed Penina Pfeiffer of Torah. I am interested in the Gemara shiur for women. I have sons in Yeshivos and Kollelim and B"H a husband who is a Daf Yomi regular and I'd like to get a taste of what they experience. When and where does this shiur take place? I searched for it online but was unable to find it.

Thanks

Best Wishes

C. U.

Lchvod Reb Dovid Shlit"a,

I don't think it is not correct to call not printing the mother's name on wedding invitation a Christian/Muslim form of Tznius that runs against our Mesorah.

I saw photocopies of Reb Chaim and Rebbetzin Kanievsky's wedding invitation. The invitations that were given out in Yerushlayim (by the Elyashiv's) had Rebbetzin Elyashiv's name on it and the one's given out in Bnei Brak (by the Kanievsky's) said "Vreiaso". I assume this is b/c of the Steipler's Chassidishe background.

It seems that this practice is another example of the greater phenomenon of Yeshiva world becoming Chassidishe.

Thank you again for your wonderful Shiurim and for your efforts towards a Litvishe renaissance,

Raphael Schondorf, M.Sc

Hi,

I am currently a sophomore at Ma'ayanot Yeshiva High School, an all-girls modern orthodox high school in Teaneck, NJ. A mandatory course is Gemara, which we have for approximately 4 hours a week. This year, we paused learning מכות מסכת to learn about whether women can learn Torah and if so, what parts of Torah. However, I didn't feel as though we came to a strong conclusion. I found your podcast and enjoyed hearing the many different views. Would you be able to explain the side arguing why women can and should learn Gemara? I would really appreciate having a clear answer to this question. Additionally, would you please address the issue of תיפלות?

I really appreciate it! Thank you so much!

Shalhevet Cohen

Show suggestions

Reb David,

I always enjoy your headlines show. Kol Hakavod, keep up the good work. Would you consider bringing on Rabbi Chaim Dalfin and perhaps a panel of Lubavitchers and Chaim Berliners to discuss the nature of Rabbi Hunters relationship with the Rebbe? I feel like it is an engaging topic.

Yochanan Gordon

Rebbitzen Miriam Kosman

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קלט

א. באיסור לימוד תורה לנשים

ב"ה, קרית צאנז, ה' לסדר ואתה תצוה את בני ישראל תשכ"ז

א) אחדשת"ה כראוי אבוא בזה במה שראיתי בדבריו בענין ללמד תורה לנשים, והנה תמה אני ולא אדע דמי הוא זה, יהיה מי שיהיה אף אם גובה ארזים גבהו ושיאו עד לשמים יעלה, שיכול לסטות בכלשהו מפסק ברור בש"ס סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', ומוסכם מכל הפוסקים, שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד וכו', וכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות, ואיך אפשר לעשות ח"ו מתיפלות גדר לאמונה קדושה ופרישות וכו'.

ז) הדרינן להאמור שאין לזוז מפסק הברור בשו"ע שלא ללמד, ורק כדי שידעו את המעשה אשר יעשו ההכרח ללמד דנים במצוות דידהו, וכמ"ש הרמ"א ביור"ד שם בסי' רמ"ו סעיף ו'. ועיין בהגהות מהריעב"ץ בקידושין ל"ד [בתוד"ה גברי], ובמ"ש דבמשנה בסוטה משמע קצת דרבנן ס"ל גם במצוות דידהו כמלמדה תפלות עיין שם. אך י"ל דזכות תולה לא הוי במצוות דידהו, ועיין שם בדף כ"א ע"ב בתוד"ה בן עזאי דמצוה לשמוע כדי שידעו לקיים המצוה, ולא משום שידעו שזכות תולה, שזה רק ידיעה שלא יהיה תמיהה וקושיא, ואינו המעשה אשר יעשו ודו"ק. ועיין סנהדרין נ"ט ע"א בב"נ ובתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין.

וידוע שכמה גדולי ישראל מדורות שלפנינו חיברו ספרים מיוחדים לנשים, כמו מהר"י אבוב שחיבר את הצאינה וראינה, וכן ספר מנורת המאור העתיקו לעברי טייטש, ואא"ז בעל ישמח משה חיבר הל' נדה בעברי טייטש לנשים ונדפס בכמה סידורים, והרב האמצעי מליובאוויטש חיבר פוקח עורים, ולא עלה על דעתם לעשות בתי"ס לבנות לתורה שבכתב ותורה שבע"פ וללמד ספרי חז"ל כנתינתם, כי אם ספרים מיוחדים כנ"ל, להכניס בהם אמונה פשוטה בהשי"ת ותורתו, ושידעו הדרך ילכו בהם והמעשה אשר יעשו. וזו היתה דרך אבותינו ורבותינו הקדושים.

ומה מאד רע עלי המעשה שנפרץ הדבר כעת עד כדי כך שמלמדים ספרי חקירה לנשים שדעתן קלות, שכידוע היו גדולי ישראל מתנגדים בכל תוקף ללימוד זה גם לת"ח ולומדים. ועיין בספר אור החיים למהר"י יעב"ץ מגולי ספרד מה שהרעיש בזה, והעיד [בפ"ב וסופ"ה] שבגלות ספרד אלו שלמדו מחקר לא יכלו לעמוד בנסיון ונשתמדו רח"ל, ופשוטי העם באמונתם הטהורה והנשים באמונתם הפשוטה עמדו ומסרו נפשם על קדושת השי"ת עיין שם. וגם בזמן הרמב"ם היתה התנגדות גדולה ללימוד החקירה כידוע, ועיין בתשובות הרשב"א ח"א מסי' תי"ג ואילך כמה תשובות ארוכות בזה. ומכ"ש לנשים שבזמנים עברו לא היה עולה על הדעת בכזאת. ומעיד אני עלי שמים וארץ שבאו לפני כמה בתולות הלומדות בתי"ס חרדים למאד, ובכו לפני במר נפשם ליתן להם עצות יען נתעוררו להם רח"ל ספקות ודעות זרות באמונת השי"ת ותורתו רח"ל, ע"י שלמדו עמהם מדעות אריסטו וכדו' לזה, ואינן יכולות להתגבר על דברי הכפירה שניטעו בלבותם. ובאמת היו צריכים לצווח ככרוכיא ע"ז עד שיתבטל הדבר.

ועוד זאת שמעתי ממקומות שמלמדים להם גם ספרי קבלה, ואיך ירהיבו זאת בנפשם, שבכלל בענין לימוד ספרי קבלה לרבים כמה כרכורים כרכרו בזה [ועיין לעיל סימן קל"ז], ועיין בספר סור מרע ועשה טוב לא"ז מזידיטשוב ובהגהות אא"ז מהרצ"א זי"ע אחר כל הקולות שהקילו בזה איזה קדושה ופרישות הצריכו לזה, ואיך יעיזו וירחיבו ללמד לנשים, ובפרט בימי טומאתן כנ"ל, ולעדות המאור ושמש הנ"ל התוצאות מי ישורנו, ה' ירחם במהרה. וכל זאת בא מהתחכמות על דברי הש"ס והשו"ע, שכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אות אחת מהם, ואם נאמר ח"ו שנוכל בסברא לומר שנשתנו הדורות והזמנים לעקור ח"ו דבר מחז"ל מי יודע עד היכן הדברים יגיעו. וחכמים הזהירו בדבריכם.

ובאמת היו צריכים ת"ח מובהקים ויראי השם מרבים לחבר ספרים מיוחדים לבנות, וזה ענין ששייך לחכמי התורה, והרבי ר' יהונתן זי"ע אמר שאם היה לו זמן היה מחבר ספר הלכות שבת לנשים. ודבר זה נמסר לגדולי התורה לחבר ספרים ולתכנן דרך החינוך לבנות ישראל הכשרות כדי להכניס בהם אמונה פשוטה אמונה המקובלת, ושידעו במצוות שלהם מה לעשות, ודבר זה אי אפשר למסור לכל אחד שיעשה ויכריע בדברים העומדים ברובו של עולם, ויתכנן כפי העולה בשכלו בדרך פרוצה לרבים ששועלים הלכו בו.

היה קשה עלי מאד לצאת מגדרי, אך לא אוכל לעצור במילין. ולדעתי זה יסוד ושורש להצלת הדור כשהחושך יכסה ארץ וטומאה בוקעת ועולה. ואין להביא ראייה מנשים קדושות שלמדו לעצמם שידעו ואמדו בעצמם, משא"כ לעשות כלל לרבים בדור שפל זה, וח"ו לפרוץ ולסטות מפסק הברור בש"ס ובשו"ע שאסור ללמדם תורה.

בעת חתימתי עלה בדעתי שזה שאחז"ל [מו"ק י"ז ע"א] אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו וכו', ותמהו דמי עלה לשמים וראה מלאך לידע הסימן. ולפענ"ד שאם הרב דומה למלאך שאין בקי בהיות עולם הזה ובדורות שלמטה, ופוסק תמיד כתורה מן השמים שנמסרה לנו מסיני וע"י חכז"ל דור אחר דור בלי שינוי כ"ש, אז יבקשו תורה מפיהו דייקא, שנדע רק מה שקבל מרבו עד משה מפי הגבורה ודו"ק. ידידו הדורש שלום תורתו הרמה ויקרת ערכו הרמה ברוב ידי"ן.

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קמ

עוד בהנ"ל

ב"ה, קרית צאנז, ג' ויקהל תשכ"ז

אחדשת"ה כיאות מה מאד תמהתי עליו שכנראה לא עיין כראוי בדברי הנאמרים בקצרה לבני תורה וחכמים.

(א) והנה לסניף בעלמא צירפתי מדברי הרמ"א באו"ח סי' פ"ח, שהוא הוא בעל המפה על השו"ע וח"ו לומר ע"ז ששמו אותו אחורי הדלת כמ"ש כ"ת, (וזה לא הביטוי שלי כמ"ש כ"ת אלא של התומים [סו"ס כ"ה קיצור תקפו כהן סי' קכ"ג - קכ"ד] שכותב כן על דעה שלא הוזכרה בב"י ורמ"א, ולדוגמא במה שכתבתי לו [נדפס בחלק אהע"ז] בענין איסור הליכה אחורי אשה). והבאתי כמה מקורות מהגאונים והראשונים לדברי הרמ"א, ובפרט שלענין תורה דפטירי י"ל דכו"ע מודי.

אבל עיקר דברי היה שאי אפשר להזיז פסק מפורש, בגמ' סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובכל הראשונים ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', שאסור ללמד תורה שבע"פ וכאילו מלמד תיפלות, ולהרמב"ם [פ"א מת"ת הי"ג] ושו"ע לכתחלה אף בכתב אסור. ובאתי לברר למה כמעט כל גדולי וצדיקי דור ודור לא רצו בשום אופן לשנות ולחדש ח"ו, ושלא לעשות גדר לאמונה וקדושה ממה שחז"ל קראו תיפלות.

(ב) ומ"ש מהגאון הצדיק הכהן הגדול מאחיו בעל החפץ חיים ז"ע. אנכי הכרתיו קודם שידע ממנו מכ"ת, וידעתי גדול ערכו ומעלתו, ואין החפץ חיים זקוק לאפטרופוס על גדלותו וקדושתו, ומי לא יחרד לגאונותו ופסקיו, אך תורה הוא ואמת כתיב בה והאמת ניתן לכל לומר דעתו באמת ודעת רבותינו ואבותינו הק' שלא רצו לזוז סטיה קלה ממה שמוסכם להלכה בשו"ע בהנ"ל לאיסור. ומה מחרידים דברי הירושלמי המובאים בתוס' בסוטה כ"א ע"ב ד"ה בן עזאי, **א"ל ישרפו ד"ת ולא ימסרו ד"ת לנשים**, והוא שם בפ"ג ה"ד [דף ט"ז ע"א] ועיי"ש ביפה מראה ב' פירושים. ועיין מד"ר פרשת נשא [ט' מ"ח], ובברכ"י שם בסי' רמ"ו אות ח', ובמ"ש בפתח עינים בחגיגה דף ג' ע"א ד"ה מרגלית.

ואם נאמר נשתנו הדורות יבואו ח"ו תלמידים שלא שמשו כל צרכן בעוה"ר ויאמרו גם על דין אחר בשו"ע שנשתנו הזמנים, ולזה אמרו [אבות פ"א מי"א] חכמים הזהרו בדבריכם, חכמים דייקא דלחכמי המשנה דיבר התנא, שמא וכו' הבאים אחריכם. וכבר כתבתי אליו פעם בענין כזה. ולא דברתי ממגרעות בתי לימוד אלו או אלו, ורק באתי לברר הלכה של תורה, ובהלכה הש"ס והראשונים והשו"ע יהיו לנגד עינינו.

וגם החפץ חיים שהביא כ"ת, והוא בלקוטי הלכות על סוטה שם, כפי מה שעיינתי בדבריו נראה שההערה שלו קאי על תורה שבכתב דייקא שאין ללמדה לכתחלה, וכפי שמציין שם, והזכיר מדברי מנורת המאור שגם אני הזכרתי בתשובתי. ובמוסרי חז"ל ממס' אבות שהזכיר שם, ג"כ לא ביאר באיזה אופן, דאפשר שבדרך העתקה וליקוט עינים במיוחד בשבילם, וכאשר רמזתי במכתבי בדרך הלימוד בשבילם בדינים במצוות דידהו ועיני אמונה מה שההכרח ללמד, אבל סתם על תורה שבע"פ לא דיבר החפץ חיים כלל. ולחנם כתב כ"ת בלשונו שלפלא על שני גדולים שהיה בהעלם מהם דברי החפץ חיים ז"ל ולא הביאוהו כיסוד נאמן לסברתם, כי המה ג"כ הבינו בליקוטי הלכות כמ"ש, וז"ב.

(ג) ומ"ש כ"ת במכתבו שזה כתב לרווחא דמילתא, ולמעשה שפיר יש להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות כפי שבירר באר היטב בדבריו הקודמים. הנה עיינתי עוה"פ בדבריו ולא ראיתי כלל מה שבירר להתיר מעיקרא דדינא לימוד תורה שבע"פ. ובכלל איך יכתוב כן במה שער וקדיש הגה"צ החפץ חיים פסק שם בלקוטי הלכות בפנים שלדינא נקטינן כן להלכה לאיסור, ורק מעיר בהערה משום שינוי הזמנים, וכת"ה רוצה לחלוק על כל הפוסקים ובפרטיות על החפץ חיים וכותב שיש שפיר להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות, אתמהה. וגם ראיתי בדבריו שהוא בעצמו הביא משו"ת פרי השדה ח"א סי' ל"א שמחפש זכות על שאינן מברכות ברכה"ת מכח דברי הרמ"א דאור"ח סי' פ"ח, ושמחתי מאד ע"ז וב"ה שכוונתי לדעתו הרמה. ולא אוכל להבין איך כת"ה כותב על גאון כביר כבעל פרי השדה שדחוק מאד ואין ללימוד זכות זה כמעט אחיזה.

ד) ומ"ש כ"ת מהתרומת הדשן שהבאתי והסתמכתי על הרישא שבדבריו. הרי רק באתי להביא מדבריו שיש גאונים שאסרו מדינא, ושזה כוונת היש שכתבו ברמ"א ואשר כן הוא להדיא בדרכי משה יו"ד סי' קצ"ה אות ח' שנהגו כהשערי דורא.

ומ"ש מימי ליבון. גם בשערי דורא בשם ספר המקצועות שאוסר נקט עד שתתלבן, וכהבנת הד"מ וברמ"א וכאשר ביארתי שם, ומאי ראייה מזה.

וגם בד"מ שם השיג על הב"י ביור"ד סי' רפ"ב כאשר הזכרתי, ואיך אפשר שיותר קיל לתורה שאינם כלל בני חיובא. ובפרט שזכיתי בזה לכוין למ"ש הגאון והצדיק המפורסם בכל המדינות בשו"ת זכרון יהודה שי"ל דלתורה כו"ע מודו. וח"ו לומר שמדינות דהרמ"א והד"מ הוא רק במדינתו, ומדינותינו היינו מדינות דהח"י אדם והמשנה ברורה, ולומר שמה שכותב הרמ"א שבמדינותינו נוהגין אין זה נוהג אצלנו.

ה) ומה שמצא דבר חדש בראב"ד סוף תמיד מספר המקצועות. הנה כבר דיברנו בזה בכמה שיעורים בישיבה וכבר נדפס בשמי בזה בישראל סבא גליון י"ב, וממ"ש בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ג [וע"ע לעיל בחלק או"ח סימן קע"ז]. אבל לא ידעתי מה שייטיה לני"ד.

וגם לא ידעתי מה חידש לן בהבאת הפר"ח שהזכרתי כבר במכתבי, ולא הראה לנו שום מקור חדש מה שלא נגענו במכתבנו, ותמה אקרא האם רציתי לומר שכל הפוסקים מסכימים להרמ"א, והלא מקור דברי הפר"ח והגר"א (וגם מה שהביא כ"ת מהמעשה רב סי' נ"ח) הוא מהרי"ף שהזכרתי, ורציתי רק להביא מקור ההלכה ויסוד היש שכתבו שברמ"א.

וכאמור כתבתי זה רק לסניף בעלמא, ועיקר דברי שאין לשנות ולחדש ממה שנפסק בשו"ע באין חולק שאסור ללמד תורה שבע"פ וכמלמדה תיפלות, ולהרמב"ם ושו"ע אף שבכתב אסור לכתחלה. ומכ"ש שיש לצעוק ככרוכיא על לימוד בנות ישראל חקירת פילוסופיא או ספרי קבלה, ומכ"ש בזמן נדתן וזיבתן, ומכ"ש שנערים מורים ילמדון. וזה ברור לאמיתה של תורה וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו האמת ממקומה. ומהראוי לגדולי ישראל לטכס עצה ודעת תורה לחנך בנות ישראל ברוח התורה ומסורת אבות ולתת ע"ז עין פקוחה, וכמאחז"ל [חגיגה ט' ע"ב] אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה, ושלא יהיה ח"ו נמסר לכל להיות תורת כל אחד ואחד בידו, שהסכנה הכרוכה בזה מי ישורנו, ואשרי לדור שגדולים נשמעים להתעורר לחיזוק החינוך הכשר לבנות ישראל.

מחמת חומר הדבר שנוגע ליסודי הדת והאמונה, חשתי להשיבו תיכף ומיד עם קבלת מכתבו בבי דואר החוזר. והשי"ת יעזרנו לשום חלקינו תמיד בין עוסקים בתורה לשמה ולכבודו ית"ש ויתעלה, ולזכות להרמת קרן האמת והתורה בנצו". כ"ד הדוש"ת באה"ר כה"י.

שם הגדולים מערכת גדולים אות ר קונטרס אחרון [ה] רבנית

[ה] רבנית גדול המורים הרשב"ץ בח"ג סי' ע"ח הביא משם רבנית אחת תירוץ לקושית התוספות. ומהר"ר יזפא בנו של הגאון סמ"ע בהקדמתו לפרישה מביא שני דינים שחידשה הרבנית אמו. ובס' זרע בירך ח"ג כתב

דשאלה לו הרבנית פירוש מאמר רז"ל. והרב זכרון יוסף בדרושים הביא פשטים ופיר"ש מן האשה הרבנית ע"ש:

וען ראיתי להגאון רבינו שמשון בספר כריתות דף ל"ה ע"ג דפוס אמשטרדם שכתב וז"ל מצינו אשה נזכרת בברייתא חולקת עם התנאים בתוספתא דכלים פ"א דבבא מציעא וכו' יצאתי מהכוונה אך לחדוש בעלמא להמצא אשה בגבול התנאים עכ"ל. גם אני בעניי הלכתי בעקבות הגאון לחידוש שנזכרו במחברים:

ודע כי בתוספתא שזכר הגאון ז"ל באותו מקום באותו פר"ק באותה אשה שם אתה מוצא שהיא ברוריא ברתיא דרבי חנינא בן תרדיון ודביתהו דרבי מאיר. ושם בתוספתא דכלים ב"ק פ"ד היא חולקת עם אביה כמ"ש בהגה"ה שם בספר כריתות. ובפסחים דף ס"ב אתמר עלה דהוות גמרה תלת מאה שמעתתא מתלת מאה רבוואתא ביומא דסיתוא. ובערובין דף נ"ג בטשא בההוא תלמידא ודרשה פסוק:

ואולם אין כל חדש וכבר היה לעולמים דאמרינן פ"ק דמגילה דהיו שבע נביאות. ואמרו בבתרא דף קי"ט דבנות צלפחד חכמניות דרשניות. ומאי דאמר רבי אליעזר לאשה חכמה ביומא דף ס"ו אין חכמה לאשה אלא בפלך והאי עובדא איתיה בירושלמי פ"ג דסוטה היינו דרובא דרובא דנשי הכי הוו ולמיעוטא דמיעוטא אפילו לר"מ לא חיישינן. ותו דרבי אליעזר לטעמיה דסבר כל המלמד את בתו תורה כאלו וכו'. וכמ"ש התם בירושלמי ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים. ושפיר עבד ואל האשה אמר אין חכמה לאשה אלא בפלך. ועיין מ"ש אני בעניי בקונטרס טוב עין סי' ד' ע"כ:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פ עמוד ב

מתני'. לא יתייחד אדם עם שתי נשים, אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים; רבי שמעון אומר: אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדקי, מפני שאשתו משמרתו. מתייחד אדם עם אמו ועם בתו; וישן עמהם בקירוב בשר, ואם הגדילו - זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו.

גמ'. מ"ט? תנא דבי אליהו: הואיל ונשים דעתן קלות /קלה/ עליהן. מנא הני מילי? א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל: רמז ליחוד מן התורה מנין? שנאמר: כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית? אלא לומר לך: בן מתייחד עם אמו, ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה. פשטיה דקרא במאי כתיב? אמר אביי: לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בן אב דסני ליה ועייץ ליה עצות רעות, אלא אפילו בן אם דלא סני ליה - אימא צייתי ליה, קמ"ל. נימא, מתני' דלא כאבא שאול! דתניא: כל שלשים יום - יוצא בחיק, ונקבר באשה אחת ושני אנשים, אבל לא באיש אחד ושתי נשים, אבא שאול אומר: אף באיש אחד ושתי נשים! אפילו תימא אבא שאול, בשעת אנינות תביר יצריה. ורבנן? סברי לה כר' יצחק, דאמר רבי יצחק: מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו - אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ואבא שאול? כי כתיב ההוא - במתערעם על מדותיו כתיב, והכי קאמר: מה יתרעם על מדותיו? וכי גבר על חטאיו? דיו חיים שנתתי לו. ורבנן? כי ההוא מעשה דההיא איתתא, דהוה עובדא ואפיקתיה.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף כ עמוד א

מכאן אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה. ר"א אומר: כל המלמד בתו תורה - (כאילו) לומדה תפלות.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה יג

אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטוית, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו, ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות.

רמב"ם הלכות תשובה פרק י הלכה א-ג

אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא, אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה.

העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה, ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקדוש ברוך הוא אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקדוש ברוך הוא על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה.

וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך, והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני, וכל שיר השירים משל הוא לענין זה.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עא עמוד א

כמאן אזלא הא דתניא: בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר, כמאן? כרבי יהודה, איבעית אימא: רבי שמעון היא, דתניא, אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו? אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר.

אמר רבי יונתן: אני ראיתיו, וישבתי על קברו. כמאן אזלא הא דתניא: עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה - דרוש וקבל שכר. כמאן - כרבי אליעזר, דתניא, רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת - אינה נעשית עיר הנדחת. מאי טעמא - אמר קרא ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש, וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר, דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם. אמר רבי יונתן: אני ראיתיה, וישבתי על תילה. כמאן אזלא הא דתניא: בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר. כמאן - כרבי אלעזר ברבי שמעון. דתנן, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין על שתי אבנים, בשתי כתלים, בקרן זוית, ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס. מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון - כתיב קיר וכתוב קירת, איזהו קיר שהוא כקירות - הוי אומר זה קרן זוית. תניא, אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא. אמר רבי שמעון איש כפר עכו: פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו, ואמרו: אבנים מנוגעות פינו לשם.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה ב

ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו.

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה סוף פרק ב

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח ה חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם, ואף על פי שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר +ישעיהו ס"ה+ כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו שנאמר +אסתר ט'+ וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם.

ה כי אין הצר שוה בנזק המלך: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואיזה הוא

אור חדש

“ויאמר” השני בא לומר מה הם הדברים שאמר לאסתר המלכה³².

ומה שאמר “מי הוא זה ואי זה הוא וגו’”, וכי לא ידע אחשורוש בעצמו כי המן עשה, והלא אחשורוש נתן לו רשות שיעשה המן זה (למעלה ג, יא)³³. ויראה כי כך אמר אחשורוש, כי אף אם נתתי לו רשות, מכל מקום היה לו לחזור ולשאול בשעת מעשה כאשר שלח³⁴, ולא לכתוב הספרים ולשלוח אותם מעצמו³⁴. לכך אמר “מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן”.

ועוד, כי בשביל שאמרה אסתר (פסוק ד) “[כי נמכרנו] אני ועמי”, כלומר כי היה כונת המן עלי, לכך אמרה אסתר “אני ועמי”. ואם לא כן³⁵, שהיה שונא את היהודים בלבד,

צריך לכתוב כלל “כי אין הצר שוה בנזק המלך”, שכבר אמרה “כי נמכרנו להשמיד ולהרוג ואילו נמכרנו לעבדים ולשפחות וכו’”, ובזה די. ולכך דרשו כי דבר זה נאמר על דבר אחר, “כי אין הצר שוה²⁹ בנזק המלך” גם כן בשאר דברים, שהרי איקני בן־שתי, ואיקני בדידי, ואם כן “אין הצר שוה בנזק המלך”³⁰.

“ויאמר המלך ויאמר לאסתר המלכה” (פסוק ה). לפי פשוטו היה נראה לפרש כי לכך כתיב שני פעמים “ויאמר”³¹, ללמד כי תכף ומיד התחיל לומר. כמו מי שהוא נבהל על הדבר שהוא שומע, ומתחיל מיד לשאול על הדבר ששמע. לכך “ויאמר” האחד לא בא רק שהתחיל מיד להשיב על הדברים,

אומר חכמת

“ויאמר” אמר לפי הפשט

שינויי נוסחאות “שלח” כ”ה נד”ה, ונד”ג “יחנה לשלוח”.

(29) “שוה - חושש” [רש”י מגילה טו.]. (30) לשון המהרש”א [שם]: “דכבר קטל את ושתי, דהוא ממוכן [למעלה א, טז] הוא המן כדאמרינן לעיל [מגילה יב.]. השתא בעי נמי למקטלי. ואין לך נזק גדול מזה, דבר התלוי בגופו של מלך, דאשתו כגופו [ברכות כד.].” (31) מדגיש “לפי פשוטו” לעומת מה שיביא להלן בשם המדרש. וכן רש”י כתב כאן “ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה - כל מקום שנאמר ‘ויאמר’ ‘ויאמר’ ב’ פעמים אינו אלא למדרש”. וכן כתב רש”י במ”א כ, כח, ויחזקאל י, ב. (32) מעין זה כתב כאן הראב”ע [נוסח א], וז”ל: “ויאמר המלך אחשורוש ויאמר - פעמיים, להורות שהמלך כעס מיד, ומרוב כעסו אמר במהירות ‘מי הוא זה’ פעמיים כאומר בכעסו ‘מי זה, מי זה, אמור מהרה’”. ובכתב וקבלה [שמות ג, יד] כתב: “כל ‘ויאמר’ ויאמר’ במדבר אחד, רובן האחד פירוש לחברו. כגון, [בראשית טו, ב-ג] ויאמר מה תתן לי ויאמר הן לי לא נתת זרע’. [שמות טז, פסוקים ג, ח] ויאמר משה ערב וידעתם ויאמר משה בתת ה’ לכם” (33) כן שאלו המנות הלוי למעלה [קייב.], רבי אלישע גאליקו כאן, ומלבי”ם כאן. (34) לשונו להלן [ח, י (לאחר ציון 180)]: “בא לומר למעלה שנכתב ונחתם, אבל המלך לא ידע מזה. כי צריך היה ליטול רשות גם כן בשעת מעשה, וזה לא עשה, כמו שאמרנו למעלה [ככונתו לדבריו כאן].” ומעין כן מצינו בהלכה, שאמרו חכמים [ב”ב קל.]: “אמר ליה רבי אסי לרבי יוחנן, כי אמר לן מר הלכה, הכי נעביד מעשה [אי אמר מר הלכה הכי בשעה שאנו למדין לפניו, מי עבדינן עובדא על פי אותה הוראה] (רשב”ם שם). אמר, לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה”. ופירש הרשב”ם שם “עד דאמינא לכו הלכה למעשה - שאומר לכם הלכה בשעה שתשאלו לי על ידי מעשה, דבשעת מעשה אדם ירא לידון, ומכוין לבו יותר”. וכן הוא בתוספות הרא”ש הוריות ב, וז”ל: “כלומר אפילו אם ישאלו לו אם הלכה כך, ויאמר הלכה כן, לא יסמכו על זה לעשות מעשה עד שישאלו ממנו פעם שנית בשעת מעשה. לפי שכשהאיסור מוזמן ליעשות מיד, אז מדקדק המורה בדבריו שלא תארע תקלה על ידו”. וכך היה להמן לשוב וליטול רשות מאחשורוש בשעת מעשה. (35) שלא היתה איבה מיוחדת של המן כלפי אסתר, אלא אסתר נכללת באיבת המן כלפי כל היהודים, ואינה חולקת מקום לעצמה.

היה להמן ליטול רשות בשעת המעשה

כונת המן היתה בפרט לאסתר

אסתה... כי נמכרנו אני ועמי" כמו שאמרנו למעלה, כי מאחר שלא מכר אותם לעבדים ולשפחות, בודאי היה כוונתו על אסתר. **ורז"ל פרשו** במדרש⁴² כי לכך כתיב "ויאמר" שני פעמים, כי מתחלה לא היה מדבר רק על ידי מתורגמן, וכיון שאמרה אליו אסתר משאול קא אתינא, אשתעי מיד בהדה, וזהו "ויאמר" "ויאמר". וכך פירושו; שאילו כתיב "ויאמר המלך לאסתר המלכה" בלבד, הייתי אומר לאו דוקא שאמר לאסתר המלכה הוא עצמו, כי לא היה מדבר עם אסתר המלכה⁴³ בעצמו, רק שהיה על ידי שליח⁴⁴. ולכך קאמר אחר כך עוד "ויאמר המלך לאסתר" פעם שנית, שדיבר המלך לאסתר המלכה, ולא על ידי השליח. וממילא כי לפני זה היה מדבר על ידי השליח⁴⁴. וגם לפירוש זה צריך לומר מה שאמר "מי

היה לו למכור אותם לעבדים, ודבר זה היה טובה למלך³⁶. רק כי כוונתו להרוג אותי כמו שעשה לושת, ודבר זה לא היה יכול אם מכרם לעבדים³⁷. ומה שלא אמר אחשוורוש למכור אותם לעבדים³⁸, בשביל שהמן היה חפץ לאבדם, לכך אמר (למעלה ג, יא) "והעם לעשות בו כטוב בעיניך", כלומר מאחר שכן הוא טוב בעיניך לאבדם³⁹. ואמרה אסתר בודאי אמר לאבדם, בשביל שכוונתו היה עלי. ועל זה אמר "מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות". ואחשוורוש חשב מתחלה⁴⁰ (כך) שאמרה אסתר "כי נמכרנו אני ועמי" כונתה כי בפירוש אמר המן להרוג את אסתר ועמה, ולכך אמר "מי הוא זה ואי זה הוא וגו"⁴¹. וכאשר אמרה אסתר (פסקי ו) "איש צר ואויב המן הרע הזה", הבין וידע כי מפני כך אמרה

שינויי נוסחאות "הוא עצמו... עם אסתר המלכה" כ"ה נד"ר, ונד"צ לימא.

(36) לשון רש"י [פסוק ד]: "כי אין הצר שוה בנוק המלך - איננו חושש בנוק המלך, שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון, או החיה אותם להיות לך לעבדים הם זורעם". (37) כי מהיכי תיתי שאסתר תיהרג בעודה נמכרת לעבד. והאופן היחידי שאסתר תיהרג הוא רק אם יגזר על כל היהודים לאבדם. וראה להלן ציון 58. (38) פירוש - אם טובת אחשוורוש מחייבת שישראל לא יאבדו, אלא ימכרו לעבדים, מדוע אחשוורוש נתן רשות להמן להרוג את היהודים, שנאמר [למעלה ג, יא] "ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך". (39) מבאר שהמלים [למעלה ג, יא] "כטוב בעיניך" הן לא רק נתינת רשות בעלמא [וכמו (במדבר לו, ו) "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהינה לנשים וגו'"], אלא שהמלים האלו הן נתינת טעם להסכמת אחשוורוש. שהואיל וכך הוא רצונו של המן, לכך אחשוורוש נתן את רשותו לכך, אע"פ שטובת אחשוורוש היתה למכרם לעבדים. ומעין זה נאמר [בראשית טז, ו] "ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך, ותענה שרי ותברח מפניה", דבפשטות אברהם אמר כן רק מחמת שכך היה רצונו של שרה, ולא שהוא היה חפץ בכך. וכן נאמר [שופטים י, טו] "ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך וגו'", שפירושו שהואיל וכך הוא טוב בעיני ה' לכך ישראל מקבלים זאת עליהם, אע"פ שהם היו מעדיפים לא להענש כך. (40) בא לבאר מדוע בתחילה אחשוורוש שלל את האפשרות שכוונת אסתר היא להמן, אך לאחר שאסתר נקבה בשמו של המן להדיא, קיבל את דבריה שאיירי בהמן. (41) כי מי היה מעיז לומר בפה מלא שרצונו להרוג את אשת המלך. והנה מה שכתב "כי בפירוש אמר המן להרוג את אסתר ועמה" הוא לאו דוקא, אלא הכוונה היא לאיש אחר החפץ לאבד את היהודים [כי בשלב זה אחשוורוש שלל את האפשרות שאיירי בהמן, ולכך ישאל "מי הוא זה ואי זה הוא"]. וראה להלן לאחר ציון 54, ופ"ח הערה 85. (42) מאמר זה מופיע בגמרא [מגילה טז.], ומכנה את הגמרא בשם "מדרש". וכן כתב כמה פעמים בספריו [תפארת ישראל פ"ל הערה 5, נר מצוה ח"ב הערות 153, 321, וגבורות ה' פמ"ז (קפז:), ועוד]. וראה למעלה פ"א הערה 1153, פ"ה הערה 62, ולהלן הערה 198. ומביא את המאמר כגירסת העין יעקב, וכדרכו. וראה למעלה פ"א הערה 1, ולהלן הערה 97. (43) כמו שמצאנו [בראשית כה, כג] "ויאמר ה' לה שני גוים בבטן וגו'", ופירש רש"י שם "ויאמר ה' לה - על ידי שליח, לשם נאמר ברוח הקודש, והוא אמר לה". וכן נאמר [שמות יח, ו] "ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך וגו'", ופירש רש"י שם "ויאמר אל משה - על ידי שליח". (44) כי בפעם

לאסתר חבור גמור אל המלך אחשורוש⁴⁶.
וזהו כאשר היה מדבר עמה פה אל פה⁴⁷,
לא על ידי מתורגמן, אבל על ידי מתורגמן
אין זה חבור גמור⁴⁸. כי אחשורוש כל כך
רשע היה, והיה נוטה להמן הרשע לגמרי⁴⁹,

זה ואיזהו וגו' כמו שאמרנו⁴⁵.
ונראה כי לדברי רז"ל בא לאשמעינן מה
שאמר "ויאמר" "ויאמר" שני פעמים שעתה
היה מדבר בעצמו עמה, היינו שלא היתה
ראויה שתבוא הגאולה כי אם על ידי שהיה

הראשונה לא נאמר "ויאמר לאסתר המלכה", אלא נאמר סתם "ויאמר המלך אחשורוש", בלי לומר
"לאסתר המלכה". (45) למעלה [לאחר ציון 32] בשני טעמים; (א) אחשורוש ציפה שהמן שוב
יבקש ממנו רשות בשעת המעשה, ולא ירע ששלח הספרים מעצמו, ולכך תמה "מי הוא זה וגו'".
(ב) אחשורוש חשב שאסתר אמרה שיש מי שאמר בפירוש שרצונו להרוג את אסתר, ולכך תמה
"מי הוא זה וגו'". (46) בסמוך יבאר שכונתו היא שתהיה לאחשורוש חבור גמור אל אסתר,
ש"צריך שיהיה לאחשורוש חבור גמור אל אסתר... להורות על החבור הזה לאסתר... והיה מתחבר
לאסתר שעל ידה היה הגאולה" [לשונו בסמוך]. וכך נעשה כאן, שאחשורוש החל לדבר ישירות
עם אסתר, ודיבור הוא חבור, וכמו שאמרו חכמים [כתובות יג]. "ראוה מדברת עם אחד", ובגמרא
שם אמרו "מאי מדברת... רב אסי אמר, נבעלה". הרי שהדיבור מורה על שייכות מסויימת בין
המדבר לבין השומע, ולכך מצינו ש"כל זמן שהרשע [לוט] היה עמו [עם אברהם], היה הדבור פורש
ממנו" [רש"י בראשית יג, יד], כי מציאות הרשע מפקיעה משייכות אל ה'. ולכך כאשר ה' מדבר
עם האדם, נאמר [במדבר ז, פט] "וישמע את הקול מידבר אליו", ופירש רש"י שם "כמו מתדבר,
כבודו של מעלה לומר כן, מדבר בינו לבין עצמו, ומשה שומע מאליו". ובדר"ח פ"א מ"א [קכב].
כתב: "וזהו דרך כבוד למעלה כאילו לא היה מדבר עם ההדיוט... כאילו היה מדבר עם עצמו
וההדיוט שומע". ואם הדיבור לא היה מורה על חיבור מסויים בין המדבר לשומע, מדוע לא היה
זה מכבוד מעלה לומר שה' דיבר עם משה. אלא על כרחך שהדיבור מורה על שייכות מסויימת
בין המדבר לשומע, ולכך אין זה מכבוד מעלה לומר שה' דיבר עם ההדיוט. וכן נאמר [בראשית לו,
ד] "ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום". וראה למעלה
פ"א הערה 261. (47) לכאורה אין זה "פה אל פה", אלא "פנים אל פנים" [שמות לג, יא], או
"פנים בפנים" [דברים ה, ד]. ורש"י [שם] כתב: "פנים בפנים - אמר רבי ברכיה, כך אמר משה, אל
תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר, כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח. הרי המוכר עצמו
מדבר עמכם". אמנם המנות הלוי [קעז:] כתב גם כן שכאשר אחשורוש דיבר עם אסתר ללא מתורגמן,
זה נקרא "פה אל פה", והביא בשם הה"ר אליעזר מגרמיוזא ש"ויאמר" הוא גימטריה של "הן פה
אל פה". (48) רש"י [שמות יט, ט] "את דברי העם וגו' - תשובה על דבר זה שמעתי מהם, שרצונם
לשמוע ממך. אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך". דוגמה לדבר; רש"י [דברים ב, יז]
כתב: "וידבר ה' אלי וגו' - אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה 'וידבר', אלא 'ויאמר',
ללמדך שכל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל נזופים, לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים
אל פנים וישוב הדעת". ובגו"א שם אות יב כתב: "וקשה, דהרי בפרשת בהעלותך [במדבר יב, א]
אצל 'ותדבר מרים' פירש [רש"י שם] שאין לשון 'דבור' אלא קשה, שנאמר [בראשית מב, ל] 'דבר
אתנו אדוני הארץ קשות'. ואין זה קשיא, דהא והא איתא, ושניהם אמת; כי הדבור הוא קשה
בשביל שהוא נאמר על חתוך הקול, והוא יוצא מן המדבר, וגזר ומחתך האותיות ממנו בכח, לפיכך
הוא קשה. לאפוקי אמירה, הוא רך, לפי שאינו אלא אמירת ענין, לא שייך בו קשה על ענין, לכך
הוא רך. אבל מכל מקום מצד הדיבור בעצמו הוא פנים אל פנים, כי הדבור הוא קרוב אל המדבר
יותר ממה שקרוב אליו האמירה, כי הדבור הוא חתוך האותיות, ומן האותיות מתחברת האמירה,
והוא רחוק יותר מן המדבר. וכאשר כתיב 'וידבר', רוצה לומר שהדבור שהוא יוצא מן פה המדבר
היה אליו, וזה פנים אל פנים. אבל כאשר כתיב 'ויאמר אליו', אינו פנים אל פנים, שהאמירה שנעשה
מן הדבור היוצא ממנו היה אליו, ואין זה פנים אל פנים. נמצא הדבור קשה, שהוא גזר ומחתך
הדבור, וכל חתוך וגזירה הוא בכח, ולפיכך הוא קשה. אבל הדבור הוא פנים אל פנים כדלעיל".
הרי יחס דיבור לאמירה הוא בדיוק כיחס דיבור שלא על ידי מתורגמן לדיבור שעל ידי מתורגמן;
דיבור מורה על קשר בין המדבר לשומע ["פנים אל פנים"], ואילו אמירה מורה על העברת תוכן
מסוים בין האומר לשומע. וכן דיבור שלא על ידי מתורגמן הוא פנים אל פנים, כי איירי בדיבור
העובר ישירות מהמדבר לשומע. אך דיבור שעל ידי מתורגמן הוא כמו אמירה, שאין דיבור כזה
פנים אל פנים, אלא עיקרו העברת תוכן מסויים אל השומע, ולא שיש קשר ישיר בין המדבר לשומע.
(49) כמו שאמרו חכמים [אסתר ז, כ] "ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן" [למעלה ג, י], רבנן

וְאִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמֵן הָרַע הַזֶּה וְהָמֵן נִבְעֵת מִלְּפָנַי הַמֶּלֶךְ וְהַמְּלָכָה: וְאִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמֵן הָרַע הַזֶּה וְהָמֵן נִבְעֵת מִלְּפָנַי הַמֶּלֶךְ וְהַמְּלָכָה:

אור חדש

גם כן בכלל הזה אחשוורוש שמכר. כי כבר אמרנו למעלה⁵⁴ כי יש להוכיח כי המן מחשבתו היה על אסתר האחת⁵⁵, כאשר גם כן עשה לושת, כמו שהתבאר⁵⁶. ואין להקשות כי המן לא ידע כי אסתר היא יהודית, כמו שלא ידע אחשוורוש. כי⁵⁷ בשביל זה אמרה (פסוק 7) "ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו", כלומר וכי לא די שמכר אותם לעבדים ולשפחות, רק כי כונתו היה על אסתר להרוג אותה⁵⁸, ואף כי אחשוורוש לא ידע, המן⁵⁹ [ידע] זה שהיא יהודית. ולכך אמרה אסתר "אני ועמי", הקדימה לומר

כמו שהתבאר גודל רשעתו⁵⁰. ועל ידי אסתר שהיא צדקת, הגיע לו הסלוק מן הרשעות בדבר מה⁵¹. ולכך צריך שיהיה לאחשוורוש חבור הגמור אל אסתר, והיה נפרד מהמן הרשע⁵². ולכך כאשר כתיב "ויאמר" "ויאמר" להורות על חבור הזה לאסתר, תיכף אמר "מי זה ואיזהו" גם כן, כי מכאן ואילך היה נפרד החבור מהמן, והיה מתחבר לאסתר, שעל ידה היה הגאולה⁵³.

"איש צר ואויב וגו'" (פסוק ו). אף על גב כי אחשוורוש הוא שעשה שמכרם לו, ואם כן כאשר אמרה "איש צר ואויב" הרי

המן זמם הכל בשביל אסתר

שינויי נוסחאות "המן" כ"ה נד"ה, ונד"ז לימא.

אמרין, אחשוורוש שונא את ישראל יותר מהמן הרשע. מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר, ברם הכא המוכר נתן ערבון, הדה הוא דכתיב ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן⁶⁰. [הובא למעלה בפתיחה הערות 43, 291, 300, פ"א הערה 16, פ"ג הערה 599, פ"ד הערה 309, להלן הערה 109, ופ"ח הערה 184]. (50) כן כתב בכמה מקומות עד כה. וכגון, למעלה פ"ד [לאחר ציון 116] כתב: "בגמרא [מגילה טו.], רב אמר, 'התך' [למעלה ד, ה] זה דניאל, ולמה נקרא 'התך', שחתכוהו מגדולתו... פירוש, לרב נקרא 'התך' שחתכו והסירו אותו מגדולתו. ומה שלא אמר בפירוש 'דניאל', לומר על רשעת אחשוורוש, שהיה מגדל את המן הרשע [למעלה ג, א], ואת דניאל הצדיק הסיר מגדולתו, וכן ענין הרשע שמגדיל הרשעים ומשפיל הצדיקים". וכן נקרא "רשע" סתם, וכמו שאמרו "שנהנו מסעודתו של אותו רשע" [מגילה יב.]. וראה למעלה בהקדמה הערה 451, פתיחה הערה 38, פ"א הערות 19, 31, 113, 188, 1061, פ"ב הערה 170, פ"ג הערה 70, פ"ד הערה 118, ופ"ה הערה 58, שבכל המקומות האלו נזכרה רשעתו של אחשוורוש. (51) לשונו למעלה פ"ב [לאחר ציון 168]: "כי אסתר צדקת היתה בעצמה. ודבר זה נראה שאסתר היתה עומדת בבית אחשוורוש, שהוא רשע גמור, ולא היתה נמשכת אחריו, וזה מורה על שצדקת היתה באמת... היתה אסתר עומדת בבית הרשע, אשר מקומו בגיהנם, ועם זה היתה עומדת בצדקות שלה". הרי שאסתר לא נמשכה כלל אחר רשעותו של אחשוורוש, ועמדה בצדקותה, אך אחשוורוש נמשך אחר אסתר עד ש"הגיע לו הסלוק מן הרשעות בדבר מה". (52) כמשפט ההפכים, שכאשר מתחבר אל הפך אחד, בזה הוא נפרד מהפך השני [כמבואר למעלה פ"א הערה 377, פ"ג הערות 420, 694, ופ"ד הערות 115, 355]. והואיל והצדיק והרשע הם הפכים [כמבואר למעלה בפתיחה הערה 295, פ"א הערות 82, 814, ופ"ג הערה 37], לכך כאשר יש לאחשוורוש חבור גמור אל אסתר הצדקת, בזה הוא נפרד מהמן הרשע. ובספר ראשית חכמה שער העונה פרק רביעי, כתב: "רשע המתחבר לצדיקים סופו להיות כהם, שנאמר [משלי יג, כ] 'הולך את חכמים יחכם'". (53) לשונו למעלה פ"ה [לאחר ציון 71]: "כי עתה בא לחבר ולדבק את אסתר באחשוורוש, [ו]מזה תצא הגאולה". (54) אחרי ציון 34. (55) פירוש - על אסתר לבדה. (56) לכך "איש צר ואויב" מכוון רק להמן ולא לאחשוורוש, כי אחשוורוש לא חשב כלל להרוג את אסתר. (57) הולך לבאר שאסתר הוכיחה לאחשוורוש שהמן רצה להורגה לא מחמת שנאת היהודים, אלא מחמת שנאה אליה, וכפי שהמן הביא להריגת ושת, כך הוא רוצה להביא להריגת אסתר. (58) לשונו למעלה [לפני ציון 35]: "ואם... שהיה שונא את

Ari Wasserman

רמב"ם הלכות דעות פרק א הלכה א

דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר, יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד, ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס יכעס מעט בכמה שנים, ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח ביותר, ויש שהוא בעל תאווה לא תשבע נפשו מהלך בתאווה, ויש שהוא בעל לב טהור מאד ולא יתאווה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן, ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף, ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו, ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול, ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו, ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכלי ושוע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן.

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

Rebbetzin Heller

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קלט

א. באיסור לימוד תורה לנשים

ב"ה, קרית צאנז, ה' לסדר ואתה תצוה את בני ישראל תשכ"ז

א) אחדשת"ה כראוי אבוא בזה במה שראיתי בדבריו בענין ללמד תורה לנשים, והנה תמה אני ולא אדע דמי הוא זה, יהיה מי שיהיה אף אם גובה ארזים גבהו ושיאו עד לשמים יעלה, שיכול לסטות בכלשהו מפסק ברור בש"ס סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', ומוסכם מכל הפוסקים, שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד וכו', וכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות, ואיך אפשר לעשות ח"ו מתיפלות גדר לאמונה קדושה ופרישות וכו'.

ז) הדרינן להאמור שאין לזוז מפסק הברור בשו"ע שלא ללמד, ורק כדי שידעו את המעשה אשר יעשו ההכרח ללמד דנים במצוות דידהו, וכמ"ש הרמ"א ביור"ד שם בסי' רמ"ו סעיף ו'. ועיין בהגהות מהריעב"ץ בקידושין ל"ד [בתוד"ה גברי], ובמ"ש דבמשנה בסוטה משמע קצת דרבנן ס"ל גם במצוות דידהו כמלמדה תפלות עיין שם. אך י"ל דזכות תולה לא הוי במצוות דידהו, ועיין שם בדף כ"א ע"ב בתוד"ה בן עזאי דמצוה לשמוע כדי שידעו לקיים המצוה, ולא משום שידעו שזכות תולה, שזה רק ידיעה שלא יהיה תמיהה וקושיא, ואינו המעשה אשר יעשו ודו"ק. ועיין סנהדרין נ"ט ע"א בב"נ ובתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין.

וידוע שכמה גדולי ישראל מדורות שלפנינו חיברו ספרים מיוחדים לנשים, כמו מהר"י אבוב שחיבר את הצאינה וראינה, וכן ספר מנורת המאור העתיקו לעברי טייטש, ואא"ז בעל ישמח משה חיבר הל' נדה בעברי טייטש לנשים ונדפס בכמה סידורים, והרב האמצעי מליובאוויטש חיבר פוקח עורים, ולא עלה על דעתם לעשות בתי"ס לבנות לתורה שבכתב ותורה שבע"פ וללמד ספרי חז"ל כנתינתם, כי אם ספרים מיוחדים כנ"ל, להכניס בהם אמונה פשוטה בהשי"ת ותורתו, ושידעו הדרך ילכו בהם והמעשה אשר יעשו. וזו היתה דרך אבותינו ורבותינו הקדושים.

ומה מאד רע עלי המעשה שנפרץ הדבר כעת עד כדי כך שמלמדים ספרי חקירה לנשים שדעתן קלות, שכידוע היו גדולי ישראל מתנגדים בכל תוקף ללימוד זה גם לת"ח ולומדים. ועיין בספר אור החיים למהר"י יעב"ץ מגולי ספרד מה שהרעיש בזה, והעיד [בפ"ב וסופ"ה] שבגלות ספרד אלו שלמדו מחקר לא יכלו לעמוד בנסיון ונשתמדו רח"ל, ופשוטי העם באמונתם הטהורה והנשים באמונתם הפשוטה עמדו ומסרו נפשם על קדושת השי"ת עיין שם. וגם בזמן הרמב"ם היתה התנגדות גדולה ללימוד החקירה כידוע, ועיין בתשובות הרשב"א ח"א מסי' תי"ג ואילך כמה תשובות ארוכות בזה. ומכ"ש לנשים שבזמנים עברו לא היה עולה על הדעת בכזאת. ומעיד אני עלי שמים וארץ שבאו לפני כמה בתולות הלומדות בתי"ס חרדים למאד, ובכו לפני במר נפשם ליתן להם עצות יען נתעוררו להם רח"ל ספקות ודעות זרות באמונת השי"ת ותורתו רח"ל, ע"י שלמדו עמהם מדעות אריסטו וכדו' לזה, ואינן יכולות להתגבר על דברי הכפירה שניטעו בלבותם. ובאמת היו צריכים לצווח ככרוכיא ע"ז עד שיתבטל הדבר.

ועוד זאת שמעתי ממקומות שמלמדים להם גם ספרי קבלה, ואיך ירהיבו זאת בנפשם, שבכלל בענין לימוד ספרי קבלה לרבים כמה כרכורים כרכרו בזה [ועיין לעיל סימן קל"ז], ועיין בספר סור מרע ועשה טוב לא"ז מזידיטשוב ובהגהות א"ז מהרצ"א זי"ע אחר כל הקולות שהקילו בזה איזה קדושה ופרישות הצריכו לזה, ואיך יעיזו וירחיבו ללמד לנשים, ובפרט בימי טומאתן כנ"ל, ולעדות המאור ושמש הנ"ל התוצאות מי ישורנו, ה' ירחם במהרה. וכל זאת בא מהתחכמות על דברי הש"ס והשו"ע, שכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אות אחת מהם, ואם נאמר ח"ו שנוכל בסברא לומר שנשתנו הדורות והזמנים לעקור ח"ו דבר מחז"ל מי יודע עד היכן הדברים יגיעו. וחכמים הזהירו בדבריכם.

ובאמת היו צריכים ת"ח מובהקים ויראי השם מרבים לחבר ספרים מיוחדים לבנות, וזה ענין ששייך לחכמי התורה, והרבי ר' יהונתן זי"ע אמר שאם היה לו זמן היה מחבר ספר הלכות שבת לנשים. ודבר זה נמסר לגדולי התורה לחבר ספרים ולתכנן דרך החינוך לבנות ישראל הכשרות כדי להכניס בהם אמונה פשוטה אמונה המקובלת, ושידעו במצוות שלהם מה לעשות, ודבר זה אי אפשר למסור לכל אחד שיעשה ויכריע בדברים העומדים ברובו של עולם, ויתכנן כפי העולה בשכלו בדרך פרוצה לרבים ששועלים הלכו בו.

היה קשה עלי מאד לצאת מגדרי, אך לא אוכל לעצור במילין. ולדעתי זה יסוד ושורש להצלת הדור כשהחושך יכסה ארץ וטומאה בוקעת ועולה. ואין להביא ראייה מנשים קדושות שלמדו לעצמם שידעו ואמדו בעצמם, משא"כ לעשות כלל לרבים בדור שפל זה, וח"ו לפרוץ ולסטות מפסק הברור בש"ס ובשו"ע שאסור ללמדם תורה.

בעת חתימתי עלה בדעתי שזה שאחז"ל [מו"ק י"ז ע"א] אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו וכו', ותמהו דמי עלה לשמים וראה מלאך לידע הסימן. ולפענ"ד שאם הרב דומה למלאך שאין בקי בהיות עולם הזה ובדורות שלמטה, ופוסק תמיד כתורה מן השמים שנמסרה לנו מסיני וע"י חכז"ל דור אחר דור בלי שינוי כ"ש, אז יבקשו תורה מפיהו דייקא, שנדע רק מה שקבל מרבו עד משה מפי הגבורה ודו"ק. ידידו הדורש שלום תורתו הרמה ויקרת ערכו הרמה ברוב ידי"ן.

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קמ

עוד בהנ"ל

ב"ה, קרית צאנז, ג' ויקהל תשכ"ז

אחדשת"ה כיאות מה מאד תמהתי עליו שכנראה לא עיין כראוי בדברי הנאמרים בקצרה לבני תורה וחכמים.

(א) והנה לסניף בעלמא צירפתי מדברי הרמ"א באו"ח סי' פ"ח, שהוא הוא בעל המפה על השו"ע וח"ו לומר ע"ז ששמו אותו אחורי הדלת כמ"ש כ"ת, (וזה לא הביטוי שלי כמ"ש כ"ת אלא של התומים [סו"ס כ"ה קיצור תקפו כהן סי' קכ"ג - קכ"ד] שכותב כן על דעה שלא הזכרה בב"י ורמ"א, ולדוגמא במה שכתבתי לו [נדפס בחלק אהע"ז] בענין איסור הליכה אחורי אשה). והבאתי כמה מקורות מהגאונים והראשונים לדברי הרמ"א, ובפרט שלענין תורה דפטירי י"ל דכו"ע מודי.

אבל עיקר דברי היה שאי אפשר להזיז פסק מפורש, בגמ' סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובכל הראשונים ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', שאסור ללמד תורה שבע"פ וכאילו מלמד תיפלות, ולהרמב"ם [פ"א מת"ת הי"ג] ושו"ע לכתחלה אף בכתב אסור. ובאתי לברר למה כמעט כל גדולי וצדיקי דור ודור לא רצו בשום אופן לשנות ולחדש ח"ו, ושלא לעשות גדר לאמונה וקדושה ממה שחז"ל קראו תיפלות.

(ב) ומ"ש מהגאון הצדיק הכהן הגדול מאחיו בעל החפץ חיים ז"ע. אנכי הכרתיו קודם שידע ממנו מכ"ת, וידעתי גדול ערכו ומעלתו, ואין החפץ חיים זקוק לאפטרופוס על גדלותו וקדושתו, ומי לא יחרד לגאונותו ופסקיו, אך תורה הוא ואמת כתיב בה והאמת ניתן לכל לומר דעתו באמת ודעת רבותינו ואבותינו הק' שלא רצו לזוז סטיה קלה ממה שמוסכם להלכה בשו"ע בהנ"ל לאיסור. ומה מחרידים דברי הירושלמי המובאים בתוס' בסוטה כ"א ע"ב ד"ה בן עזאי, **א"ל ישרפו ד"ת ולא ימסרו ד"ת לנשים**, והוא שם בפ"ג ה"ד [דף ט"ז ע"א] ועיי"ש ביפה מראה ב' פירושים. ועיין מד"ר פרשת נשא [ט' מ"ח], ובברכ"י שם בסי' רמ"ו אות ח', ובמ"ש בפתח עינים בחגיגה דף ג' ע"א ד"ה מרגלית.

ואם נאמר נשתנו הדורות יבואו ח"ו תלמידים שלא שמשו כל צרכן בעוה"ר ויאמרו גם על דין אחר בשו"ע שנשתנו הזמנים, ולזה אמרו [אבות פ"א מי"א] חכמים הזהרו בדבריכם, חכמים דייקא דלחכמי המשנה דיבר התנא, שמא וכו' הבאים אחריכם. וכבר כתבתי אליו פעם בענין כזה. ולא דברתי ממגרעות בתי לימוד אלו או אלו, ורק באתי לברר הלכה של תורה, ובהלכה הש"ס והראשונים והשו"ע יהיו לנגד עינינו.

וגם החפץ חיים שהביא כ"ת, והוא בלקוטי הלכות על סוטה שם, כפי מה שעיינתי בדבריו נראה שההערה שלו קאי על תורה שבכתב דייקא שאין ללמדה לכתחלה, וכפי שמציין שם, והזכיר מדברי מנורת המאור שגם אני הזכרתי בתשובתי. ובמוסרי חז"ל ממס' אבות שהזכיר שם, ג"כ לא ביאר באיזה אופן, דאפשר שבדרך העתקה וליקוט עינים במיוחד בשבילם, וכאשר רמזתי במכתבי בדרך הלימוד בשבילם בדינים במצוות דידהו ועיני אמונה מה שההכרח ללמדם, אבל סתם על תורה שבע"פ לא דיבר החפץ חיים כלל. ולחנם כתב כ"ת בלשונו שלפלא על שני גדולים שהיה בהעלם מהם דברי החפץ חיים ז"ל ולא הביאוהו כיסוד נאמן לסברתם, כי המה ג"כ הבינו בליקוטי הלכות כמ"ש, ש, וז"ב.

(ג) ומ"ש כ"ת במכתבו שזה כתב לרווחא דמילתא, ולמעשה שפיר יש להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות כפי שבירר באר היטב בדבריו הקודמים. הנה עיינתי עוה"פ בדבריו ולא ראיתי כלל מה שבירר להתיר מעיקרא דדינא לימוד תורה שבע"פ. ובכלל איך יכתוב כן במה שער וקדיש הגה"צ החפץ חיים פסק שם בלקוטי הלכות בפנים שלדינא נקטינן כן להלכה לאיסור, ורק מעיר בהערה משום שינוי הזמנים, וכת"ה רוצה לחלוק על כל הפוסקים ובפרטיות על החפץ חיים וכותב שיש שפיר להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות, אתמהה. וגם ראיתי בדבריו שהוא בעצמו הביא משו"ת פרי השדה ח"א סי' ל"א שמחפש זכות על שאינן מברכות ברכה"ת מכח דברי הרמ"א דאור"ח סי' פ"ח, ושמתתי מאד ע"ז וב"ה שכוונתי לדעתו הרמה. ולא אוכל להבין איך כת"ה כותב על גאון כביר כבעל פרי השדה שדחוק מאד ואין ללימוד זכות זה כמעט אחיזה.

ד) ומ"ש כ"ת מהתרומת הדשן שהבאתי והסתמכתי על הרישא שבדבריו. הרי רק באתי להביא מדבריו שיש גאונים שאסרו מדינא, ושזה כוונת היש שכתבו ברמ"א ואשר כן הוא להדיא בדרכי משה יו"ד סי' קצ"ה אות ח' שנהגו כהשערי דורא.

ומ"ש מימי ליבון. גם בשערי דורא בשם ספר המקצועות שאוסר נקט עד שתתלבן, וכהבנת הד"מ וברמ"א וכאשר ביארתי שם, ומאי ראייה מזה.

וגם בד"מ שם השיג על הב"י ביור"ד סי' רפ"ב כאשר הזכרתי, ואיך אפשר שיותר קיל לתורה שאינם כלל בני חיובא. ובפרט שזכיתי בזה לכוין למ"ש הגאון והצדיק המפורסם בכל המדינות בשו"ת זכרון יהודה שי"ל דלתורה כו"ע מודו. וח"ו לומר שמדינות דהרמ"א והד"מ הוא רק במדינתו, ומדינותינו היינו מדינות דהחיי אדם והמשנה ברורה, ולומר שמה שכותב הרמ"א שבמדינותינו נוהגין אין זה נוהג אצלנו.

ה) ומה שמצא דבר חדש בראב"ד סוף תמיד מספר המקצועות. הנה כבר דיברנו בזה בכמה שיעורים בישיבה וכבר נדפס בשמי בזה בישראל סבא גליון י"ב, וממ"ש בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ג [וע"ע לעיל בחלק או"ח סימן קע"ז]. אבל לא ידעתי מה שייטיה לני"ד.

וגם לא ידעתי מה חידש לן בהבאת הפר"ח שהזכרתיו כבר במכתבי, ולא הראה לנו שום מקור חדש מה שלא נגענו במכתבנו, ותמה אקרא האם רציתי לומר שכל הפוסקים מסכימים להרמ"א, והלא מקור דברי הפר"ח והגר"א (וגם מה שהביא כ"ת מהמעשה רב סי' נ"ח) הוא מהרי"ף שהזכרתי, ורציתי רק להביא מקור ההלכה ויסוד היש שכתבו שברמ"א.

וכאמור כתבתי זה רק לסניף בעלמא, ועיקר דברי שאין לשנות ולחדש ממה שנפסק בשו"ע באין חולק שאסור ללמד תורה שבע"פ וכמלמדה תיפלות, ולהרמב"ם ושו"ע אף שבכתב אסור לכתחלה. ומכ"ש שיש לצעוק ככרוכיא על לימוד בנות ישראל חקירת פילוסופיא או ספרי קבלה, ומכ"ש בזמן נדתן וזיבתן, ומכ"ש שנערים מורים ילמדון. וזה ברור לאמיתה של תורה וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו האמת ממקומה. ומהראוי לגדולי ישראל לטכס עצה ודעת תורה לחנך בנות ישראל ברוח התורה ומסורת אבות ולתת ע"ז עין פקוחה, וכמאחז"ל [חגיגה ט' ע"ב] אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה, ושלא יהיה ח"ו נמסר לכל להיות תורת כל אחד ואחד בידו, שהסכנה הכרוכה בזה מי ישורנו, ואשרי לדור שגדולים נשמעים להתעורר לחיזוק החינוך הכשר לבנות ישראל.

מחמת חומר הדבר שנוגע ליסודי הדת והאמונה, חשתי להשיבו תיכף ומיד עם קבלת מכתבו בבי דואר החוזר. והשי"ת יעזרנו לשום חלקינו תמיד בין עוסקים בתורה לשמה ולכבודו ית"ש ויתעלה, ולזכות להרמת קרן האמת והתורה בנצו". כ"ד הדוש"ת באה"ר כה"י.

Rabbi Nesanel Pearl

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

מן החטא שלא יתקפנו יצרו: לעולם זכות לתורה. ולא שפסקת
 בתורה אלא שפורחת בכנה ובעלה שיעסקו: דמקריאן ומתניאן.
 שפורחת על כנייהן להביאן לביט הספר ולקרוא מקרא ולשנות
 משנה: ונסרן לנכרייהו. ומתמינות לבעליהן שיואלין לעיר אחרת
 ללמוד תורה: לימדה חסלות
 ס"ד. וכי תורה חסלות קרא לה:
 כאלו. שמתוכה היא תבינה
 ערמוניות ועושה דכריה בהנע:
 חכמה. תורה: שמעמיד עצמו
 ערום עליה. שפירש עצמו מכל
 העסקים ונעשה עליה עני וחסר
 כל: רוצה אשה בקב וחפלות.
 חפילה ליוון בתוונות מועטין
 ויהא תיפלותה מצוי לה כחשמים

קרי אסורים במחנה לוי כדילפינן בספחים פּרַק אלו דכרים (דף
 סז): מרשיא. הדמים פוחה את המקור: זכות דמאי. מנינה כ"כ:
 זכות לתורה. שהיתה עוסקת בתורה: הא לא מוסיקדא. דכתיב
 ולמדתם אותם את בניכם (דכרים יא) ולא את בניתיכם וכיון דאינה
 מזהה אין שכרה גדול כמלווה
 ועושה: ומנא. מן היסורין
 ומלא מן החטא שלא יתקפנו
 יצרו: בין בעדנא ללא עסק בה.
 דהיינו משנמחר המלוה ואינו עוסק
 בה אגוני מנא מן הפורעניות
 ולהכי קאמר במשנה דיש זכות
 חולה כמה שנים אצולי לא מלא
 מן החטא ומאי אינה מנינה אלא
 לפי שעה דקאמר בכרייתא היינו

מנינה ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מנא אצולי לא מצלא מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא
 דלא עסיק בה אגוני מנא אצולי לא מצלא רבינא אמר לעולם זכות תורה ודקאמרת אינה מצוה ועושה
 נהי דפקודא לא ספקרא * באגרא דמקרין' ומתניין בנייהו ונסרא להו לנכרייא עד ראתו מבי מדרשא מי לא
 פלגן בהדייהו: מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את וכו'. ר' אליעזר אמר כל המלמד את בתו תורה
 מלמדה תפלות תפלות ס"ד אלא כאלו מלמדה תפלות א"ר אבהו מ"ט דר"א דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה
 מכיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו (**). ערמונית ורבנן האי אני חכמה מאי עברי ליה מיבעי ליה לכדר'
 יוסי ברי' חנינא דאמר ר' יוסי ברי' אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן שנאמר אני
 חכמה שכנתי ערמה ומ"ט לרינא אין נדחה מפני זה סברת ר' אליעזר ב ונקטינן כן להלכה. וכתבו ג רבותא
 דהיינו דוקא תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב אף שאין ללמדה (**). לכתחלה מ"ט המלמדה אינו כמלמדה
 תפלות ו גם מחורה שבע"פ הדינים השייכים לאשה מחוייבת ללמוד: ר' יהושע אומר רוצה אשה וכו'. מאי
 קאמר ה"ק רוצה אשה בקב ותפלות עמו מתשעה קבין ופרושות: הוא היה אומר חסיד שוטה וכו'. היכי
 דמי
 * [דף כא]

(*) הערה וקשה דע"כ מאי דקאמר לעיל דנר אינו מנין אלא לפי שעה היינו להנצל מן החטא שלא יבטל דהננה מן היסורין
 הלא מננת לעולם אף בעידנא דלא עסיק בה וא"כ מאי לפי שעה דקאמר הלא אסיק דאצולי לא מלא כלל ועוד
 מאי אחר שם דהחורה מננת לעולם הלא אסיקא דבעידנא דלא עסיק בה אצולי לא מלא וקושיא זו עיקרה כמלאת כחוספות
 וכשארזו בחימה ולעניות דעתי כ"ל דתרי עיני תורה יש' וכן בענין המצות אחד שהוא לומד לשמה ואחד שהוא לומד מן השפה
 ולחזן (וכלל) כענין תורתו של דואג כדאמרינן בסנהדרין (דף קו) וכן בעניני המצות יש שהוא מקיים לשם ד' ויש
 מן השפה ולחזן כענין שאמר הכתוב בפיו ונשפתיו כדדוני ולכו רחוק מתני לעיל בכרייתא מיירי בתורה שהוא לשמה וכן
 המצוה שהיא לשם ד' ולכן אמר תורה שהיא לשמה מביאה להנצל מן החטא לעולם היינו אף בעידנא דלא עסיק בה וכן במצוה
 שהיא לשמה מנינה להנצל מן החטא לפי שעה היינו בעידנא דעסיק בה ובמיתרא דרכא מיירי בתורה שהיא מן השפה ולחזן
 כתורתו של דואג ולכן אמר שהיא אינה מללת מן החטא אלא בעידנא דעסיק בה ומצוה כעין אופן זה אטילו בעידנא דעסיק
 בה אינה מללת מן החטא:

(**) הערה ולפ"ז כ"ש שיש לזוהר מלמד להנערים והנערות כחני לזון וכדכרי חשק שזהו חמש מכלה לכן ונפסן והמרגיל עצמו
 בזה הוא בכלל הקורא בספרים החזונים שהחמירו החכמים מאוד בזה כדאיתא בריש פּרַק חלק (סנהדרין דף ט'
 ואין כ"ת אם הם נדפסות כלשה"ק או כלשון לע"ז ופיין כש"ע או"ח בסיתן ש"ז ספ"ז וכת"ב ש"א
 (***) ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חוק מאוד אלל כל אחד ואחד
 להתנהג בדרך שדרכו אבותיו וכמאמר הכתוב שאל אחיך ויגדך בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה והסמוך
 בהנהגה על אבותיה הישרים אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות כרוספך מאוד מאוד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל

עין משפט * שם נפ"ג סלכס כ ב פ"א מהלכות ת"ת הלכה יג ב שם ד ש"ע י"ד פיטן דפ"ו ספ"ק וי"ו ה כגון עיני נדה ומלה והדנ"ח
 סג כע"כ שלא לאחר זמנה שכל דבר זה נשים תמות בשפת לדתן כשאין והיות כדאיתא במשנה ס"ב דבבא ומלה כדי: כל
 להאביל לנ"כ דבר שאינה אחרת וה"ס עיני מלית כבשר וכל כפאי נווהא כעניני אוכל כדי בלא להאביל דבר איסור

קדשה בכלי: ותפדה. ותלא ותשרף. שקדשה קדושת הגוף והנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות ואפילו קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו נשרפין שירים בבית הדשן כדמפרש בנמרא: כהנת. בחכהן: מנחתה נאכלת.

דכל מנחת כהן כלול מהיה לא חאל כתיב (ויקרא ו) חבל דכהנת הנשואה לישראל נאכלת וכן כהנת אלמנה וגרושה שהביאה מנחתה נאכלת: כהנת מתחללת: מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול: וכהן אין מתחלל. אם נשא גרושה זונה והללה וטעם דכולה מתניתא מפרש בנמרא: בקדשי קדשים. חטאת ואשם ומנחה בכולה כתיב כל זכר דכהנים יאכלנו: מה בין איש לאשה. בישראל נמי קמיירי: איש פורע ופורס. כשהוא מנוגע פורע ראשו ופורס בנדיו: האיש מדיר את בנו. קטן בניור וחלה עליו נזירות אפילו לכשיגדל: מנלח על נזירות אביו. אם יגדר אביו בנזירות והפריש קרבנותיו ומת והיה בנו נזיר הבן מנלח ביום מלאת ומביא קרבנותיו שהפריש אביו: מקדש את בתו. מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה: מוכר את בתו. לאמה

מתעשה קבין ופרישות לפרוש מן חורה ור"ל שהחורה לא יהא חביב לה שהחורה מלמדת לאדם למעט התפלות היפך טבעה: שמטעים דבריו לדיון. דמשנקעו כלל הדיון עטרי זכויותו לדבריו של ורשע הוא שטובר על לא תשא שטע שוא (שמות כג): להשלים האתיים וזו. ומעמה לא יפול לקט ויש לו קרובים שיפלוס: כי קאמר. מבלי פולס: כנון יוחני בת רטובי. אלמנה מכשפה הימה וכשמגיע עת לידת אשה הימה עולת רחמה במכשפות ולאחר שמצטמרת הרבה הימה אומרת אלך ואבקש רחמים אולי תשמע תפילתי והולכת וסותרת כשפיה והולד יולא פטס אהת היה לה שכיר יוס בניה והיא הלכה לבית האשה היולדת ושמע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מתקשקש כמטי האם ונא ופתח את מנופת הכלי והכשפים ינאו והולד נולד וידעו כי בעלת כשפים היא: זה תלמיד שלא הגיע וכו'. הפילה לטון נפל שלא כלו לו חדשיו: וטנחמים. לטון פולס עינו (ישעיה לג) שסוגרים פיהם ואינם מורים לנזרכי הוראה: מתנני' הרי היא ככל המנחות. שנקמאה עד שלא

דמי חסיד שוטה כנון דקא טבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה היכי דמי דשע ערום א"ר יוחנן זהו המטעים דבריו לדיון קודם שיבוא בעל דין חבריו ר' אבהו אמר זה הגותן דינר לעני להשלים לו מאתיים וזו דתנן מי שיש לו מאתיים וזו לא יטול לקט שבחה ופאה ומעשר עני היה לו מאתיים חסד דינר אפילו נותנין לו אלף דינרין כאחת הרי זה יטול (ויש עוד ציורים בנמרא ע"ש): אשה פרושה וכו' הרי אלו מבלי עולם. מסיק בגמרא * כנון יוחני בת רטובי ועוד חושב בגמרא מי שמבילה עולם התלמיד שלא הגיע להוראה ומורה דאמר ר' אבהו אמר רב רונא אמר רב מאי דכתיב (משלי ו) כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה: מתנני' ר"ש אומר אין זכות תולה במים המאדרים ואם אתה אומר הזכות תולה במים המאדרין מדהה אתה את המים בפני כל הנשים השותת ומוציא אתה שם רע על המהורות ששתי שאומרים טמאות הן אלא שתלתה להן זכות רבי אומר בזכות תולה במים המאדרים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת לסוף היא

מתה באותה מיתה. נטמאת מנחתה כ עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותפדה ואם משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף * ואילו שמנחותיהן נשרפות ** האומרת טמאה אני לך ושכחו לה עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בא עליה בדרך גובר הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה * נשרפת וכהנת שנשאת לישראל מנחתה * נאכלת מה בין כהן לכהנת מנחת כהן נאכלת ומנחת כהן אינה נאכלת * כהנת מתחללת וכהן אינו מתחלל כהנת מטמאה ר למתים וכהן אינו מטמא למתים כהן אינו אוכל בקדשי קדשים ואין כהנת * אוכלת בק"ק. מה בין איש לאשה ב האיש פורע ופורס גואין האשה פורעת ופורסת האיש ד מדיר את בנו בניור ואין האשה מדרת * בנה בניור האיש מנלח על נזירות אביו ואין האשה מנלחת * על נזירות אביה האיש * מקדש את בתו * ואין האשה מקדשת את בתה האיש מוכר * את בתו ואין האשה מוכרת את בתה האיש כ נסקל ערום ואין

אשה * (דף כג) ** (דף עג) ונפרס אותן שמרניטין עתמן ללמוד כחכ ולשון העמים כדאי מלכה רבה ללמדס הומש ונס נכחיס וכחוכיס ומוסרי חזיל כנון מטכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיחלמת אללס ענין אמונתינו הקדושה דאל"ה עלול שיסורו לגמרי מדוד * ויעברו על כל יכודי הדת ח"ו:

עין משפטו פכ"א מהלכות פסוקי טעמים הלכה יג * פ"ה מהלכות ת"ת הלכה יד * פ"ז מהלכות סוטה הלכה פ * כ"ג * שם פ"ד הלכה יד * פ"ז מהלכות מעשה קרבנות הלכה יב * ג"ל דלכתי שנה עוד כהפס מהוס דמעיקרא איירי פטיקרי מנחת סוטה וכו' אמרית החם נילתה כחורה שטיין לכבעל כדכתיב וכניא את קרנבה פליה לכן נשרפת חבל זכ איירי כהנת מנחה כעניאם האשכ וקמ"ל דגם כוכ יכ לכבעל חלק דמה שקתה אשה קתה בעל ולפיכך נשרפת כמו שכתבו התוספות * שם הלכה י"ד * שם הלכה ט * פ"ט מהלכות איסורי ביאה הלכה א' * פ"ב מהלכות חבל הלכה ו"ז * ח"א * פ"י מהלכות מעשה קרבנות הלכה ג * פ"י מהלכות טומאת נרשת הלכה ו"ז * כ"ב הלכה ד * ח"ה * פ"ב מהלכות נזירות הלכה יג * ו' * שם פ"ח הלכה טו * ח"ה * פ"ג מהלכות אישות הלכה יא * פ"ה מהלכות גירושין הלכה ז * פ"ד מהלכות עבדים הלכה א * כ' * פ"ט מהלכות פסוקי טעמים הלכה א

מלאכה שאין עמה תורה

אוצר החכמה

כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון
(אבות ב', ב').

אם תורה שאין עמה מלאכה כך, על אחת כמה וכמה מלאכה שאין עמה תורה. מה כבוד פשעו של אב שאינו מלמד את בנו אלא מלאכה ולא תורה. מה גדולה היא הסכנה הרוחנית בשביל הבן, לכמה עוונות עלול הוא להגרר ומה גדולה פרצת הדור בכלל שבעטיו של חינוך שכזה.

חינוך הבנות

ב"ה, יום כ"ג לחודש שבט תרצ"ג.
אל כבוד האלופים הנכבדים חובבי ומוקירי תורה החרדים לדבר ד' אשר בעיר פריסטיק יצ"ו.

כאשר שמעתי שהתנדבו אנשים יראים וחרדים לדבר ד' ליסד בעירם ב"ס "בית יעקב" ללמוד בו תורה ויר"ש, מדות ודרך ארץ זו תורה, לילדות אחב"י, אמרתי לפעלם הטוב יישר ד' חילם ומעשה ידיהם יכונן, כי ענין גדול ונחוץ הוא בימינו אלה, אשר זרם הכפירה ר"ל שורר בכל תקפו והחפשים מכל המינים אורבים וצודים לנפשות אחב"י. וכל מי שנגעה יראת ד' בלבבו המצוה ליתן את בתו ללמוד בב"ס זה וכל החששות והפקפוקים מאיסור ללמד את בתו תורה אין שום בית מיחוש לזה בימינו אלה, ואין כאן המקום לבאר באריכות, כי לא כדורות הראשונים דורותינו, אשר בדורות הקודמים היה לכל בית ישראל מסורת אבות ואמהות לילך בדרך התורה והדת ולקרוא בס' "צאינה וראינה" בכל ש"ק, משא"כ בעוה"ר בדורותינו אלה. וע"כ בכל עון רוחנו ונפשנו עלינו להשתדל להרבות בתי ספר כאלו ולהציל כל מה שבידינו ואפשרותינו להציל.

הכותב למען כבוד התורה והדת,
ישראל מאיר הכהן.

הפקעה מן המצוות

בנאמו פעם בפני אסיפה גדולה, בלהטו ה"חפץ-חיימי" המיוחד, נגד אותם ההורים שמוסרים את ילדיהם לבתי ספר חפשים, העיר: "וי! הורים כאלה הלא מתיחסים אל ילדיהם ביחס גרוע מאשר לעבדים ולשפחות!".

תתשיג

יכול לעמוד מפני ריחב, כי גם דבש נכנס לחוכה כמתקן בקטרת מן האמור „ממלח“, אלא שבחורב אמר כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשכ לבי.

והנה אחרי „ממלח“ נאמר בתורה: „טבור קדש“, ופירש״י ממלח יביח וטבור יביח וקדש יביח. ולפי פירושו נראים הדברים חיו כמיוחדים, שכרי כל הקרב צמחה הוא טבור וקדש, ומה צא כאן ללמדנו בקטרת? ולפי דברינו ניחא, שאחר שאמר ממלח — מתוקן, שנריך לחקן את הקטרת בכל דבר כותן לה יופי ועוז, ריח טוב וטעם מתמר וכולך, צא הכתוב להנחות — ובלבד שיביי הדבר המתקן טבור וקדש טבור להוילא מי רגלים, שאינם „טבורים“ ונקיים להביאם למקדש, (יש הרב משמעות ל„טבור“, כמו: „וצא השמש וטבורי“ — טבור יומא — זכות צי חי — וכן: „כעלם השמים לטבורי“, וכן: „ובזה ממנו על טבורי של מצח“ — מטבורי מאפר וגחלים — יומא ייט עיאל, וכן: „זכב טבורי“ — מפסולת וכן הרב) וקדש להוילא את הדבש, שאין ראוי להקדש בקדושת הגוף ולהקרב על גבי המזבח, שנאמר: „וכל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשכ לבי“. ואפי״פ ש״י הדברים האלה יפין לצממים אבל אין „למלח“ — לתקן בהם מפני האמור: „טבור קדש“.

הפליאה בשמיע רצונו חננאל את הדברים „שמולחין את הולד בשבת“, אבל הלא נאמר בפרשת תוכחה מפורש — „ובמלח לא המלחתי“ וכל האמור בפרש״י זו עושי ליוולדת בשבת, ואיך אפשר להשמיע זה מן הגמרא? אבל גדול הרופאים הרמזים זיל בפירוש המשנה (שבת פ״ח) כתב: „ונתנים עליו חבק הכדס ודומה לו“ וכמשנה ברורה סימן ש״ל סעיף זי הביא פירושו להלכה וכתב שכן פירש גם הערוך ערך נף. הרי לך שדרך השאלה משתמשים בפועל מלח על פחור חבק הכדס וכדומה. וכן אפשר להשתמש בו על כל דבר במקיים, מחזיק ומיפה במראה, צטעס וזרית, וכן אמרו חז״ל, אם היה בנו זריו וממולח, בנו קודם (קידושין כ״ט), והכוונה במלח „ממולח“ — שהוא חריף, כמו דבר הנמלח ונחאחדו בו כל הכחות (כמו שקידה, הצנה וכדומה) המועילים להללח בלימודים. וממילא אפשר לומר, ש„ממלח“, האמור בקטרת, פירושו „מתוקן“, שחקנו את הסממנים בכל הדברים, המסוגלים ליפות את המראה ואת הריח ואת החריפות ואפילו את הטעם הטובה בשעת ההקטרה. וממילא יש לנו מקור לכל החיקויים שעושים בסממני הקטרת. ומכיון שמי רגלים יפין לה, ראו גם להוסיף חוקן ע״י מי רגלים, אלא שאין מכניסים מי רגלים במקדש מפני הכבוד. וכן כאשר אמרו משמעי הקטרת, שאם יתנו צב קורטב של דבש, אין אדם

סימן מ"ב

שכך וכן לוח כי לעמו לעשות ולקיים, כי איך תביי יהודית ואיך תקיים את התורה — והיא איננה יודעת, תורה זו מה כתיב בה?

וחנך הצנות צרחה התורה ע״י לעמד בתורה מעורר דאגה ופחד בלב תמימים רק מפני חידוש, מפני שלא ראו את הצוהיכם ונבגים כן. אבל לא כימים הראשונים כימים האחרונים; כימים הראשונים התגברו צחי ישראל ע״פ השלחן ערוך, ואפשר כי ללמוד בהם את כל התורה מהנסיון, וממילא לא היי לורך ללמד את צנות ישראל תורה מן הספר, אבל פתח בטובי״ר ח״א כבר ללמוד את התורה צחי ישראל, כי יש צחים אשר אין זכר בהם להרצב מלוח ולחוקי התורה, וצח ישראל שנאח מהצחים האלה ללמוד צנית ספר דחי, הרי היא כמעט כנכרית, שנאח להתגייר, שמן ההכרח ללמדה תורה, כדי שדוע את הדרך אשר תלך בה ואת המעשה אשר תעשה, כדי שחיה יהודית.

ומצינו, שגם צדורו של חזקי למדו את הנשים תורה: נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, צדקו מן ועד צאר שבע ולא מלאו עם הארץ, מגצה ועד אנטיפרס ולא מלאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היי בקיין בהלכות עומאה ועברה (סנהדרין ל״ד), והמרש״א כתב שגם

ביה ארבעה עשר לחדש אייר תשי״א, ירושלם הריב העסקן המצויין, איש חי ורב פעלים על שדי חנוך בנות ישראל הר״ד מאיר שצרגסקי היי — תל-אביב

יקרתו מעשרה צחייר דנח קבלתי וכני ממכר להודיעו, שעברתי על המגלה, ששלח לי צדור חנוך הצנות צרות התורה ע״י למוד התורה שצ״פ ליחידות מליונות ותורה שכתב לכולן, — וראיתי, שכמעט כל דבריו נאמרו בדעה והשכל. ולמעשה בלימוד תורה שצ״פ צעיון לריך להשיג, אבל אין הדבר נוגע למעשה, כי צחי הספר „צית יעקב“ אין לומדים צעיון תורה שצ״פ, ועל תורה שכתב אין שום פקפוק וצפרט צדור תבפוכות זה, ורק בתורה שצ״פ צעיון ופולפול אמרו חז״ל, כל המלמד את צחו תורה כאילו מלמד חפלות (כוטב כ״א ע״ב), אבל תורה שכתב הלא כבר הוכיח בעיני (וי״ד סי רמיז סק״ד) ממלות הקהל, שאפילו נשים מותרות ללמוד, וסוים „שכך הוא המנהג בכל יום“. ומי האדם שיצא אחרי המלך את אשר כבר עשהו למנהג ישראל?

ובספרי דעה וכדור ח״א סי גי וסי י״ז הארכתי לזאר, שאפילו תורה שצ״פ מותרת באשה לשמוע, ר״ל ללמוד את המסקנה האחרונה, בלא קשיות ופירוקים,

רש"י ישעיה, שכיו הנשים בקיאות אף באיסור והיתר. וקשה, איך למדו את הנשים תורה? ולפי דברינו יוחא, שכיחה בטעם לריכה לכך, כי במלך אחז, אצו של חזקיהו, בטל את העבודה וחתם את התורה (סנהדרין ק"ג) ולפיכך נקרא שמו אחז, שאחז צחי כנסיות ובמד"ר (סגר אחס) ואמר, אם אין גדיים אין תישים וכו', אם אין נביאים אין הקב"ה משרה שכינתו עליהם; ואין לך שעה קשה כמותה שעה, שכתוב זה ואנכי הסתר אסתיר פני ציוס הבוא ומאותה שעה קייתי לו שנאמר, כי לא תשכה מפי זרשו (צ"ר פמ"ב). ואחריו זה חזקיהו, שהיזק את ישראל לאציהם שצממים (סנהדרין ל"ד) ע"י למוד התורה. ומפני שאחז עקר את האמונה מלבוש בניו וכמעט שנשחכחה התורה מהם, — הוכרח חזקיהו ללמוד דעת ה' ותורה ומלות לכל ישראל ואפילו לנשים, וקימו למעלה מה שעשה חזקיהו למטה, שהרי בקש הקב"ה לעשות את חזקיהו משיח (שם).

וחכינו לה' המסתיר פניו מציה יעקב גם צדור הכפוכות זה, שאחזו (עושי מעשי אחז) לנו שעלים (בנים סוררים ומורים צבתי ספר ללא אמונה) שעלים קטנים (חכמים להרע וקטני אמונה) מחצלים כרמים (כרם ה' לצלות) וכרמנו סמדר (ונוח לנטוע בלכם הרך שרש פרה ראש ולענה) וקוינו לו ולהצטחחו כי לא תשכח מפי זרשו. ובטעם שהפשיס עושים מעשי אחז, עליו ללכת בעקבות חזקיהו — לחזק את ישראל לאציהם שצממים על ידי למוד התורה: צין לאנשים וצין לנשים, צין לחינוך וצין לחינוקת ואז יחוצל עול הקשה של הגלות מפני שמתה של תורה.

ולא עוד שמתונו לא"ח, שדאג לאמונה הנשים יותר מלאמונה האנשים, ובספרי בי"ל הארכתי לזכר, שהאבל, שנטע אצרכס מקדם לציה אל, כמו שנאמר: "מקדם לציה אל ויע אהלה, ויבן שם מצבה לה' ויקרא בשם ה'" (בראשית י"ב), לא ה' אהל פשוט לשבת צו, אף אהל ללמד צו את צני האדם דעת ה' ולהכניסם תחת כנפי השכינה, ולפיכך נטע את האהל הקדוש הזה קודם לצנין המצבה. ורמזה לנו תו"כ ע"י "הכתיב והקרי" (אהלב — אהל), ששני אהלים נטע אצרכס, ה' לנשים וה' לאנשים ואצרכס ה' מגייר את האנשים ושך מגיירת את הנשים, ודרשו חז"ל, אהלכ כתיב מלמד שנטע אהל שרה תחילה ואח"כ נטע אהל. ועל זאת יתפלל כל חסיד, חכם וצדיק, מדוע צאמת הקדים אצרכס אהלכ לאלו? הלא אם ישאלו אותנו, איזו עזרה להקים תחילה צציה הכנסת, את עזרת הנשים או את עזרת עזרת האנשים? — הלא יענו ככל צצירור: "את עזרת האנשים", כי האנשים מתפללים ג' פעמים ציוס וכנשים — יש שאין מתפללות כלל (אף שלדעת הרמב"ם תפלה היא מ"ע מדאורייתא ושאלן הזמג"ר ונשים חייבות זה האנשים) או מתפללות רק צימים הנוראים והמבדרות

מתקרות צציה ה' צצחות, שמצרכים צכס את החדש, וצמועדים, והמבדרות מן המבדרות — צכל שצחות השנה, ולכן יש הרצב צחי תפלה צישראל, שאין צכס עזרת נשים כלל, צאין דואג, שיהי גם לנשים מקום להתפלל אל ה'. וכן אם נשאל: צנין ת"ת לנערים וצנין "ציה יעקב" לנערות — איזה מהם קודם? הלא יענו הכל, שהחובב עליו ללמד את הבן תורה, אצל לא את הצח (קדושין כ"ט), ולא עוד אלא שאמרו (סוטה כ') כל המלמד את צחו תורה כאלו מלמדה תפלות, וצימים מקדם לא למדו את הצח כלל וצקושי התיירו עתה לפחות צחי ספר לצנות צרוח התורה, אצל להקדים צח לצן לחנוך וללמוד התורה וכהת — כזאת לא שמענו. והנה צח אצינו הראשון והפך את הסדר והקים צראשונה ציה תפלה ולמוד לנשים ורק אח"כ — לאנשים, והתורה צאה ומרמזת ע"ז צי פעמים (שם פסוק ה' וי"ג"ג) ללמדך, שלא צמקרה עשה אצרכס אצינו ככה, להקדים אשה לאיש צעניני אמונה, אף כצוכ מיוחדת לזות את צניו אחריו לשמור את דרך ה' כסדר הזה לעולם, כשצחצח תקופה דומה לתקופתו.

וכסדר הזה לוכ ה' גם את משה, צהגלותו על הר סיני ללמד לעמו תורה ומצוות, לאמר: "כה תאמר לציה יעקב ותגיד לצני ישראל" (שמות י"ט) ודרשו חז"ל (שמי"ר פכ"ח), כה תאמר לציה יעקב — אילו הנשים ותגיד לצני — אילו האנשים, הרי לך אצרכה מפורשת להקדים אשה לאיש צעניני אמונה ודה. ומה טעם יש צצבר?

ונראה לזכר, כי שני כחות עקריים להאדם: מח לחשוב מתשצות ולדעת חכמה וכשרון המעשה, (ובזה עולה, ע"פ רוב, האיש על האשה), כמו צחכמת התורה וצדעת וכן צחצצון והגדסה וכדומה, ולפיכך אין מוצרים דצרי תורה לנשים ללמוד צעיון ולפלפל צחכמה "מפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומציאות דצרי תורה לדצרי הבאי לפי עניות דעתן" (לשון השו"ע שם); אצל עוד כח ה' לנפש האדם והוא הרגש שצלב והצניח התלווי צו, וצדבר הזה עולה האשה על האיש, כי רגשי האשה מפותחים הרצב יותר מרגשי האיש, וחז"ל אמרו, נשים רחמניות הן (מגילה י"ד), וכן צצניח גדולה האשה מהאיש, וכמו שדרשו חז"ל (נדה מ"ב), ויבן ה' אלקים את הבלל מלמד שנתן הקב"ה צניח יתרה צאשה מצאיש. והאשה נדריה נצדקים צח י"א שבה והאיש — צן י"ב; הרי שהאשה ממוכרת להכיר את צוראה ולדעת לשם מי נדרה קודם לאיש והאשה נעשה צח עונשין ג"כ קודם לאיש.

ואמור מעתה, שהאיש מסוגל צמחו התיף ללמוד התורה צעיון וכצרה יותר מהאשה, אצל האשה צלב מצן וצרגש מפותח — מסוגלה יותר מהאיש להכיר את מי שאמר והיכ העולם, ולהאמין צו צאמונה פשוטה, כי

האמונה תלוי בלב וברגשותיו, וכמו שנאמר „ומצשרי אחזה אלוהי“ (איוב י"ט), והעולם מעיד על צוראיו, כמו שנאמר „השמים מספרים כבוד אל“ (תהילים י"ט), וכל מי שמתרגש יותר מהדר העצב וממעשי ה' — מסוגל יותר להכיר את צוראיו ולהרגיש את השגחתו על בריותיו, משאי"ב בטיש, שהוא מלעין רק בשכלו וחכמתו — דברים שאי"א לבי ע"י אל האמונה הפשוטה והטכורה.

ובשעה שהאמונה רפויה, והשרידים אשר ה' קורא אליהם מתפשים תחבולות לחמם את הלבבות ולהפית בהם רוח ה', עליהם לזכר את הלב על המח לפנות מקודם אל האשה הנצונה ובעלת הרגש ללמדה דעת ויראת ה', כדי שתהי' היא הראשונה „להשיב את המלך“, כי הלא היא מסוגלת יותר להאמין צו האמונה הבאה מעמקי הלב בלא התחכמות יתרה וצקורת מלד השכל הקר, ואשה יראת ה' היא תהלה להשפיע על בעלה ובינה ולחמם גם את לב הגברים צאור האמונה.

גמצא אנו למדים, שדור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו כדאי להקדים חנוך הצנות לחנוך הבנים. וכן עשה אבינו הראשון דורו של נמרוד, שהמריד את כל העולם על הקצ"ב (רש"י), — נעע אהל שרה — לגייר את הנשים קודם לאהלו — לגייר את האנשים. ושחי פעמים כתוב צפרשת לך „אהלה“ וקריין „אהלו“, — שנה עליו הכחוצ לעכז וללמוד לדורות, שצדק הזה משרישים את האמונה בצלות בני האדם דדור תפוכות, צבנים לא אמן צב.

וכן נזה ה' את משה לפנות מתחילה אל הנשים: „כה תאמר לבי יעקב“ ואח"כ: „ותגיד לבני ישראל“, כי אפילו צעטת מתן תורה היתה האמונה רפויה בישראל, מאמינים ולא מאמינים: ויאמן העם — ולא שמעו אל משה, ויאמינו צהי — ה"ש ה' צקרבנו אס אין; וצמל של רפיון אמונה נזה ה' את משה לעשות כסדר הזה, שעשה אי"א, להקדים „אהלה“ ל„אהלו“, וכן עלינו לעשות דדור תפוכות זה.

ומפני זה אני מתפלה על הרבה מהחרדים לדבר ה', שאין חנוך צנותיהם צרות הדת תופס כלל מקום צראשיבם, וצאלו אמרו אין מקדימים ואין מאחרים ללמד את הצת ראשית חכמה יראת ה', לא לפני הצן ולא לאחריו, ולא עוד אלא שיש הצות המקפידים על צניהם, שילמדו תורה ויראת ה' צישוצות ולתסות צלל הדיקים — ויחד עם זה מפקירים הם את צנותיהם ושולחים אותם לצחי הספר הכלליים או החפשיים למיניהם, ושם מלמדים

אוחן לחלל את דת משה וישראל וכל הקדש לנו, והצנות האלו, שנתגלו ונתחנכו צרות זר לתורת ישראל ושגשבו לרשת החפשיות, — נעשות לצעלות מומים צרות וכל לצן מסורות הנה לחיים של הוללות והפקרות, וצפרע צעניי אמונה ודת. ואפילו צנות ישראל, שלא נתחנכו צצחי ספר כלל, (דבר שאינו נמלא כמעט צזמנו), אין שינות הרבה מהראשונות, כי מה שלמדו אלו צצחי הספר — לומדות אלו צשוקים ורחוצות צגנות ופרדסים וצצחי תיאטרות וקרקסאות וכו', כי כל החיים צזמן הזה חולניים הנה וחוסר תוכן וצפרע תוכן יחודי, וכל מקום אהה נפגש עם תרצות נכרית חרה לרוח ה"כדות, וכל מי שאינו מלמד את צחו דעת ה' ותוכן יחודי מקרי, שישמשו כחרים צפני השפעת הרצוצ, — כרי הוא מלמדה ממילא את אותה „התפלות“, בממלאה עתה את חי „הרצוצ“.

אבל מתנגדי צ"ם לצנות אפילו צרות התורה ודת עוענים, הלא צעקצות אצותינו אנו הולכים וכשם שהם לא דאגו לחנוך הצנות (ואף על פי כן גדלו ורמנו צנות נאמנות לעמם ולדתם) — אף אנו כמותם. אף אהה אמור להם: כי לא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו כמלאכים או לכל הפחות כצני אדם, שלאמונה גצרו צארץ, הדת משלה צימים ההם צחיי עם ישראל צכלל וצפרע ולא נתנו את „המשחית“ לצח אל צתיהם ל„נגף“ את הילדים, וכל כצודה צת מלך פנימה — צנות ישראל לא היו אז ילאניות וצחי הספר לא השתדלו לעקור את האמונה מלב הנוער, רק להגדיל תורה ולהאדירה, אצל אנו — דורות האחרונים — כצני אדם יושצי חשך ולא נוגה לנו מאור ה', האמונה אצדה מלצות הרבה צני אדם ולכן אין אנו רשאים להרחיק את הצת מן „החדר“, כי כל הפורש מן החדר וכת"ס צזמן הזה, צין איש וצין אשה, כאלו פורש מן החיים הנלחיים.

אחרי כל אלה אני אומר, שלא רק מותר ללמד תורה ויראת שמים לצנות צדורו זה, אלא חיוצ גמור יש צזה וכאשר צארנו. ומאוב רצה ליסד צחי ספר לצנות להשריש אמונה טהורה בצלן וידיעת התורה והמורה, ושכר ה„מגיירים“ את הנשים צדורו זה גדול מאד. וצכות נשים צדקניות נאלו אצותינו ממלרים ונגאל גם לחננו ע"י משיח צדקנו צצ"א.

כ"ד המלפפה לישועת ה' כהרף עין.
זלמן סורוצקין לפניס אצ"ד דלונק
וכעת צתוככי עה"ק ירושלים ת"ו.

סימן ג

יקרתו — שאלתו קבלתי צמועדה, וגם צא אלי שליח מהלד השני, האדמו"ר ר' צרוך עווערסקי שליט"א מסעעפין עם מכתב, איך שיש עדים, שידיו של ר' צני ש"צ מרתתין וכי הוא וחסידיו נמנעים מלאכל משחיטת

ב"ה ג' לט' וישלח משה לקרא... מלמד שאין מחזיקים במחלוקת תרצ"ב לוצקא.
שלום וישע רב לכבוד הרב... מוהר"ר בן ציון אריי שליט"א וואלינסקי רב בטעפין יצ"ו.

סימן סו

ביה יום א' ט"ב כסלו רחצ"ת מינסק.

ברוך הוא וברוך שמו של כבוד ידידי הרב וכו' מהר"ר ברוך האלברשטאם שליט"א אב"ד דואקליקוב.

ע"ד שאלתו מטות של זקק שהגדנו מטורף לנורך חלמוד מורה, אם רשאים לשטות לנורך בית הפער לנערום הנקרא, בית יעקב' אי סיו זה תורס מקדושה דק"ל אין מורידין:

ובתשובה ע"ז, דהנה בעיקר הדבר אם רשאים ללמוד תורה לנקבות פלוגתא הפגאים הוא במשנה דסוטה ד"ב. בן עזאי הוכיח דחייב ללמד לבתו תורה שאם חשמה מדע שהזכות חולה, ופרש"י שאם חשמה מדע ללמוד פרשה סוטה שהזכות חולה מ', ור' אלעזר אומר דכל המלמד לבתו תורה כאילו מלמדה תפלות, ולהלכה פסקו הרמב"ם וכל הפוסקים כר"א, ולפ"ז יש להחיל על עיקר המנוסה החדשה שנתחדשה בשנים האחרונות לכונן בתי ספר לבנות בכל עיר בשם 'בית יעקב' והנוטה זאת נפתחה גדולים גאונים ולדיקים וכל החדשים שברור, והלא לכאורה זהו ענין הדין והאחרת חז"ל שזו להיפך שלא ללמד תורה לבנות, ודחשיב כאילו מלמדה תפלות, וחלילה גם לחשוב שפולס נחשלה הלכה המפורשת במשנה, ואלא דל"ל ששמנו על חילוקו של הרמב"ם ז"ל, דבפ"א מהלכות פ"ה הביא לפרך דר' אלעזר דהוי כמלמדה תפלות ומחלק בדיא בתורה שבע"פ ובהא הוא דפ"ג ר' אלעזר וסובר דהוי כמלמדה תפלות אבל בתורה שכתב רשאי גם לר"א, ולפ"ז בהגוה חדרי, בית יעקב' דכל לימודם הוא רק בתנ"ך, תורה שכתב אין איסור אפי' לר"א, וע"ז סמכו גדולי הדור לכונן ולרומם בתי ספר הללו:

אמנם אכתי חילוקו של הרמב"ם נופא לריך ביאר מאיזה מקור שאב לפרש דפלוגתא דבן עזאי ור"א הוא בתורה שבע"פ דוקא, והא לכאורה טוח יומר היה לפרש להיפך דבתורה שכתב פליגי אבל בתורה שבע"פ סה גם לבן עזאי אסור, כדי שלא לעשות מחלוקת בין בן עזאי עם סמחא דמשנה והש"ס בקדושין דכ"ט דמתמטיק בטה מחיוב ת"ת מקרא דולמדתם את בניכם ודרשין בניכם ולא בטחיתכם, דאילו לפי הרמב"ם דבתורה שבע"פ טוח דפליגי וגם בזה סובר בן עזאי דחייב ללמדה, בע"כ דביע' יפלוג על מיטות דבניכם ולא בטחיתכם ומחיל לעשות מחלוקת גדולה כ"כ, אבל אי נפרש דפלוגתתם הוי רק בתורה שכתב ובתורה שבע"פ גם ב"ע סובר דאסור, או אפשר לומר דגם ב"ע דריש בניכם ולא בטחיתכם, אלא דהתם מיירי בתורה שבע"פ דכתיב בקרא ושנתם שיבא ד"ם מחודדין, דהיינו בתורה שבע"פ ומתמטיקן שפיר בנות לכוי' אפי' לב"מ, אבל הביא דסוטה דמחייב ב"ע ללמד לבתו תורה, מיירי רק בתורה שכתב וכמו שג"ה לרי"ק משמעות לשון רש"י שם בסוטה חז"ל חייב ללמד לבתו שאם חשמה מדע ללמוד פרשה סוטה שהזכות חולה מ', ולכאורה אינו מוכן למה דייק לכתוב שהלמוד בפרשה סוטה דוקא, הא במשנה שש"ס מטורף יומר דזכות פולס ושמה מדע חשמה, ולמ"ש יתיישב טובא דאין לפרש שהדע ממשה שהיא תורה שבע"פ, דהא גם לבן עזאי אסור ללמדה שבע"פ, להכי דייק רש"י שהלמוד בפרשה סוטה שהוא תורה שכתב, וגם פסק הרמב"ם נופא היה מיושב פפי לפי זה, שהרי בראשית כסב שם בזה"ל אמרו חכמים כל

שמחילה בפירוש לא היה אלא שאנו דנין עפ"י אומדנא בן מדשקא ולא מיחה דלא מהני זה, דמיד שמח אביו זכה בנו לזכות הרבנות ושוב לא מהני סילוק, אלא שכבר ביארתי כפי הקודם דזכות רבנות מהני גם סילוק, דדוקא כשנסחלק מדבר שיש לו זכיה גמורה אחר"י דלא מהני סילוק, אבל זכיה הרב רבנות כלום יש לו זכיה בכ"ס בפלי בתים, אין לו אלא שפנדו עליהם שמחויבים לפרנסו ולזונו, ובדבר שאין לו אלא שפנדו, מיד כשנסחלק פקע שפנדו. וחילוק זה מוכרח חן הש"ס כמו שהארכתי שם לבאר וליישב ע"ז כמה קושיות ע"ש ואכ"מ יותר, ולאחר כל זה אם אך יורשי רב השני מאסכם ומחלט שראוי למינו זה אינו רואה שום טענה מלד יורש הראשון לדחותו ואם רואה אני שהשטן מלא מקום לקטרנ ולסכסך העיר, בודאי שיש איזה סכסוך גדול ובע"כ שהריב נפרץ מלד פסול הנוף שמלאו על יורש השני ושאינו ראוי לרבנות, הללו אומרים ש-ראוי והגון הוא וכללו אומרים שאינו ראוי מלד תורה או ירחו להיות ממלא מקום אבותיו וכדומה, וא"כ בכה"ג אכ"מ העיר אינם בפלי דינים אלא דינים לדון אם ראוי לזה וכמ"ש בתשובת דברי מלכיל ח"ד סי' פ"ב דבכה"ג שהחלוקי דמות הוא על גוף הרב אי ראוי להיות ממלא מקום אביו נחשבים בני העיר לריינים, ומן הדין לא היו לריבין לריינים מעירות אחרות שישקו בזה אלא אנשי העיר פלמס יחליטו בזה ברוב דעות לאחר שגידו דעתם לשם שמים כמבואר בתנ"י מיימוני החובא בחור"מ סי' קס"ג ורק משום שפ"ז יוכלו בכלי מחלוקת להרם דין ירושה ברבנות כי יאמרו שאינו ראוי להורות כהלכה וכדומה, משיה נהינו בנן כשיודמן ענין כזה להביא רבנים מכתן שאינם נוגעים בדבר והם ישקלו בדבר בפלס שללם בלירוף דעות אחיה פ"ח ויראי ד' מיושבי העיר שידפון שגידו לש"ס בלי כוונה לדריית, אבל עיקר הדיינים הם אנשי העיר נופא, וכיון שכן מה מקום לטענות יורש השני שגולה לדון דוקא עם בני העיר בלי השתתפות יורש ראשון, הא אנשי העיר אינם בפלי דינים כלל בכה"ג ומה שייך לעשותם לבטלי דינים:

ואמנם אפי' יש בנייהם טענות כאלו שאינם נוגעים לעלמותו של היורש אם ראוי לזה או לא, ובאופן שהקלה הם בפלי דינים, אפי' הדבר פשוט שא"א לביד להוליא שום פסק דין סרס שישמעו טענת יורש ראשון, דהא שניהם על דבר אחד הם מדיינים, זה אומר חוקת הרבנות שלי וזה אומר שלי ומה שזוכה זה יפסיד השני, וא"כ איך אפשר לחלק הדין ולא להזדקק לשמוע טענת יורש הראשון, הא אם יוכה הוא יהיה מוב לירש ראשון וכלום אפשר לחוב לאדם שלא בפניו וגם טענותיו לא שמעו, ופוד מה יטעו אח"כ כאשר יבואו לברר ד"ם של הראשון וימלאו אוהו זכאי ולדק בדינו, כפ"ס שכבר זכר הש"ס, ומכל הלין פשוט וא"ל אריכות כי ד"ם אחת היא ומדא מיפך שייכי בהבדלה ובהכרח לשמוע טענת שני היורשין כאלה והביד ירפו להם מטובי כפ"ס שגידו לש"ס אם ראוי וכגון השני לרב ממלא מקום אבותיו:

ובאין עוד הגני המברכו בברכת אהרן וואלקין.

כל המלמד את בנו תורה כאילו מלמדה תפלות בדיא
 בחורה שבעים אבל חורה שנכתב לא ילמוד אותה
 לכתחלה ואם למדה חייבה כמלמדה תפלות עכ"ל, ודבריו
 אינם מוכיחים דכיון שפרש דבחורה שנכתב כ"ע מודים
 דרשאי איכ למא לא ילמד אותה גם לכתחלה, אבל אי
 נפרש דפלוגהתן הוי בחורה שנכתב, וגם בחורה שנכתב
 סובר ר"א דהוי כמלמדה תפלות ניחא מה שלכתחלה לא
 תלמוד, כדי לחוש לדברי ר"א, ובזה ניחא לי ליישב דברי
 רבינו הסור, דכיו"ד ס"י רמ"ז כשהביא חילוקו של
 הרמב"ם הביא באמת להיפך בדיא בחורה שנכתב אבל
 בחורה שבעים לא, וכל הפוסקים כתבו דטעמה סופר
 נפל בדבריו וז"ל כמו בגרסא דידן בדיא בחורה שבעים
 אבל נכתב לא, ולמ"ש אדרבה גרסת הסור נוח טפי,
 דכן מוכח מן הש"ס ורמב"ם גופא וכונ"ש, דלגרסא דידן
 יקשה לכאורה מי הכריח לרמב"ם לפרש דבחורה שבעים
 פליגי ולא פ"י דבחורה שנכתב פליגי ושגם בזה סובר
 ר"א דהוי כמלמדה תפלות, ולכאורה היה אפשר ליישב
 דמשנה דנדריס לחקתו לזה דמיא התם הנור מחבירו
 מלמד הוא את בנו ואת בנותיו מקרא, הרי ראינו
 דמותר ללמד גם לבנותיו מקרא דהיינו תורה שנכתב,
 וצ"ן בהגות מוכר"ל חוזה בסופה שם שהביא משנה
 זאת ראינו לחלוקו של הרמב"ם ע"ש, אבל באמת יש
 לדחותה אדרבה משם אפשר להוכיח להיפך דאסור
 ללמדה, דכל שלבני אב אסור, יותר מותר לגבי המדר
 דכיון שהאב אסור ללמדה לא אהני לו כלל:

רבי לקיים גרסא דידן ברמב"ם דבחורה שבעים
 פליגי, דלרמב"ם היה הכרח לפרש כן בשמי"ס
 גם בן עזאי וגם ברי אלעזר, דאין לפרש דבחורה
 שנכתב פליגי ובהא דחייב בן עזאי ללמדה אבל שבעים
 גם לדידי אסור, איכ מה הועיל במה שילמדה, דהא
 עיקר החופלת שיהיה במה שמלמדה מותרש בדבריו בכדי
 שאם תשנה מדע שהזכות חולה, ואילו בחורה שנכתב
 אין זכר לזה, שם כתוב: ואם לא נעמאה וטהורה היא
 ונקתה ונזרעה זרע, ואיפה הוא גם זכר שזכות חולה, רק
 חז"ל דרשו בסוטה, דכיון דתמיב וטהורה היא מה לורך
 מן לכחוד ונקתה ונזרעה זרע, מזה דרשו דהאי ונקתה
 הוא ע"י זכות, והזמן עד היכן חולה הזכות עד כדי
 ונזרעה זרע שהיא כדי שיטור: יריעת הולד ט' חדשים,
 ואיך רק בחורה שבעים ידעין שזכות חולה, ואי ניחא
 דבע"פ גם לכן עזאי אסור, מה יועיל בזה שחייבה
 ללמוד תורה שנכתב, הא כל זמן שלא תתבאר בחורה
 שבעים לא תדע שזכות חולה, אפי"ך דבן עזאי סובר
 שגם חורה שבעים חייב ללמדה, וגם לשון רש"י בסוטה
 שם אם כי מתחלת דבריו שכתב שתלמוד בפרשת סוטה
 משמע דאחורה שנכתב קאי, אכן מי שמעיין בכל הדבור
 של רש"י מתחלה עד סוף, תמונה אחרת יאל לפניו
 דכתיב וז"ל תראה ותלמד פרשת סוטה שהזכות חולה
 דלפי"ן מונקחה ונזרעה זרע ונקתה ע"י זכיות כדי
 זריעת זרע ט' חדשים עכ"ל, ולמה הולך להאריך
 ולבאר המקום שמתנה תלמוד דזכות חולה, בע"כ
 לאשמעינן שלא משטחיות הפרשה הכתובה בחומש מדע
 זה אלא מילפוטא דחז"ל מקרא דונקתה, וכן אי אפשר
 לומר דר' אלעזר אסור גם שנכתב, דהא בירושלמי
 דסוטה החובה בחו"ס דקאמר בן עזאי ללא כראב"י
 דאמר הקהל האנשים והנשים והטף אם אנשים באים
 ללמוד נשים באות לשמוע כ"י בחגיגה ד"ג, הרי דנשים
 אסורות ללמוד ואינם באים ל"א לשמוע ודלא כבן עזאי,
 אבל ר' אלעזר סובר כוונת"י ואפי"ה לשמוע רשאים גם
 הנשים, ושפיר מוכח דלשמוע פשוטות הכתובים רשאים
 גם הנשים, ומכאן זה מוכרח היה הרמב"ם לחלק דרוקא

בחורה שבעים פליגי ולכן עזאי גם בזה חייבין אבל
 חורה שנכתב מותר גם לר"א, ולפי"ן שפיר כדן סברי
 הני חסידים ואנשי מעשה שמשדלים ככל שזו ליסוד בתי
 ספר לבחולות וללמדה חורה כיון דאין לומדים שם אלא
 חומש ונביאים שזהו חורה שנכתב וזה מותר אפי" לר"א
 וכמ"ש:

אבן אחתי יש לפקפק בזה, דנהי דהרמב"ם המיר
 חורה שנכתב, אבל הוא עצמו באתה הלכה הא
 סיים דרך כמלמדה תפלות לא הוי בחורה שנכתב אבל
 לכתחלה לא תלמוד, ומקורו כבר כתב הב"ח ביו"ד ס"י
 רמ"ז דכיון דעיקר מה דירעין דנשים מותרות בחורה
 שנכתב הוא מקרא דהקהל האנשים והנשים, דמהתם
 ילפי"ן דגם נשים מותרות בת"מ, אבל התם גופא הא
 יש חילוק בין אנשים לנשים, ורק אנשים באים ללמוד
 ונשים רק לשמוע מכלל דללמדה מתוך הכח והספר
 ובקביעות אינם רשאים ורק לשמוע בע"פ מפי האנשים
 הוא דרשאות, ובזה אולי יש ליישב גרסת הסור ברמב"ם
 דמה דאמר ר"א דהוי כמלמדה תפלות בדיא בחורה
 שנכתב אבל בע"פ אינה כמלמדה תפלות וכמו שזכרתי
 לעיל דכולם כתבו דמי"ס הוא בטור, ולמ"ש אולי אפשר
 לפרש כוונתו כן, דכיון דנשים אינן רשאיות ללמוד מתוך
 הספר כדמוכח מההיא דתגינה דנשים באות רק לשמוע,
 ולכן אינם רשאים ללמדה חורה שנכתב, דזה אי"א כ"א
 מתוך הספר דוקא, דדברים שנכתב אינם רשאים לאומרם
 בע"פ וחורה שבעים מותרים, שם אפשר ללמוד גם
 בע"פ מפי השמועה, ואיכ נפיל בבירא היתירא ליסר
 בתי ספר וללמדה דקביעות מתוך הספר דלכתחלה ודאי
 אינו רשאי אפי" לגרסא דידן ברמב"ם ולגרסת הסור הוי
 זה נמי כמלמדה תפלות, ואפי" אי ניחא דחורה שנכתב
 היה רשאי ללמדה אפי" לכתחלה, אחתי לריך לידע כמה
 הוא השיעור של תורה, ומהו נקרא תורה, אם חומש
 לבד או גם כ"ך מיקרי תורה, וכבר מנינו בזה פלוגתא
 דרבנתי בסוגיא דקדושין ד"ל מלמדו מקרא ומשנה ואמר
 רבא מקרא זו תורה, ורש"י פ"י שם דהיינו תורה ולא
 נביאים וכתובים, אכן בב"ח יו"ד ס"י רמ"ה דייק מלשון
 הרמב"ם והפוסקים שהוסיף לכתוב חורה שנכתב כולה,
 דהיינו נמי נביאים וכתובים דאלי"ה מה לשון כולה
 שכתבו, ורש"י הוא רק יחיד נגד כל הפוסקים ע"ש,
 ולעני"ד יש להביא ראיה ברורה לשיטת רש"י שכתוב
 דמ"ה דדרש על הקרא דואתנה לך את החורה אשר
 כתבתי, החורה זו מקרא, אשר כתבתי זו נביאים
 וכתובים, הרי לטדיא דנביאים וכתובים אינו בכלל
 מקרא שזכר בתלמוד, ובכלל חורה המוכר בקרא, ורק
 חומש לבד הוא מקרא על שם שמו"ה לקרות בו וכמ"ש
 רש"י שם, ומלשון כולה שמסיים הרמב"ם והפוסקים נמי
 אין שום ראיה להיפך, דלשון זה לא בא לרבות נביאים
 וכתובים כהבנת סני"ה, אלא יתפרש עפ"מ"ש בב"ב ד"ד
 ר' אחי כתב ד' מאות ספרי חורה וקאמר דהיינו חורה
 זוה לנו משנה, הרי שפסוק זה נקרא ס"ת שלימה משום
 דזהו עיקר החורה שלהם וכמ"ש בסוטה דמ"ב ט"ו
 היודע לזכר אביו מלמדו חורה, מאי חורה, חורה זוה
 לנו משנה, ולכן הו"א נמי שאין שום חיוב על האב
 ללמדו יותר מפסוק זה, לזה מסיים הרמב"ם שרוקא
 משיחתי לזכר הוא דאינו חייב ללמדו יותר מפסוק זה
 אבל משיגרי"ל מחויב להוסיף וללמדו כל החורה שנכתב
 כולה, אבל אחתי היינו רק החומש לבדו, ומגיל להוסיף
 עוד נביאים וכתובים וזה ברור, ולפי"ן הדברים ק"י
 השחא התם דמ"רי בחובה האב לבנו דמחויב ללמדו
 חורה לכו"פ ואפי"ה מפרשי"ן דחורה האמורה בקרא אינו
 אלא חומש ולא נביאים וכתובים, כ"ש דנפרש גם באן

כן דמורה שרשאי ללמד היינו רק חומש בלבד ולא ט"כ, דכיון שנמלא מי שאוסר לגמרי, די לן אס נתייר רק חורס, אבל מכיל למיטרי ביה יעקב להחיר שם גם לימוד נביאים וכתובים וכ"ש משניות, וכשאי לעלמי מנקודת ההלכה לא מלאמי לכאורה היתר, ושוב מלאמי להפוסק המפורסם המהר"ל ז"ל שכשזית שלו סי' קצ"ב כתב שאשאל במלמד כמו טורה למה היו כמלמדה ספלות והלא כל מיט שאין הזמן גרמא נשים חייבות וכל מלוח ליט כמעט והפשוט אשה לאיש לכל פוגעים שכחורה, ואיך ידעו אס לא ילמדו ומשכחנא כמה נשים גדולות בתורה כמו ברוריא ואלה רבות ואמרו רבומוי בימי חזקיה כו' לא, מלאו מינוק ומינוקא וכו', והשיב שם בסי' קצ"ט וללמוד לנשים וכו' מימ אין ללמדה דהוי כמלמדה ספלות וכו' ואפי' כי היא מלוח קריין בו עת לעשות כו' דילא שקרו בהפסדו דדי עפי' הקבלה השרשים והכללות וכשיחפפו יאאלו למורה אלא עפי' קבלת אביהם שהיו בקיאות וגדולות בתורה וכו' ושפתחו של רבי וברוריא וכיוצא בזה אינן עפמי אביהם עשו, וז"ל דאביהם סברי ככן עזאי דאית לי חייב ארס ללמד כמו טורה פ"ט, וגם מי זמיר מיט בירושלמי שהביאו סמוס' בסופה שם נבי הך מטרונתא דשאלה להשיבה טעם פוגעי חמא העגל והשיב ר' אלעזר אבי הורקנוס מוטב שישרפו דברי טורה ואל ימאנה לנשים, ולפי האמור נפל בבירא כל היתר של הפרוגרמא אשר בחדרי בית יעקב ללמד מחוץ הספר, לא רק חומש כי"א גם ט"כ ומשניות ועוד:

אכן שוב הבוננתי דלא יחא למאריהו לומר כן על רבותינו ומאורינו גדולי הדור שכולם נהגו בזה קדושה ומסירת נפש מחש ואנחנו נהגו בזה איסור, בירא דשמנו ממנה מימי יושפה, שאלפי נפשות בנות ישראל נוטעו פ"י בתי ספר הללו, ואנחנו נישרי בה קלא, חלי"ה להעלות זה על הדעה, וחוכה עלינו להצדיק את הדיקים שכמורה עשו, וחוכה זו אבוא לעשותה, דהנה בבתי ספר הללו תרמי למפליותא איתנהו, (א) עלם לימוד שחורה, (ב) והוא השיקר, רוח היהודים המנעז בתוכם, כל סדרי החינוך ופרוגרמות הלמודים נעשו על סה"ת הקדש לחקך הבנות ברוח התורה והמחורה ולהרנילן במלות מפשיות בעופל ולשמרן מעבירות, והנה אס באמ לדון על עלם הלימוד, הלא זה ודאי דרוב הלמודים המה מהדינים הללו אשר נלרכים להם לידע מה שמחויבות לקיימם, וזה ודאי דלא רק רשות ומלוח אלא חוכה על הבנות שילמדו וכמיט הרמיא ביריד בשם האגור דנשים חייבות ללמוד הדינים הנלרכים להן, ובפיני יפלא למה הולרך הרמיא להביא זה מן האגור, והלא ש"ס ערוך הוא בשבחה נבי עובדא דהלל שלמד פס הגר שבא לפניו לגיירו, והא ללמוד חורה לעכו"ם ודאי איסור חמור הוא מדאורייתא כדאייר יומן בסנהדרין דמיט גוי שטוסק בתורה חייב מיתה והמלמד עובר בלפני עור לא חתן מכשול, ובתנינא דייג אייר אמי אין מוסרין דיה לנכרי שנאי מגיד דבריו ליעקב וגוי ומשפטים בל ידעום, ואפי"ה בשפה שבא לגיירו ונלרך לו לידע הדינים כדי לקיימם, למד עמו הלל בעלמא, כי"ש איסור זה דלימוד חורה לנשים דאין זה איסור דאורייתא רק חז"ל לוו פ"ז בדרך עלה כלשון הרמב"ם בפ"א מה"י ת"ת דכשבאים ללמוד הדינים שרונים לקיימם דחובה עליהם ללמדה, וגם בסנהדרין מפורס שם דכו' מלוח דידהו רשאי ללמוד גם הפכו"ם, ואי"כ ודאי דגם נשים חייבות ללמוד דינים הנלרכים להם, ונהי דמטובא זאת דהלל שלמד פס הגר אין ראי"ה כי"כ לגיד דיש לרמות מתרי טעמי, (א) דהא

בסנהדרין שם אמרו בעטס דרי יומן דגוי שפוסק במורה חייב משום דכתיב תורה טוב לנו משם מורשה, לנו מורשה ולא לעכו"ם ועכו"ם שלומד תורה מיגול גזלי' כו' ע"ש, וכיון דעיקר האיסור הוי משום לחא דגול לא שייך אלא כשעכו"ם נוטלה מעלמו ועוסק בה, אבל כשישראל מוסרה לו מה גול שייך בדבר שהבעלים נוטים מרנוס, ולכן בעובדא דהלל שלא למד מעלמו רק הלל למד עמו אין בזה שום איסור דגזילה ובתשובה אחרת הארכתי בזה ליישב בכמה מקומות ואכ"מ. (ב) י"ל דהתם שאני עפמיט המהרש"א בשבחה שם ליישב קושיא התוס' איך למד עם הגר הא אחתי גוי הוא ומי' לכיון שבא להגנייר אף שעדיין לא נתגייר משיב מו ישראל ומותר בלימוד התורה, וסברא זו של מהרש"א יש לה יסוד בדברי התוס', דכשי"ג כתבו התוס' בכתובות דייא גבי גר קטן ממבילין אותו ע"ד ב"ד, והקשו הא זכיי"ה הוי מטעם שליחות ואין שליחות לנכרי ומי' לכיון דבכך זכיי"ה נעשה ישראל מהני תו לו הזכיי"ה דהוי כישראל קודם הפבילה ע"ש, הרי לפדיא כשברת מהרש"א, וכל זה אינו שייך לגיד באיסור תלמוד תורה לנשים, דיי"ל שאפי' מלוח שלחם אינם ראשום, אכן נהי דמגר אין ראי"ה דבמלות שלחם אין איסור, אבל אחתי מגיורה שהיא נקיבה ודאי שיהיה ראי"ה לכ"ד, דהא גם בגיורה שבאה להגנייר מודיעין לה הדיינין המלות שלכן וכמבואר ביריד סי' רס"ח, והא בגיורת אית בה תרמי לאיסורא, איסור דלימוד תורה לנכרי, ואיסור דנשים, ונהי דאיסור דעכו"ם לא שייך כשבא להגנייר וגם אחר מלמדו וכמי"ש, אבל אחתי איסור ת"ס לנשים אית כאן ותהא אסורה מחמת זה, אפי"כ דבמלות שלחם שנלרכות לקיימן אין איסור, ואס בנכרים התירו ללמד המלות שזריכין כדי להביא לידי חיוב, כי"ש נשי הישראלים שכבר מחויבות ועומדות בקיום המלות דמחויבות בלימודן כדי שידעו מה לקיים ומה לרחק:

א"ל דאחתי מוכל הקפידה למלוח מקום לנוח בהיות שידע שמנהלי בתי הספר של בית יעקב"י חממו והשכילו לשכלל וליפות בתי ספר הללו בפרוגרמא רחבה היוצאת מגבול הלימוד לטורך ידיעת הדינים, ולומדים שם הרבה דברים שאינם נוגעים כי"כ נגישה ישרה לידיעת הדינים רק ללורך שכלול והתפתחות, או שיהא להן כה המושך למשוך את לבות של האבות והבנות הרונים גם בלמודים כאלו שאינם באים אלא לפתח ולהעלות למדרגה ידועה גם בהשכלה, וגם יפשותו של יפה ישכנו באחלי שם והכל לפשוטן כה המושך, דאי לא הא לא מחקימי הא גם הלמודים הנחויים וגם הרוח היהדות והמוסריי השורר שם בהיות שכל אב רוצה לתת לבנותיו גם השכלה והתפתחות במדה ידועה, ואס יחסר בבתי הספר הללו הפרוגרמא הנחוצה לא ירלו לייך שם וילכו לרעות בשדות אחרות אשר קטב המרירי ושאריו משחיפים יקטנו שם, ואי"כ האס יוכל להעלות על הדעה חשש פקטוק כל דהו גם באופן הלמודים שאין כמולות כי"כ ללורך ידיעת הדינים, ולומר עליהן דהוי כמלמדן ספלות, ולחוש לתקלה שמא יקלקלו את הבנות, ולו נניח כי חולין גמורים הם, אבל כלום חשש תקלה אפשר ללאת מזה וסלא קי"ל חולין שנעשו על פהרת הקידש אין מתמאות את הקודש, ושומר מלוח לא ידע דבר רע, וכל עיקר החשש דרי אלעזר דאמר דהוי כמלמדה ספלות הוא משום דנשים דפתן קלות וחלושות ומי"ש שמא כשיסופו דעה יוסיפו מכאוב וילא מזה תקלה לבלע אמא הקודש, אבל בעמות כאלה שהרמוב מלאה הוללות והכלות בורות וקלות וגם רוח כפירה וסמינות גורקה בנפירי"ם, ואן סדרי כי רק אסון

אופן הנחלות הזכות להסתפק בכתי כי ובחלרות חלקיו יפריחו ואין להקציף בעולמו כעת אלא די אמות של בית יעקב אשר הם רוח הקדושה שורה, ורק כל צאיה לא ישובין עוד לתרבות רפה חלילה, איך לו נתיח שגמלא שם קלח למידי שזיין קדש כי, ועיקרן הם לזורך חולין, יפוי ושכליל, אבל כלום יוכל ללא תקלה מחולין כאלו שנעשו רק על סהרה הקדש, והלא כלל הוא בידנו בכל מקום וחשש סכנה דשומר מנוס לא ידע דבר רע ואין תקלה יולאת מזה, וראה דבר נפלא שכתב בשלטי הגבורים פ"ק דע"ז דמות ללמד לעכוס נביאים וכחובים כדי שיראו כהן הנחמות והתשיפות וע"י כן אפשר שידבק בחורה ישראל ע"ש, והדברים ק"ו, השמח האם דלימוד חורה לעכוס אסור מדאורייתא וכתיב לפיל, ונס הספק שמח ע"ז ידבק בד', ג"כ אין זה הלחה גדולה לפס הישראלי, דקשים גרים לישראל ואפי' התירו ללמד שחא יוגרם ע"ז שידבק בד', כ"ש צנות ישראל שכבר עומדים בחיובם בשמירת החורה, ולכן אפי' לימוד כזה שמלך עלמו אין זו חופלה גדול כ"כ, אבל עכ"פ כיון שהוא גורם שעי"ז ימוספו ספסלי ויחברו המבקרות בבתי הספר ויכללו חורם הכפירה המנשב ברחוב, ודאי דחיוב גדול יש ללמדן, ועיין במחלה שבפס ס"י פ"ג שבבביל להליל נפש אחת מחשש שמד חלילה, לא רק רשאים אלא כופין לחלל שבת גם באיסורי דאורייתא ובהביא דמי שחלו עבד וחלו בית דכופין אם רבו לשחררו, ואפי' משום ספק חשש שמד מחויב לעבור כל האיסורים בשביל להליל, וכמו בחולה במחלה הגוף דאמרי מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתו הרבה, ואפי' רבים יכולים להלל שבת בשביל חולה אחד, ואם בחיי הגוף כ"כ, כ"ש בשביל חיי הנפש דאם ימות מיחס רוחניים הו' מיחה נלחית לא כ"ש, ובהיות שלעינינו ע"י בתי ספר של צנות יעקב כבר נילולו כמה פשירות אלפי נפשות ממיתה נלחית, כמה מהחיוב לפני כל ישראל לשרות ולסייע בהקמת בתי ספר הללו, ולו אפי' היה בזה נדנד איסור כלום אפשר להסתמך בשפס כזאת שפלינו להליל בנחמו משמד ומיחה רוחנית חלילה שכל החורה נדחית בשביל כלל כזאת, ובגשם שאין כאן איסור מעיקרו דמחויבות ללמוד דינים הלכיים להם וכמו שבארתי:

ויאמר שלימוד סכנות אין קדושתן ממורה כמו לימוד הבנים שהם יהיו האמות של דור הבא, ואוחן בבנות הכולכות לרעות בשדה אחר, הלאן משכרנה עד אשר המה יגדלו בנייהן לחורה, בודאי לא, על מייבן אין חסות, כ"ש שלא יחוסו על בנייהן, ורק אוחן האמהות אשר נחמכו בבית יעקב, עליהן נשימה הקיחת שהם ורק הם יהיו אמהות כשירות לגדל בנייהן לחי'ם, ואיך אפי' אם למורן עלמן אין לו ערך ומדרגה שוב למעלה ומדרגת הלימוד של הנערים בחי'ם, אבל זה ודאי שהן הגורמות לפורה של בנייהן אחריהן, וגורם לחי'ם דינו ונועלחו שוב לחי'ם עלמה, וכתיב בפ"ח י"ד ס"י ר"ט בשם הר הכרמל בנידון דגשאל שם אם רשאי הגבאי ליקח ממשות ח"ח לעשות מלבוש לנער אחר שאין לו במה להכסותו כדי לילך לבית רבו ללמוד וכתיב דש"י דהלבשה זו עלמה מיקרי ח"ת כיון דגורם לה ואם לא כלבישה לא יתקיים ח"ת בנער זה ע"ש, בהא נחיהמא ובהא סליקא, כי לא רק מותר אלא מלוג יש בזה ואין שום הורד מקדושה למי שיחן לזורך בית יעקב, ובגשם בשפס שהח"ת מוכל להקיים בלא המעות הללו, מחזקת ירי העורים להרביץ בתי ספר בית יעקב ובזכות גשים דקניות נאלטו בגאולה ראשונה ונס עתה נקוה כי בזכותן יבוא משיח דקדו, ונזכה לבנין עירו, דביר בית ספארנטי, במהרה בימינו:

כנפש ירדו עוז המברכו בברכת אהרן וואלקין.

סימן סו

ב"ה יום ד' ג' חשוון תרצ"ז פנינסק.

כבוד ידידי הרב וכו' מהר"ר שמואל מאיר הכהן האללענדער שליט"א רב בק"ק טשערנאוויץ רוטיני.

ע"ד שאלנו בעיר קאמפיפ פירוש שוב פשרים שנה שקבע שם ישיבתו הרכי"ג ר' יקומיאל יבוסה בעמתיח שוים טורם יקומיאל ומשמש שם ברבנות לכורות ולרונ וגם פוסם ישיבה, ורק רב בגלילי יבוא שמה שני פשמים בשנה לרוש דרשות ועי"ז נקרא רב בגלילי בשם רב אביר דעיר קאמפיפ ג"כ, ואמנם רק בשם ומואר אביר הוא דוכי בעיר הזאת אבל כהנה וזכות ממון לא היה לו כלל כאשר מטולס לא קיבל שום פרס מקהלה זאת בהיות שיש לה לעיר קאמפיפ קהלס ושטאטוטין מיוחדים ולא נשתענדו בשום דבר לקהלה דעיר בגדולה הסמוכה לה, וכעת כאשר פיר קאמפיפ נהגדלה ונתרבתה באוכלוסין מלה נדפחם ליקח להם רב מיוחד ולעפרו במואר אביר ולהדוף את רב בגלילי מנשיאותו שהחיק אללס זה רבות בשנים לבוא ולדרוש שם שני שנסות בשנה ולהקרא בתור אביר גם בעירם וכחבו ומחמו כתב רבנות בעד רב ר' יקומיאל בג"ל הושב אללס זה שנים הרבה ומסרו לו כל הכיבודים והכנסות השייך לרב רק לו לבדו ורק הוא יבא נקרא ממתה האביר שללם ולא רב בגלילי כאשר היה עד עתה ועל הכתב חתמו רוב פורעי חס הקהלה ואנשי הכפרים השייכים לקהלה זאת, וכשמוע זה רב בגלילי הרים קול לוחה על העול שנעשה לו ועל כבודו כי שודר מחאו ולסדוף אחו מנשיאותו אשר החיק עד עתה גם בהסמת אנשי עיר קאמפיפ, ומחאו הועילה אמנם עד שמתו להשואם ולהתפטר עמו בלחן כזה שכל ימי

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קמז סעיף ב

שם חגים שלהם שהם כשמות בני אדם, אין חשש להזכירם. והוא שלא יקראם כמו שמזכירים אותם העובדי כוכבים, בלשון חשיבות.

תהלים פרק טז פסוק ד

יִרְבּוּ עֲצוֹתֶיךָ אַחַר מְהֵרָה בְּלִיאָפִיךָ נִסְפִּיחֶם מִדָּם וּבִלְאִשָּׁא אֶת־שְׁמוֹתֶם עַל־שִׁפְתֵי:

רד"ק תהלים פרק טז פסוק ד

ירבו עצבותם אחר מהרו, מאותם האנשים שממהרים לאל אחר וכו'. ובל אשא את שמותם על שפתי, ואפילו שמות האנשים האלה לא אעלה על שפתי:

מדרש אגדה ריש שמות

ד"א ואלה שמות, זה שאמר הכתוב זרע יעבדנו יסופר לה' לדור (תהלים כ"ב ל"א), את מוצא שבכל דור ודור מונה הקדוש ברוך הוא את ישראל, אבל האומות אין להם לא שם ולא זכרון, וכן הוא אומר ירבו עצבותם אחר מהרו וגו' ובל אשא את שמותם על שפתי (שם ט"ז ד'), אבל ישראל שהם חביבין לפני הבורא הוא מייחסן בכל שעה, את מוצא כשירדו למצרים ירדו במנין, שנאמר ואלה שמות, וכשעלו ממצרים עלו במספר, שנאמר (כשש) [שש] מאות אלף רגלי וגו' (במדבר י"א כ"א):

תוספתא מסכת ברכות פרק א

אף על פי שחזר וקרא את אברהם אברם אינו לגנאי אלא לשבח ליהושע הושע אינו לגנאי אלא לשבח הוא אברם עד שלא נדבר עמו והוא אברהם משנדבר עמו הוא הושע עד שלא נכנס לגדולה והוא יהושע משנכנס לגדולה משה משה אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל כולן לשון חיבה לשון זירוז הן וכו'.

הגיון אריה על התוספתא

קרי (נראה כנ"ל) : קט) (שם טו ב') : קי) (שמואל א ג י') : קיא) אות אהבה היא לכפיל את שמו של אדם בנוכח, וכ"כ להיפך סימן שגאה הוא כשנמנעין מלקרות אדם בשמו כדכתיב **ובל אשא** את שמותם על שפתי : קיב) שיהו זריון במלאכתן ובעבודתן לפני המקום, כמו שהקב"ה ממחר לקרא שמותן פעם אחר

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו עמוד א

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף לח עמוד ב

מאי ושם רשעים ירקב אמר רבי אלעזר: רקביבות תעלה בשמותן, דלא מסקינן בשמייהו.

שו"ת הרמ"א סימן עח אות ד

הנה לא אזכיר שם החכמים המתנגדים ובל אשא את שמותם על שפתיכו כי לדעתי המתנגדים להם לא יהיה להם לכבוד, ועל כן אפסיק בדבריהם להשיב להם. מה שכתב החכם בראשונה, הגם כי תניא בבא מציעא פ"ק מה שאירש מאבא דלא מפקינן מיניה בדתפיס וכו'.

בעזה"י

בפנינו את ירושלים על ראש שמחתנו ובמדינת

הננו מתכבדים בזה להזמין את מע"כ ומשפחתו לכלולת בנינו היקרים הי"ו

החלה

הרב **ישראל יוסף שליטא** החתי
 מרחב ר' דוב ישראלון נציל

הרב **שרה רחל חתי**

שתהי' אי"ה בשעת"מ ביום המישי א' דר"ח אלול תשס"ו. בשעה 5 אחת"צ
 במלון הרלינג ורשבסקי, רחוב יפו, ירושלים.

דוד החתן הורי הכלה

הרב **שמואל פלמן** הרב יוסף שלוי אלישיב
 ורעייתו חנה רחל ורעייתו שיינא חי
 תל - אביב ירושלים

בעזה"שית

קול שמוחה קול השון
 וקול חתן קול חתן

הננו מתכבדים להזמין את כבודכם
 לבוא להשתתף בשמחת כלולת בנינו היקרים
 הבחור החתן המוסלג
 שלום ראובן נ"י
 עם ב"ג הכלה הבתולה והמהוללת
 שרה תח"י
 שתתקיים ברצות ה' בשעה טובה ומוצלחת
 ביום נ' פרישת הוי שרה י"ח השון תשי"ח
 בשעה שבע וחצי לעת ערב בדיוק
 במלון בראדביי — סנטראל
 673 בדובי ניויארק

ראייה ביום שמחתכם נשוב לכם כגמולכם המוב

הורי החתן הורי הכלה

משה פיינשטיין אברהם י. קמלן
 ורעייתו שיינא ורעייתו איטקא דבורה

זה

קול חתו זמול בלה

קול יששון קול שמחה

אודיע כי הניע ביה זמן נשואי נכדתי
RABINKA BELLA HALBERSTAM
המנוחה הנשואה הנכדתי
פראגה (Prague)

מדינת
התורה
בת בני חתו זמול בלה
עם חתו זמול בלה
ביום
היום

כן בני חתו זמול בלה שיימא אבדיק קאראשיסין חתופה תני
איד בישעה טובה ומעלהת ביום ה' פהנת שופטים ה' אליו
תפני ליקר בעיר פריסטוק יצו לכן אבקש מקובלני ואשוי
שלימט ליקר הכל בשמחתו יתן השית בשמחת אצאיתם
להשיב מאלכס כחוק נחת.

פיגא בילא הרברשטאם

אשה חתו זמול בלה פריסטוק יצו
בת חתו זמול בלה פריסטוק יצו ומעלהת

ממכרית אשה חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

אשה חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

ביום חתו זמול בלה פריסטוק יצו

מתכבדת אני להזמין את מעכ"ת לקחת חבל בשמחתנו לכלולת בתי

מרת **מ ר י ם תחי'**

עם בני החתן הנעלה

הרב מר **יעקב ישראל** במהורח"ף **קאנעווסקי** נ"י

שתהי' בעז"ה למו"ט ביום ועש"ק ז' אדר שני תרפ"ו בשעה 2

בוילנא, ברחוב סובאץ 4 מעון 7.

כבוד רב

רשא קארעליץ

אלמנת הגאון רשיי זצ"ל אבריק קאסאויז.

הטעם שנאמר
לא יכרע לשון
עתידי

"ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה". כתב "יכרע" ו"ישתחוה" לשון עתידי¹⁰⁸, מפני שלא נעשה זה בפעם אחת בלבד, רק הרבה פעמים עשה זה, ולכך כתיב לשון עתידי, כי כך משמע לשון עתידי על דבר שהוא תמיד, כמו (איוב 6, ד) "ככה יעשה איוב"¹⁰⁹. ועוד יש לפרש "לא יכרע", היינו אף שהיה יכול מרדכי לילך דרך אחר שלא היה פוגע בו¹¹⁰, ולא יכעוס המן, היה מרדכי הולך נגד המן על דעת זה שלא יכרע ולא ישתחוה, וכך

משמע "לא יכרע" שהוא לשון עתידי¹¹¹, והכל כדי לקדש שמו יתברך¹¹². (אבל בסמוך יתבאר שאין זה קשיא מה שאמר "כי כן צוה לו המלך")¹¹³.

ויש מקשיין¹¹⁴, כי למה עשה זה מרדכי, היה לו לסלק עצמו מן שער המלך, ולא היה לו לסכן עצמו ואת כל ישראל להתגרות ברשע¹¹⁵. ואין זה קשיא, כדאמרינן בפרק קמא דברכות (י:): "עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ" (משלי כמ, ד)¹¹⁶.

הטעם שמרדכי
לא הסתלק
משער המלך

(108) ולא לשון עבר "ומרדכי לא כרע ולא השתחוה". (109) כמו שכתב רש"י [בראשית יח, יט] "יצוה - לשון הווה, כמו 'ככה יעשה איוב'". ושם [כד, מה] כתב רש"י "כל לשון הווה... פעמים שמדבר בלשון עתידי, כמו... 'ככה יעשה איוב'... היה עושה כך". ובשמות (טו, א) כתב רש"י "[יש] דברים הנכתבים בלשון עתידי והן מיד, כגון 'ככה יעשה איוב', 'על פי ה' יחננו' [במדבר ט, כג]... לפי שהן דבר ההווה תמיד, ונפול בו... לשון עתידי". ובגו"א שם אות ג כתב: "מפני שכל דבר ההווה תמיד בכל עת, הוא בהווה ויהיה בעתיד עוד, לכך הוא בא לשון עתידי, כמו 'ככה יעשה איוב', אף על גב שהיה כן בהווה, כתב לשון עתידי, שהרי בעתיד יהיה גם כן כך". וכן כתב רש"י [בראשית כט, ג]: "כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתידי... לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות". (110) שלא היה פוגש בו [רש"י בראשית כח, יא]. (111) פירוש - לשון עתידי מורה שכך חשב מרדכי מראש לעשות, בדעת ובכוונה. ונקודה זו מבוארת היטב בגו"א שמות פט"ו אות ג, וז"ל: "יעשו עגל בחורב" [תהלים קו, יט]... כלומר שהיו במזיד מחשבים לעשות העגל ובדעת. כי כאשר אמר לשון עבר 'עשו את העגל', הרי הוא במעשה בין שוגגין בין מזידין. וכאשר יאמר לשון עתידי הוא נאמר על המחשבה, כי המעשה היה מסודר על המחשבה שלהם מתחלה, לא היו שוגגין בזה. וכן יש לפרש כל לשון עתידי, שהוא במקום עבר, כאשר יאמר כי בדעת ובכוונה עשה זה, ומתחלה קודם המעשה היה מכויין, לכך יאמר לשון כזה". וכן כתב בתפארת ישראל פמ"ט [תשעה]. (112) לשונו למעלה פ"א [לאחר ציון 813]: "בא הכתוב לומר אף שהם שני הפכים צדיק ורשע כמו מרדכי והמן, שזה צדיק גמור וזה רשע גמור, זה היה עושה עצמו עבודה זרה, וזה היה למקדש השם על עבודה זרה, והם הפכים גמורים". ולמעלה פ"ב [לאחר ציון 45] כתב: "ובמדרש [אסתר ג, ב] 'איש יהודי', למה נקרא שמו 'יהודי', והלא ימינו הוא. אלא לפי שייחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם, הדא הוא דכתיב [להלן ג, ב] 'לא יכרע ולא ישתחוה לו', ולפי שייחד שמו של הקב"ה נקרא 'יהודי', כלומר יחידי... שמייוחד שמו יתברך, וכופר בעבודה זרה הוא יחידי, כלומר שהוא היה מייחד שמו נגד כל העולם... ופירוש זה לפי שבשם 'יהודה' שם של ד' אותיות משמו הגדול. ומי שמקדש שמו ברבים ראוי שיהיה בשמו השם המיוחד. וכך אמרינן בסוטה [לו:]: יהודה שקידש שמו ברבים נקרא כולו על שמו. ולכך נקרא מרדכי 'יהודי', על שם שקידש שמו יתברך" [ראה בסמוך ציון 119]. ולהלן ה, ט, האריך לבאר שמרדכי מיוחד להיות מקדש השם במה שאפשר. (113) בדפוסי אור חדש נמצאות מלים אלו כאן, אולם ניכר הדבר שאין כאן מקומן, כי כאן עסק בביאור סיפא דקרא [ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה], ואילו המלים "כי כן צוה לו המלך" נמצאות ברישא דקרא. לכך נראה שמקומן של מלים אלו הוא למעלה [לאחר ציון 93]. לכך מלים אלו הוקפו כאן בסוגריים עגולים, ונכתבו למעלה [לאחר ציון 93] בתוך סוגריים מרובעים. וראה למעלה הערה 94. (114) ראב"ע [נוסח א] בפסוק ד, וראה הערה הבאה. (115) לשון הראב"ע [נוסח א] בפסוק ד: "והנה יש לשאול, למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה, גם הכניס כל ישראל, היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך, ולא יכעיס את המן, אחר שראה שהשעה משחקת לו". וכונתו למאמר חכמים [ברכות ז:]: "אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו" [ראה להלן הערות 118, 204]. וכן הקשו היוסף לקח והמנות הלוי [צח.]. ובילקו"ש כאן [תתרג] איתא שישראל עצמם היו אומרים לו כן, וכלשון הילקו"ש "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", אמרו לו, הוי יודע שאתה מפילנו בחרב". וראה להלן פ"ה הערה 335. (116) לשון הגמרא שם "מותר להתגרות ברשעים

ומכל שכן רשע שהוא המן, שהוכן¹¹⁶ למכשול ולתקלה את כל ישראל¹¹⁷, ולכן היה מתגרה ברשע הזה¹¹⁸. ומכל שכן כי היה מרדכי ומקדש את השם על ידי זה שלא יכרע ולא ישתחוה להמן¹¹⁹, ויש לו לקדש את השם, ומצוה היא¹²⁰, אף שיכול למלט את

שינויי נוסחאות "שוכן" כן נראה להגיה, ונ"ר "סומן", ונ"ז "שחמן".

בעולם הזה, שנאמר 'עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ'. (117) פירוש - ניכר כמה גדולה רשעותו של המן, שהוזמן להאביד ח"ו את ישראל מן העולם. ולמעלה בהקדמה [לאחר ציון 260] כתב: "עץ הדעת מוכן למיתה מיום שנברא, וכך המן היה מוכן לאבד ולהרוג מיום שנברא". ולמעלה בפתחה [לאחר ציון 179] כתב: "כי המן היה חפץ לאבד את ישראל לגמרי, והמן היה מוכן לדבר זה". ואמרו חכמים [מגילה יב:]: "ויאמר ממוכן" [אסתר א, טז], תנא 'ממוכן' זה המן, ולמה נקרא שמו 'ממוכן', שמוכן לפורענות". ולמעלה פ"א [לאחר ציון 1205] כתב: "ואמר 'ממוכן' זה המן, ולמה נקרא שמו 'ממוכן', שהיה מוכן לפורעניות. וקשיא מנא לן שהוא המן, שאמרו זה המן. ונראה כי דעת רז"ל כי אילו שבעה משרתים, כי למה בחר דוקא בשבעה משרתים, אבל בשביל כי אחשוורוש היה רוצה שיהיה מלכותא דארעא כמלכותא דרקייע, ולכן היו לו שבעה משרתים, נגד ז' משרתים, שהם שצ"ם חנכ"ל... כוכב משמש ליל ראשון בשבת, צדק ליל שני, נוגה ליל ג', שבת ליל ארבע, חמה ליל חמשה, לבנה ליל ששי, מאדים ליל שבעה. ולפיכך השביעי הזה שהוא ממוכן, הוא נגד כח מאדים, והמן הוא גם כן נגד כח מאדים, שהרי מספרו 'מאדים'. ולכן היה כחו להשמיד ולהרוג הכל, כי זה כח מאדים, שהוא לרעה. ולכן אמרו בגמרא [מגילה יב:]: 'ממוכן', שהוא השביעי מן המשרתים, הוא המן, שהרי שניהם שוים בכח שלהם" [ראה למעלה בהקדמה הערה 262, פתיחה הערה 181, ופ"א הערה 1210]. (118) ואם תאמר, הרי אמרו בגמרא שם [ברכות ז:]: "אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו", וכפי שהקשה הרשב"ע [ראה למעלה הערה 115]. ויש לומר, שבגמרא העמידו זאת בכמה אוקימתות, שאמרו שם "מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה... איני, והאמר רבי יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו... לא קשיא, הא במילי דידיה, הא במילי דשמיא. ואיבעית אימא, הא והא במילי דשמיא, ולא קשיא, הא ברשע שהשעה משחקת לו, הא ברשע שאין השעה משחקת לו. ואיבעית אימא הא והא ברשע שהשעה משחקת לו, ולא קשיא, הא בצדיק גמור, הא בצדיק שאינו גמור". ונמצא שלפי האוקימתא הראשונה והשלישית שפיר התגרה מרדכי בהמן הרשע, ונבאר שהמהר"ל אויל בשיטה זו. וכן כתב להלן [ד, י (לאחר ציון 212)], "וז"ל: "כי [אסתר] צותה למרדכי שלא יתגרה מרדכי בהמן. כי לעיל בארנו אצל ילא יכרע ולא ישתחוה' כי אף אם אפשר ללכת בדרך שלא יפגע מרדכי בהמן הרשע, עם כל זה לא היה עושה [כן], רק שהלך כנגדו על מנת שלא יכרע ולא ישתחוה, ועל זה אמרה אסתר שלא יעשה מרדכי זה עוד. ואף על גב דבפרק קמא דברכות [ז:]: משמע שיש להתגרות ברשע, הכא שאני, כי אם מתגרה מרדכי בהמן כאילו הכל היו מגרין בו... ואין הכל צדיקים. והיכי שאינו צדיק גמור אסור להתגרות ברשע, על זה צותה שלא להתגרות בהם". הרי שמכריע כאוקימתא השלישית שהואיל ומרדכי הוא צדיק גמור, לכך הוא רשאי להתגרות בהמן. אך קשה, כי בנתיב השלום פ"ג הביא מאמרים אלו, וכתב: "באו לבאר כי המחלוקת היא מדה מגונה מאוד, אבל לא בכל מקום היא מגונה, כי הריב טוב עם הרשעים ועוזבי התורה. וכאשר הוא מילי דשמיא, אז יש לו להתגרות ברשע כאשר אין השעה משחקת לו, ודבר זה מבואר". הרי הכריע שם שאין להתגרות הרשע כאשר השעה משחקת לו, והמן הרשע היה בגדר זה. ואולי יש לומר שבנתיב השלום אינו עוסק דוקא בצדיק גמור, לעומת דבריו כאן שאירי במרדכי הצדיק. וראה להלן הערה 204, ופ"ד הערה 215. (119) כמבואר למעלה בהערה 112. (120) לשון הרמב"ם בספר המצות, מ"ע ט: "היא שצונו לקדש השם, והוא אמרו [ויקרא כב, לב] 'ונקדשתי בתוך בני ישראל'. וענין זאת המצוה אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם, ושלא נפחד בהיזק שום מוֹזיק. ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתברך, לא נשמע ממנו, אבל נמסור עצמנו למיתה... וזאת היא מצות קדוש השם המצווים בה בני ישראל בכללם, רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו יתברך ואמונת יחודו". ולהלן [ה, ט (לאחר ציון 334)] כתב: "ומה שלא הסיר מרדכי עצמו מהיות יושב בשער המלך, ולא יבא לידי סכנה... עיקר הטעם כמו שהתבאר למעלה כי היה רוצה לקדש שמו יתברך, ומצוה היא בודאי קדוש השם כמו זה... הוא מיוחד לזה שיהיה מקדש השם במה שאפשר", ושם הערה 342.

ד המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך: ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן

אור חדש

נפשו¹²¹. ובלא זה גם כן לא קשיא, כי מרדכי שהיה יושב בשער המלך, היה זה מן אחשורוש שמינה אותו¹²², ואין מסלק עצמו מן המינוי הזה, ולא צוה אותו אחשורוש¹²³, לכן אין זה קשיא כלל¹²⁴.

"ויהי באמרם אליו יום ויום וגו'" (פסוק 7). במדרש (ספ"ר ז, ז-ט), רבי יוחנן בשם רבי בנימין ברבי לוי, בניה של רחל ניסן שוה¹²⁵ וגדולתן^ו שוה; הדה הוא דכתיב (נלאשיט לט, י) "ויהי כדברה אל יוסף יום

המדרש על סירוב מרדכי להשתחוות להמן

שינויי נוסחאות "וגדולמן" כ"ס נד"ג, ונד"ר "גדולמן".

(121) כמו שאמרו חכמים [פסחים נג:]: "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש. נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים; ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם, כתיב בהו [שמות ז, כח] 'ובאו ועלו ב ביתך וגו' ובתנורך ובמשארותיך', אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה". והתוספות שם [סד"ה מה] כתבו: "ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו, שהרי קודם המעשה היו יכולים לברוח, כמו שעשה דניאל, כדאמר בחלק [סנהדרין צג.] ג' היו באותה עצה". הרי שאף שיכול למלט נפשו, מ"מ עדיין יש מצוה לקדש השם, וכמו שחנניה מישאל ועזריה למדו מהצפרדעים. וראה בשבות יעקב ח"ב סימן קו שנשאל אודות עיר שגזרו עליהם שמו, ויש מי שיכול לברוח משם אך רוצה לקדש השם, אם רשאי לעשות כן. והעלה שאף שיכול לברוח, אם מחמיר על עצמו לקדש השם הרי זה משובח [הובא בפתחי תשובה י"ד סימן קנו סק"ח]. וראה בזה"ק [ח"א קמב]. ובספר מנחת אשר [שמות סימן יג אות ז עמוד פ] תלה זאת במחלוקת ראשונים. (122) פירוש - אחשורוש מינה את מרדכי לשבת בשער המלך, וכמו שאמרו במדרש [ילקוט"ש כאן תתרגם]: "בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש' [למעלה ב, כא]. אמר רבי לוי, למה קצף בגתן ותרש. אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש, אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים, שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך. נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו, שאם יגיע לו דבר היה אומר לו, שנאמר [דניאל ב, מט] 'דניאל בתרע מלכא'. אמר לה, מכרת את יהודי כשר. אמרה ליה, יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי. בגתן ותרש היו עומדים בשער, כיון שהעבירים המלך והעמיד מרדכי תחתיהם, קצפו ואמרו הואיל והעבירו המלך נלך ונהרגהו בצינעא, ויהו הכל אומרים בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה, עכשיו שהעמיד שם יהודי, נהרג' [הובא למעלה הערה 36, ולהלן פ"ה הערה 337, 473]. (123) פירוש - מי שנתמנה על ידי המלך לתפקיד מסויים, אינו יכול מעצמו להסתלק מתפקידו, אלא רק אם כך צוה המלך. וכאן מרדכי נתמנה להיות יושב בשער המלך, ואחשורוש לא צוה אותו שיעזוב את מקומו, לכך מן הנמנע שמרדכי ינטוש את תפקידו מעצמו. וראה הערה הבאה. (124) נראה שמכוון בזה לתשובת הראב"ע [להלן פסוק ד (נוסח א)], שכתב: "והתשובה, כי לא יוכל לסור משער המלך, כי אם יסור בלא מצות המלך, דמו בראשו". ורבינו בחיי [כאן] הביא את דברי הראב"ע בזה"ל: "אבל חוק המלכות שכל מי שנתמנה במינויו והוא זו משם, דמו בראשו". אך תמוה, כי להלן [ה, ט (לאחר ציון 334)] הביא תשובה זו של הראב"ע, ודחה אותה, וכלשונו: "ומה שלא הסיר מרדכי עצמו מהיות יושב בשער המלך, ולא יבא לידי סכנה. ויש מפרשים מפני כי היה יושב בשער המלך, שהושיב אותו שם לשמור ולשרת את המלך. ואם כן יסלק עצמו ממה שהוא משרת את המלך, ויהיה גם כן מחייב עצמו בנפשו. ואין זה מספיק, מפני כי היה יכול לסלק עצמו משם כאשר ראה את המן בא אליו מרחוק, ולא עשה זה מרדכי. שהיה יכול לומר שהולך לעשות צרכיו, או מה שצריך לו". ומדוע להלן דחה פירוש זה, ואילו כאן מקיימו. וצ"ע. (125) "לפי הענין נראה שהוראת 'נסן' מלשון נסיון, או מלשון נס ודגל, ופירושו שעומדים על משמרתם תחת דגלם, ולא יסוגו אחור" [לשון יפה הענף שם]. והמהר"ל יבאר שהוא מלשון נסיון וראה להלן ציון 139].

ג א אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את־המן בן־המדתא האגגי וינשאהו וישם את־כסאו מעל כל־השרים אשר אתו: ב וכל־עבדי המלך אשר־בשער המלך פרעים ומשתחוים להמן ב־בן צוה־לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה:

מגילת סתרים

פרק ג' פסוק ב'

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. קשה הדבר שנכתב בלשון עתיד קהיה לו לכבוד ומרדכי לא כרע ולא השתחוה, לכן נראה כי באמת מה שמרדכי לא השתחוה ואיכני בני' בזמן עד שרצה ללכות

אילה שלוחה

ולתקן את פגם אגג ושאל פסקה מלכותו כיון שלא הרג את אגג וא"כ עכשיו שמרדכי הרג את אגג לכך נעשה משנה למלך ומקרי כעין חזרה מלכותו דהרי היה מלך על כל העולם.

המן בן המדתא. יש לעיין מדוע צריך היה לציין את יחוסו, ונראה כיון שיש בין העמלק שיצרפו סתם לעמלק ולא היו מזרע עמלק לכך כותב בן המדתא לומר שהוא ממש מזרע עמלק.

המן בן המדתא. היו לו שני כוחות א' חשיבות עצמית וכן זכות משפחה וזה מסוכן מאד, ואמר האגגי לומר שהוא בזה היה חשוב על אסתר שלא הגידה מולדתה.

וינשאו וישם כסאו. בא לומר שזה היה גידול לא טבעי, שכל הזמן היה גודל וגודל באופן לא טבעי.

אשר איתו. נראה שכא לומר שיש הרבה שרים והמן לא היה גדול רק משרים סתם אלא מהשרים שהם הכי קרובין למלכות.

פסוק ב'

וכל עבדי המלך אשר בשער המלך. אפי' הם שלא נוהגים כבוד באף אחד כיון שקרובין למלך גם נכנעו להמן ואפי' מרדכי לא יכרע.

פרק ג' פסוק א'

אחר הדברים האלה. נראה שאסתר המלכה היא לא רק סיבה להצלה אלא גם לעצם הגדלות של המן, דכיון שאחשוורוש ראה שעצת ממוכן שהוא המן הצליחה עם אסתר, לכן עלה לגדולה, ושפיר הלשון אחר הדברים האלה אחר שהיה לו הצלחה עם אסתר.

ונראה גם שכאן כתיב שלש סוגי גדלות, גידול, וינשאהו, וכן וישם כסאו, ונראה שהרי כבר הובא ששלש זה הבדלה וכמו שלשת ימים לא תקרבו אל אשה וכו' וכאן גם כן היה שלש שזה מראה על הבדלה מוחלטת בינו לבין שאר השרים.

וינשאו. עשה לו שני דברים א' קירבו ב' עשאו ראשון בין השרים שזה שני דברים חשובים כשלעצמם, ונראה שלכך ניתן לו שני חשיבויות אלו דהרי אסתר היתה חשובה במלכות ומרדכי קרוב למלכות ולכך ניתן גם להמן שני כוחות אלו קירבה לאחשוורוש וכן חשיבות מעל כל השרים.

בן המדתא האגגי. עיין בגאון שבא לבאר כאן שכל הצרה היתה בגלל שלא הרגו את אגג, והנה שאול לא הרג את אגג וא"כ מרדכי שהיה מזרע שאול וכמו שאומר רש"י לעיל גבי אסתר שהיתה מזרע שאול לכך היה מוטל עליו להציל

ג וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמַרְדֳּכָי מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר

מגילת סתרים

ישראל סי' כמעט חטא דבא אמרו במגילת אסתר כנסת ישראל חזי מה עשה לי יהודי דלא קטלי' דוד לשמעני דנפיק מיני' מרדכי וכו', הרי חשבו בש"ס לגנות על שלא השתחוה, והדבר קשה שמרדכי גלדיק יעשה כזאת, אך כרמז"ן בסקדמתו לאיוב כתב שכשגלדיק עושה דבר שהוא נגד סד"מ כוודאי נסתלק ממנו הבחירה והגם בפ' בשלח כתב רש"י על הקרא לאז יסיר שעלה בליבו שיסיר וכן כאן כוונת הכתוב שמרדכי לא עלה בליבו שיכרע היות שנסתלק ממנו הבחירה.

אילה שלוחה

ישתחוה זה לא היה בצינעה אלא עשה לזה פרסום גדול שכולם ידעו מזה שאסור להשתחוות.

אשר בשער המלך. יש לעיין למאי נ"מ, ונראה שטענו לו שאיך יתכן שבשער המלך שזה קירבה למלך לא ישמעו לצו המלך, ובאו לומר את גדלות מרדכי שאפי' בשער המלך לא ישתחוה.

ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך. עיין יוסף לקח שהמצוה היתה רק עליהם בלבד ונראה שהרי היה למרדכי עיצה לא להיות מעבדי המלך ואז היה פטור והוא לא עשה כן אלא רצה לפרסם, והטעם כיון שהמן פירסם בגלוי את הכפירה היה מוטל על מרדכי לפרסם בגלוי את האמונה.

אתה עובר את מצות המלך. נראה שעבדי המלך טענו לו אפי' שאסור לעבוד ע"ז, אך הרי יש מצוה של מלך וא"כ יכול להשתחוות מכח זה שיש צווי, ואין זה ענין של ע"ז, ובא הפסוק לומר שאפי' שיש עיצה להשתחוות ושלא יהי' ע"ז הוא לא רצה, וקצת נראה שלכך כתיב גם וכל עבדי המלך שמרדכי לא רצה כיון שאחרים השתחוו מצד ע"ז הוא לא רצה אפי' מצד סיבה אחרת כיון שזה יחזק את האחרים שהשתחוו מכח ע"ז.

כורעים ומשתחיים להמן. נראה שבזה היה גדולתו יותר מאחשורוש שאצל אחשורוש לא שמענו שהיו כורעין לו, ואצל המן כן, ובא לומר שזו היתה גדולה לא טבעית וסכנה גדולה לישראל.

כורעים ומשתחיוין. נראה שלכך לא כתיב רק השתחוי', כי השתחוי' בלבד הרי זה רק עם הראש, אך כורע ומשתחוה זה על הקרקע חה הכנעה והתבטלות מוחלטת ולכך כתיב אצל מרדכי ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה שגם לא השתחוה.

כורעין ומשתחיוין. דעת רש"י וכן הגאון שעשה עצמו לע"ז אך יש הסוברין שהיה לו צורה בבגדיו, ועל זה קשה א"כ זה לא היה גדלות של המן ולא השתחוה להמן, ונראה שצורה בכיסו אין זה סתם דבר, אלא שהוא הכי קרוב לצורה הזו, וא"כ עבדו את המן בגלל שהוא הכי קרוב לצורה הזו, ולכך הלך בכיסו שהוא היה בטל לצורה הזו כל הזמן וא"כ ההשתחוויה היתה לו. ומרדכי לא יכרע. אמר בלשון עתיד שאמר להם לא רק שעכשיו הוא לא יכרע אלא שאף פעם הוא לא יכרע, וזה הרגיש באופן מיוחד.

פסוק ג'

ויאמרו עבדי המלך. יש לעיין למאי נ"מ אם אמרו ונראה שבא לומר שמרדכי לא יכרע ולא

כנס"י מה שלם לי ימיני, דאעפ"י שמרדכי הצדיק היה המזיל ע"י תפילות ועשה פעולות לבטל הגזירה אעפ"י כצקו עליו זעקת מחאה ותרעומות על שגרם זער ופחד לישראל, ואי אפשר בתשלומין [עד שנודע שהכל היה מן השמים, והוכן כל זה מראש וייתן מסיני, שאז שקטה תרעומתן ונודע נדקת הצדיק דמעיקרא].

וזה אשר לימדו לנו חז"ל דאפילו המזלין באמת, לא נחשבו אח"כ למזלין, אם הם גזרו חמת שונאינו והכניסו לסכנה את הכלל כולו, דאין זה דרך הנלה עפ"י התורה. (על הגאולה ועל התמורה סי' ל"ט).

*

קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני וכו' משפחות מתגרות זו בזו, וכו', רבא אמר כנסת ישראל היא דקאמר ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני דלא קמליה דוד לשמעיי וכו' לא הוה מתיליד מרדכי דמקני ביה הזמן וגרם ליה צערא לישראל.

החתם קופר זל"ה (בתשובותיו ח"ו סי' פ"ה סי' פ"ט וסי' צ' ובדרשה הנפלאה בדרוש ל' אדר תקע"ט, בדרושי החת"ס) האריך להכות על קדקוד המתחדשים האפיקורסים המשכילים שקמו לעשות שינויים בדת ישראל ר"ל, ובתוך דבריו כתב להשיב לאפיקורס מאפיקורסי הזמן (אליעזר ליעבערמאן שר"י בספריו נוגה צדק ואור נוגה) שכתב התועלת היוצא ממגילת הסתר ללמד דעת שלא יהא אדם קשה עורף ובעל נחון כמרדכי, כי לולא חסדו כבר האביד מרדכי את כל ישראל בקשיות ערפו.

[כמובן] שאותו אפיקורס רצה לנטות קו, ולהשוות זאת לדרכם של מנהיגי ישראל האמיתיים שנלחמו כאריות לעמוד על משמרת הדת ומסרו נפשם שלא לנטות זו כל שהוא מדרך אבות הק', ורצה אותו רשע להביא רא' כי אין זה מן המדה להיות קשה עורף ועומד על דעתו, וכו'.

ובתב עליו החת"ס יזק אבר רומח לתוך פיו כי דבר סרה על מרדכי הצדיק, כי נקי הוא מאותו עוון וביאר שם טעם שהשליך נפשו מנגד לעמוד נגד המן במסירות נפש ממש, ללד כי חזרו חנניה מישאל ועזריה נמנו לדבר מנחת מסירות נפש על קידוש השם לכבשן האש, והוא לא נמנה אז עמהם, רצה עתה להשליך נפשו מנגד ולמסור נפשו על קדושת השם, שלא לכרוע להמן.

ולא היה לו למרדכי להעלות על הדעת שהמן הרשע יבקש לשלוח יד בכל היהודים, והלא נבוכדנצר לא שפק חמתו רק על חנניה מישאל ועזריה ולא על כל היהודים, וא"כ מרדכי הכניס את עצמו בלבד בסכנה על קידוש ד' ולא היסב רעה לכל היהודים, רק רוע לב המן ויבו בעיניו לשלוח יד, וכו'.

*

ובדרשתו לפורים שנת תקי"ף (תק"ץ) ביאר יומר טעמו של מרדכי שעמד לנגד המן ומרדכי לא יכרע ולא ישחווה ולא חשש להתגרות בו בהמן.

ותוכן דבריו כי בהשתחווייה לאלים של נ"ג נכסלו רק הצינונים שנישראל, והגדולים אנשי כנה"ג שהיו צימים ההם [החרש והמסגר אלף] ברחו להם והטמינו עצמם, מלבד חנני' מישאל ועזריה שעמדו לנגדו בצומצי ומסרו נפשם. ולואת שאלו חז"ל מה ראו חנניה מו"ע שמסרו נפשם שגם הם היו יכולים לברוח ולהנצל.

והנה חמו"ע עשו כרצי עקיבא שאמר כל ימי הייתי מנטער, מתי יבא לידי ואקיימנה, וכן עשו חמו"ע שצאה מצוה זו לידם שמחו בה וקיימנה, אך גם שאר חכמי ישראל שצרחו והצביאו עצמם עשו כדן, כי לא היו מחוייבים למסור נפשם מצד הדין, אבל מ"מ מדת חסידות היא לעשות כחמו"ע שהיו מצפים מתי תבא לידי ואקיימנה וע"ד זה מובן מה דפריך הש"ס בפרק חלק (דף צ"ג ע"א) דניאל היכן אול, וכו', כי דניאל וחמו"ע היו רעים למודים ובעצה אחת היו תמיד א"כ היה ראוי שגם דניאל יהיה עמהם בעצה אחת למסור נפשו. וכתב החת"ס ז"ל בטעמו של מרדכי חז"ל ונראה כי מרדכי היה מנטער אח"כ שלא זכה לכך, והכין עצמו מאז לכך כל ימיו, ואם יארע לו כזה ימסור נפשו והיה מצפה מתי יבא לידי ואקיימנה.

והביא שם החת"ס מה דאיתא בסמ"ק סי' ג' שתלמידי ר"י החסיד נסעו לשמחת נשואין, ועברו במקום גדודי לטעים, והזכירו שם ונמלטו, וכשבאו לרצם א"ל אצדתם עולם הבא אם לא תחזרו לאותו מקום בלא הזכרת שם, וחזרו לשם ונהרגו, וכן נמי חשב מרדכי לחזור ולעמוד במקום כיוצא בזה, ולמסור נפשו, ונתכוון ליהרג באמת.

ועל כן כשנלקחה הסתר לבית המלך צויה עליה אשר לא תגידי, שאם תגידי ויודע כי מרדכי דודה

מציא הגמ' וכן הוא אומר אם רחץ ד' את לואת צנות
ציון, ופרש"י שהשב ומתנקה מעונו קרוי רחוך. וא"כ
לפי"ו ה"ה כאן הא גופי' שכפרה בגילולי בית אביה
נקראת רחילה.

דף י"ג ע"ב

בשבר צניעות שהיתה בה ברחל, הנה ברש"י
ד"ה מסרתן כתב דהצניעות הוא המסירה
שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנין, ועי' במהרש"א
דאולי אפ"ל דהשתיקה היא הצניעות, וכן הקשה הרש"ש
דבגמ' משמע דהצניעות הוא השתיקה, וכדבריו מפורש
בב"ר (פ"ע א) ח"ל: רחל חפסה פלך שתיקה ועמדו כל
בניה בעלי מסטירין, בנימין ישפה יש פה יודע במכירתו
של יוסף ואינו מגיד, שאלו (ש"א י) ואת דבר המלוכה לא
הגיד לו, אסתר (אסתר ב') אין אסתר מגדת מולדתה ואת
עמה, עכ"ל, וכן הוא באסתר רבה (פרשה ו' ד"ה י"ב אן
אסתר), ובעיון יעקב פי' דהצניעות היתה שלא גילתה
לאביה שחפנה בו, והוא ג"כ ענין השתיקה.

ועי' עוד בזה בספרי ר' לודק בספר דובר לך (ל"ה
ע"ב) תקנת השבין (י"א ע"ב) וקומץ המנחה (אות
ע"ד).

ובמהרי"ל דיסקין (ע"ה ת) עה"פ ויאהב את רחל
מלאה כתב לפרש שע"י שנחמה ללאה
הסימנין אהב את רחל, עכ"ד, וכבר קדמו בזה בכלי יקר
(ויצא) עי"ש.

*

זכתה ויצאה ממנה שאול, עי' רש"י ובמהרש"א
הקשה דמתוך שמעמין דלעיל דקאמר דהיה
מרדכי מזרע שמעי שקלל דוד והוא שמעי מוכח מתוך
המקראות דלאו מזרע שאול היה אלא ממשפחת שאול
הימיני היה מזרע קיש אבי שאול, עכ"ד.

*

וכי אחי אביה הוא ודלא בן אחות אביה
הוא. במהרש"א (בבא בתרא קכג) הקשה הא בן
הבית הוא כבן וא"כ בן אחות הוא כאחיו, עי"ש.
ובמנפ"א תי' דהכא מקשה למ"ד (מדרש רבה וישב) בן
הבית אינו כבן, ועוד דרק לענין פ"ו הוא כבן ולא לשאר
דברים.

ואומנה, שוב יהיה קשה לו לקיים אשר קיוה ליהרג על
קדושת השם.

ובשעשה המן עזמו ע"ז אמר מרדכי זה היום
שקיווימי ועמד נגדו ולא קם ולא זע,
ואמר להדיא שעושה בן מפני דת יהדות, כדי שיהרג על
קידוש השם, ולא עלה על דעתו שהמן הרע הזה יגזור
על כל היהודים עי"ו, שהרי כל היהודים השתחוו לפניו
רק מרדכי לבדו ולמה ישלח בהם יד לאצדם, ורק אותו
לבדו יהרוג, וזה היה חפצו ורצונו.

אך ד' לא חשב כן, כי הגיע זמן בנין בית שני, ולריך
תחלה מחיית עמלק, והזמין השי"ת המן ומרדכי
לפונדק א' שיגורו זה בזה וכשגזר המן על כל היהודיים
לנטער מרדכי וכו', והאלקים חשבה לטובה לגלגל זכות
ע"י זכאי כמותו להחיות עם רב בתשובה שלימה ולמחות
זרע עמלק ולצנות בית ד', עכ"ה"ק.

*

רש"י ד"ה נערי ל"ג, בספר מקום שמואל מפרש
בזה דבר נחמד ח"ל: למען ידעו הצחורים
כוונת רש"י בזה כי למאות ולאלפים ראיתי אשר אינם
יודעים פירושו אמרתי לגלות להם כי היה גירסא לפני
רש"י כאן נערי וכו'.

והוא לסימן האמוראים בחירושם כאן נ'חמן יהוש'ע'
ר"בא יוחנן, וכדרך הש"ס בכל מקום, אלא
שקשה לרש"י דלפי"ו לא הוה לן לגרום אמר רבה בר בר
כו' אלא רבה בר בר חנה אמר כו' דאז היה כוונתו ג"כ
למרץ הקושיא, ומדגרסינן אמר רבה בר בר כו' משמע
דמילתא באנפי נפשי' אמר ולא בא למרץ הקושיא, וא"כ
אין מקום לסימן ההוא דיחסר ע' של ר' יהושע ב"ל
מהסימן ח"ש רש"י נערי לא גרסינן אלא גרסינן אמר
רבה בר בר חנה כו' וק"ל, עכ"ד.

דף י"ג ע"א

דבתיב ומרד בת פרעה לרחוך על היאור ואמר רבי
יונתן שירדה לרחוך מגילולי בית אביה.
ופירש"י לרחוך, לטבול לשום גירות. הטורי אבן מקשה
על רש"י דזה דלריך טבילה הוא דוקא לכוון לקדושת
ישראל כדאיתא בפ"ק דכריתות דף י' דצעי טבילה, אבל
באותו זמן הי' עליהם דין ב"ג וטבילה זו למה, ובספ"ק
דקוטה (י"ב ע"ב) מציא הגמ' ג"כ דרשה זו, ואח"כ

מכתב בדבר אמונת חכמים¹¹

מתוך דברי כבודו אני רואה שסובר, כי כל גדולי ישראל אשר מעשיהם היו לש"ש, וגאוני השכל ואדירי הצדקות גם יחד, אשר בלי ספק בכל משפטיהם ופסקי דיניהם היה ה' ניצב בעדת א"ל, כמו בדור העבר, החפץ חיים ז"ל, והגאון רח"ע ז"ל, והגאון ר' חיים בריסקער ז"ל, והגאון ר' ברוך בער ז"ל, ועוד ועוד, אשר קטנם גדולה מהשגתנו, ומה בדור שלפניהם, כגאון ישראל וקדושו רבינו ישראל מסלנט זצוק"ל, ושאר גאוני וצדיקי דורו שנלוו אליה, כולם יטעו טעות גמורה - ח"ו. לא תהא כזאת בישראל. אסור לשמוע דברים כאלה, וכש"כ לאמרם. אם לא שהבנתי אשר שמע מאחרים, הנקראים בני תורה ומבעטיהם ברבותיהם ומחללים השם, דברים כאלה, כי אז לא הייתי משיב לו כלום. אך בידעי כי לבבו ישר, אלא שמבחוץ הגיעו לו מליצות כאלה, על כן, בצירוף גודל ידידותנו, אמרתי אשים לילה כיום, ואשיב לו דברים ברורים.

קודם כל דבר, אומר למר, כי איזה מהגאונים הללו זכיתי לדעת פנים, וראיתים באסיפות בעניני כלל ישראל, כמו החפץ חיים זצ"ל, הגר"ח מברסק זצ"ל, והגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, ואוכל לומר לו נאמנה, כי אפי' להשגת פעוטים שכמותנו הן היתה פקחותם מבהלת, ועומק שכלם היה יורד ונוקב עד התהום ממש, ולא היתה שום אפשרות לאדם שכמותנו לעמוד על סוף דעת בהירות הבנתם. זאת ועוד אחרת: מי שראה אסיפותיהם, ראה בחוש כי עכ"פ בשעה שחשבו מחשבותיהם והתעמקו בדעתם לש"ש בעניני כלל ישראל, היה המראה נורא, לראות את גודל ועומק הרגשת האחריות שהיתה על פניהם, באופן שמי שלא ראה את זאת לא ראה הרגשת אחריות מימיו, וכל מי שזכה לעמוד לפניהם בשעה כזו, היה ברור לו שראה שכונה שורה במעשה ידיהם, וכי רוח הקודש שרתה בחבורתם. ממש ראוי לומר "המבדיל בין קודש לחול" על ההבדל שבין אסיפותיהם לבין האסיפות שאנו מורגלים בהן. מסתמא יודע כבודו את דברי ר' אלחנן שליט"א¹² מה שמספר מגבורות רבו הח"ח זצ"ל. ידע נא כבודו, כי רבינו אלחנן גדול מאד הוא ממש, וגם את דבריו אין לדחות, וכש"כ לבטל, אפי' מפני מה שאנו הפעוטים חושבים שנראה בחוש. וכבר אמרו לנו חז"ל לשמוע לדברי חכמים אפי' אומרים לנו על שמאל שהיא ימין (ספרי שופטים), ולא לומר ח"ו, שבודאי טעו מפני שאנכי הקטנטן רואה בחוש את טעותם, אלא החוש שלי בטל ומבוטל הוא

11. אמונת חכמים. השואל הושפע מאותם, אשר כבר שכחו שהצלת א"י מפלישת הגרמנים באפריקא היתה בנס שהפתיע את בעלי האסטרטגיה, וטענו משום זה, שאם אך היו כל בני אירופא הי"ד עולים לא"י לפני המלחמה, היו ניצולים, וזקפו את זה על חשבון גדולי הדור [כאילו היה כח בידם לשכנע את הציבור בזה]. העורכים.

12. הגאון ההוא הי"ד, היה אז בחזקת חי.

כעפרא דארעא כלפי בהירות שכלם וסייעתא דשמיא שלהם. הן אין ביידי יכול לבטל ביידי אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין (עדיות א. ה), ובלי זה, קרוב הוא אשר מה שידמו שהוא חוש, אינו אלא דמיון ורעות רוח. זוהי דעת התורה בנדון אמונת חכמים.

ואביא סייעתא לדברי, מה ששמעתי מאאמו"ר זצ"ל בשם אדמו"ר אור עולם גאון חכמת כוחות הנפש הגרש"ז מקלם זצ"ל. מגילת אסתר היא רשימת מעשים של תשע שנים, משנת שלש למלכות אחשורוש עד שנת י"ב. אנו, וגם גדולים ממנו, לא היינו מבחינים בשום אופן שהכל ענין אחד, ורק מרדכי, ובצירוף רוח הקודש במדריגה שלו (כי לא כל רוח"ק שוה), ידע כי הכל ענין אחד. למשתה של אחשורוש אסר להם מרדכי ללכת, כמפורש במדרש מגילת אסתר (קושטא רעט) "ובמלאות הימים האלה"... אמר להם אל תלכו... כדי שלא יהא לשטן פתחון פה עליכם, ולא הקשיבו לו (ועי' מגילה יב ע"א). והיו הרבה טוענים נגדו: הרי פיקוח נפש הוא, כי מלך טיפש כאחשורוש יהרוג ח"ו את כל ישראל בראותו שכל העמים באו ליום שמחתו חג ג' שנים למלכותו, ומישראל לא יבוא אף אחד, ועל כן לא שמעו לקולו, והלכו. ומ"מ לא קרה להם אח"כ דבר רע. אחר ט' שנים (בשנת י"ב לאחשורוש) כשנתגדל המן, וציוה שהכל ישתחוו לו, ומפורש בחז"ל שלא היה בכאן שום ע"ז, אלא חשש רחוק של מראית עין בעלמא (סנהדרין סא ע"ב; לפי ההלכה, כרבא). ומרדכי לא השתחוה. היו הרבה מישראל צועקים שמעמיד בסכנת נפשות את כלל ישראל משום חסידות פרטית יתירה, כמפורש באגדת אסתר (פ"ג אות ב): אמרו לו ישראל: תהא יודע שאתה מפילנו בחרב של זה הרשע, אמר להם: א"כ אשתחוה לע"ז? ולא קיבל עליו. ואחרי זה קרה ממש ככל אשר פחדו החולקים על מרדכי מקודם, היינו שיצאתה גזירת המן להשמיד את כל היהודים. אילו היינו שם, מה היינו אומרים אנחנו? מה גרם לגזירה? האם מה שהקיל מרדכי בענין כלל ישראל, או מה שתשע שנים מקודם היו מי שהקילו באיסור חכמים שלא ליהנות מסעודת אחשורוש בשביל פיקוח נפש של כלל ישראל? בודאי היינו אומרים, שנראה בחוש שמעשה מרדכי גרם שכעס המן וגזר את השמדת כל היהודים, ואיך אפשר להכחיש את החוש? אבל האמת לא היתה כן, אלא שזה שהיה נראה כחוש, לא היה אלא דמיון מהרהורי השטן, ובאמת העבירה של תשע שנים מקודם היא שגרמה, (ואפשר שמה שמרדכי מסר נפשו על חשש מראית עין של ע"ז, אפי' בחשש רחוק, החמיר לצורך שעה להוציא מליבם את הטעות שהקילו באיסור סתם ינם, שהוא מאביזרייהו דע"ז. ועוד דאמרינן בגמ' (מגילה יב ע"א) שטעם הגזירה היה שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, אף שעשו רק לפנים, ועי"ז הגין עליהם

מכתב מא"כ
דיקא. אבל היצירה
מידת הדין ויצא
מתחת אשר היו
מקודם לבונד ב
שהיא קרובתו
פעמים למשר
שלא ליציה
עוד ליציה
עפ"י החול
הגזירות, א
מה שמר
והחורבן
כופרים
כי הם
אוכל
השב
הוע
הב
ב
ה

דוקא). אבל היצה"ר רקד לפניהם בטענת 'חוש' והטעה אותם, ועל כן גברה מידת הדין ויצאתה הגזירה. אמנם אח"כ שבו ממחשבתם והודו על האמת, ותחת אשר היו יכולים לעמוד בדעתם הרעה, ולהתנקם ממרדכי שחשבוהו מקודם לבוגד בעמו, תחת זאת באו כולם לקול קריאתו. ואף שגם אסתר, שידעו שהיא קרובתו של מרדכי, הראתה התקרבות להמן הצורר, בקראה אותו ב' פעמים למשתה בשעה זו של צרת כלל ישראל, והיה בזה חיזוק לטענות השטן שלא ישמעו עוד אל דברי מרדכי, אבל הם, כששבו תשובה שלימה, לא שמעו עוד ליצה"ר, והצטרפו עם מרדכי בתענית וצום, ותשובה על חטאם שחטאו עפ"י החוש המדומה - אז נהיה הנס ואז ניצלו. כאן למדנו מה מביא את הגזירות, אם 'טעויותיהם' של גדולי הדורות, או מה שנפתים להסתת השטן עפ"י מה שמראה בחוש מדומה, ופוגמים עי"ז באמונת החכמים. ואם הנגף בא, והחורבן התפשט רח"ל, זה לאות שלא שבו מפני רוע הגזירה, אלא אדרבה עדיין כופרים ברבותיהם. ואמרו ז"ל (ב"ק ס ע"א) שכל פורענות מתחלת מן הצדיקים, כי הם נענשים בעוון הדור (ויש טעמים ברורים לזה. אלא שא"א להאריך, אולי אוכל לבאר בפעם אחרת). אבל אם אין שבים גם עי"ז, הרי יש כאן מקום לחילול השם עוד יותר גדול. עי' רש"י (יומא פו ע"א ד"ה באמור להם): והכל אומרים מה הועילו.... רַאֵה החסידים והחכמים רעה באה עליהם וכו", ע"ש. וכן הוא כל דרך המתרחקים מהאמת, להראות בחוש שהצדיקים אובדים בצדקתם. וכן גם במרדכי היו יכולים להראות באצבע כי סוף סוף צדקתו הכשילתו, אבל הם עשו תשובה. מידת האומות היא לטעון "עם ה' אלה", ואעפ"כ "מארצו יצאו" (יחזקאל לו, כ), אבל מידת כלל ישראל לשוב אל ה', ולהודות על האמת, ולעזוב את דמיון החוש, אשר יציג לפניו היצר לכפור ברבותיו.

חסרון הכרת ההתבטלות לעומת רבותינו, זהו שורש כל חטאת ותחילת כל חורבן רח"ל, וכל הזכויות לא ישוו לעומת שורש הכל, שהיא אמונת חכמים.

איך לעיין בדבר מוסר

התבוננות בשורות הראשונות מס' "מסילת ישרים"

הנה לכל בנין צריך יסוד, וכל אשר יגבה הבנין יותר, צריך הוא ליסוד חזק יותר, יען שהארץ רכה היא לפי ערך בנין גדול וכבד. ואם יטה הבנין הצידוד בתחילתו או באמצעיתו אפילו משהו, אז בגובהו למעלה נוטה הוא כ"מ מישרותו עד שלא יוכל לעמוד כלל, וישבר ויפול. ואם כך הוא בבנין גשמי אשר

הרי שענו מלעילא להמן בדיוק רב. אלא בלשון של "ונהסוך". האט נוכל לציין לנו השנחה ברורה ומדוייקת, ובהתאמה מכוונת יותר מזוג ויקמן נתלה בט"ז בניסן - יום העומר, ללמד לנו את הנס שבנסתר, ולגלות לנו כי הנסתר והגלוי שבנסתר באמת שוים, כי שניהם נס גמור. אפילו ההתאמה הדקה הזאת לא חסרה!

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה^י

התנהגותו של מרדכי כלפי המן לכאורה תמוהה מאד: מי ביקש זאת מידו לבוא לידי התנקשות ישירה עם הרשע? ולכאורה על ידי זה הביא את כלל ישראל לידי סכנה ח"ו. וכן איתא בנמרא: רבא אמר, כנסת ישראל אמרה... ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני, מה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעיה, דאתיילד מיניה מרדכי דמיקני ביה המן. ומה שילם לי ימיני, דלא קטליה שאול לאנג דאתיילד מיניה המן (מגילה יב ע"ב). מכאן ראינו, עד כמה היתה טענת כנסת ישראל נגד מרדכי, שעורר חימת המן. השוו בטענתם את דוד שגרם (על ידי ענותנותו) ללידת מרדכי, ואת שאול שגרם ללידת המן. וכן הוא גם במדרש אנדת אסתר (פ"ג אות ב): א"ל ישראל (למרדכי), תהא יודע שאתה מפילנו בחרב של זה הרשע.

ולא עוד אלא שדייק המהר"ל (באור חדש): "ומרדכי לא יכרע" (לשון עתיד) שאף שהיה יכול לילך דרך אחר שלא היה פוגע בו, היה מרדכי הולך נגד המן, על דעת זה שלא יכרע. והוסיף עוד שם: ומצינו במדרש שאמרו עבדי המלך למרדכי, אם יאמרו לו להמן, ואמר להם אימרו לו. ובתרגום על "לא קם ולא זע": כד חזא המן ית מרדכי וית טפליא דעסיקין בפתגמי אורייתא... ומרדכי לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה, אלא פשט ית רגליה ימיניה ואחוי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה וכו'. וצריך עיון למה התגרה מרדכי בהמן, וגם עשה מעשים להגביר את כעסו, ולא חש כלל לסכנת כלל ישראל?

ומתרץ המהר"ל ז"ל: אין זו קושיא, כדאמרינן בפ"ק דברכות (ז ע"ב), א"ר יוחנן משום רשב"י, מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, שנאמר "עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ", ואם לחשך אדם לומר והא כתיב "אל

39. נאמר בישיבת פוניבז, עש"ק תצוה תשי"ג.

תתחר במרעים אל תקנא בעושי עוולה", אמור לו מי שליבו נוקפו אומר כן, אלא אל תתחר במרעים - להיות כמרעים וכו'. (ומצאתי בפירוש הגר"א למשלי (כח. ד) "ושומרי תורה יתגרו בס", כלומר ברשעים ובמהלליהם הנזכרים ברישא דקרא). וממשיך המהר"ל: וכל שכן רשע שהוא כהמן, שהוזמן למכשול ולתקלה את כל בני ישראל, ולכך היה מתגרה ברשע הזה, וכל שכן שהיה מרדכי מקדש השם על ידי זה שלא יכרע וכו', ויש לקדש השם, ומצוה היא, אף שהיה יכול למלט את נפשו.

וכתב עוד שם על "לא קם ולא זע", וז"ל: ועוד במדרש... מרדכי אמר אין אני יכול להחניף לרשע, שאני סגמון של מלך, שנאמר "ולבנימין... ידד ה' ישכון לבטח... ובין כתפיו שכן", ואין לי להשתחוות לו, דלא ליזיל מיניה שכינה השרוי בין כתפיו וכו'. ומבאר את המדרש: מאחר שהשכינה לחלקו... אם כן היה זה חילול השם שאינו בוטח בו ית' והוא ירא מן הרשע, ולכך מרדכי שהוא מזרע בנימין אשר עליו נאמר "ובין כתפיו שכן", היה מקדש את שמו ית'... שהוא יהיה מציל אותו מן המן הרע הזה. וזה אמרם במדרש: אמרו לו הנה אבותיך השתחוו לו רב השתחויות, אמר להם בנימין אבי לא השתחוה במעי אמו... כי בנימין היתה השכינה בחלקו, ומאחר שהשכינה בחלקו לכך הוא מיוחד שיהיה מקדש ה' כמו שאפשר. עכ"ל המהר"ל.

ולהבין קצת את עומק הענין צריך לדעת שהתנהגותם של צדיקי הדורות כלפי עשו וזרעו יש בה רמזים לגבי מלחמת היצר המוטלת על כל אדם מישראל. והנה יש ב' בחינות בעבודה: להתגרות בסיטרא אחרא כפי שהתנהג מרדכי, ולהשתמט ממנו כפי שטענו ישראל לעומתו. ובשתיהן השתמש יעקב אע"ה, שהכין עצמו לדורון וגם למלחמה. יש מלחמת היצר פנים מול פנים, ויש דרך למנוע עצמו מלהפגש עם היצר. מצד הדרך השניה הזאת נמצא השורש לכל בחינת שלא לשמה, שמתוכה בא לשמה, היינו שמשתמטים ממלחמת היצר הישירה ע"י שנותנים לו את השלא לשמה. וידוע שמבחינה זו הוא גם ענין השעיר לעזאזל, ע"י ברמב"ן בפר' אחרי מות (ויקרא טז, ח).

אבל ענין ההתגרות ברשעים (ובסט"א) הוא בחינת פינוי מקום להשראת השכינה בעולם הזה. הן בחינת שלא לשמה איננה טובה כלל, אלא רק שמשתמשים בה כדי להגיע אל לשמה. וכאמרם ז"ל "בכל לבבך" - בשני יצריך הרע אינו טוב כלל, ואפילו הקב"ה קראו רע וכו', ואף על פי כן משתמשים בו לתכלית הטוב. אך גם אם מגיע בה אל לשמה, מכל מקום הרי היתה שם בחינת שלא לשמה בדרך השגתה, והרי זה פגם המעכב בפני השראת השכינה בהתגלות. השתתפות הרע, אפילו אם רק בדרך ההליכה למקום הלשמה, פוגמת

במקום ההוא, ולא יוכל עוד לשמש בסיס להשראת השכינה באתגליא, דהיינו בלי פשרות כלל וכלל.

והיה צורך שיהיה על כל פנים שבט אחד בישראל אשר חלקו הוא שלא להכניע את עצמו כלל, לא ליצר הרע ולא לחיילותיו, שהם הרשעים העריצים בעלי הזרוע, אלא אדרבה להתגרות ברשעים ולגלות בזה קידוש השם ובטחון גמור. (ואולי בחינה זאת היא כנגד "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט), שלא ישאר כלום שיש לו קצת שייכות לזכר עמלק, והבחינה האחרת כנגד מלחמת עמלק ברפידים, שנאמר "ויחלוש יהושע את עמלק" (שמות יז, יג), ועי' רש"י שם, שהיה על פי ציווי מפורש שלא לכלותם). והיינו אמרם ז"ל (מובא לעיל): ואם לחשך אדם לומר "אל תתחר במרעים" - מי שליבו נוקפו אומר כן, פירוש מי שעומד בבחינה של מניעת היצר, שליבו עדיין אינו טהור לגמרי, ולא בא למדריגת מלחמת היצר עד גמירא. וזהו שכתב שם רש"י שירא מעבירות שבידו. אמנם כן, דרך קידוש השם על ידי התגרות היא מסוכנת מאד, ויש לירא ממנו הרבה. אמרו ז"ל: רבי אחא בר יעקב ממטי ליה ואייתי ליה (מוליך ומביא הלולב בנענועיו) אמר דין גירא בעיניה דשטנא (הרי זה כחץ בעיניו של שטן, שרואה בעיניו שאין בו כח לנתק מעלינו עול מצוות, רש"י). ולא מילתא היא (אין נכון לומר כן, רש"י) משום דאתי לאיגרווי ביה (שיתגרה בו השטן... וישיאנו לתעות מעל קונו, וימסור עצמו על הדבר, רש"י) (סוכה לח ע"א). למדנו שאמנם יש דרך עבודה של 'גירא בעיניה דשטנא' אבל לגדולי גדולים, וגם להם אסור לומר כן באתגליא, וגם במחשבה הוא דבר מסוכן מאד למי שלא הגיע למדריגה הגבוהה הזאת. זולת צד הגאווה שיש לבחון בזה, יש גם בחינת כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, דהיינו שבמדריגות העליונות קושי המלחמה נורא הוא מאד, ומי שלא הגיע שמה לא יוכל לצייר לו קושי כזה.

וכשנתעמק נמצא, כי בכל המדריגות יש ענין זה. לגבי הנקודה הפנימית, דהיינו נקודת בחינת השראת השכינה שבאדם, צריך להתנהג בעקביות גמורה, בלי פשרות כלל, ורק בחלק השלא לשמה שייך גדר זה של שוחד לשטן, וכאילו משתמטים ממנו, אם כי ישנו בליבנו. ובנוגע אלינו בקטנותנו, הן כתב הגר"א ז"ל שה'לשמה' שלנו היא אהבת התורה וללמוד לשמה של תורה, כידוע. (ועי' נפש החיים שער ד' פ"ג שמביא דברי הרא"ש (נדריים סב ע"א) ודבר בהן לשמן, כל דיבורך ומשאך בדברי תורה יהיו לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול). בזה צריך שיהיה בלי שום הנחות ופשרות, בכל כובד המלחמה. וזהו אמרם ז"ל: הלואי אותי עזבו (פירוש, לשם שמים גמור, לשם נותן התורה) ותורתי שמרו (פירוש, לשמה של תורה) שהמאור שבה מחזירן למוטב (ירושלמי חגיגה א, ז). וזוהי בחינת תורה תבלין (קידושין ל ע"ב), כי היא הנקודה הפנימית הנמוכה ביותר וההכרחית לעלייה, וממנה אין לסור, ויהי מה! חוק ולא יעבור!